

יש ברכת
שנה טובה ומבורכת
לקודאי הגליון
ולכל בית ישראל

גליון תרני בעניני מצוות התלויות בארץ וברשות המזון

תשובות שדה

גליון 176 | תשרי - חשוון תשפ"ה

המכון למצוות התלויות בארץ
בראשות הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

מידע הלכתי • גנזוזת וכתבי יד • הגות ומחשבה • מאמרים הלכתיים • תשובות בהלכה

ג'ריון תרנ"ז בעניני מצוות התלויות בארץ וכשרות המזון.

תשובות שדה

ג'ריון 176 | תשרי - חשוון תשפ"ה

מידע הלכתי ♦ גנוזות וכתבי יד ♦ הגות ומחשבה ♦ מאמרים הלכתיים ♦ תשובות בהלכה

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת 'המכון למצוות התלויות בארץ'
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:

הרב מנחם דרורי

tnuvot@macon.co.il

ניתן לשלוח מאמרים תורניים, מחקרניים,
בתחומי עיסוקו של המכון, או תגובות
על הנכתב, לדואר האלקטרוני
המערכת תערוך ותפרסם את החומרים
לפי שיקול דעתה

הבהרה: גליון 'תנובות שדה' משמש
כמה לרבנים ות"ח שונים

הפסיקה ההלכתית המוסמכת
מתפרסמת במאמרים שעל ידי המכון

כתובת המערכת:

המכון למצוות התלויות בארץ

ת.ד. 176 אלעד 4081003

טלפון: 03-9030580

פקס: 03-9030891

מנויים:

דמי מנוי לשנה: 60 ש"ח

ניתן לקבל את הגליון בקובץ
דיגיטלי ע"י שליחת בקשה
למייל המערכת:

tnuvot@macon.co.il

© כל הזכויות שמורות

תוכן ענינים

♦ גליון 176 | תשרי - חשון תשפ"ד ♦

ה..... דבר העורך

מידע הלכתי – ראש המכון הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א
♦ מעשר עני ♦ איסור חדש בקוסקוס ופסטה ♦ אתרוגי מרוקו – לקראת שינויים במסורת
♦ מעוברות – צום כיפור.....

גינונות וכת"י

רבינו שדיה דבליצקי זצוק"ל
כת"י - הפרשת תרומות ומעשרות.....

הגות ומחשבה

הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
עשרת ימי התשובה.....

מאמרים הלכתיים

הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א - דיני מעשר עני - חלק א.....
רבי משה יהודה לנדאו שליט"א - ברכה כשפודה מעשר שני ונטע רבעי ביחד.....
רבי ישראל אנקווה שליט"א - פירות הנושרים לענין תרומות ומעשרות וד' מינים.....
רבי אליאב גודטלר שליט"א - עידוב תבשילין במי שמתארח אצל אחרים.....

ביני עמודי

הלכה למעשה - שו"ת מאת ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א

הפקיד פירות באילן וחוזר וקטפם * חילול מטבע פרוטה חמורה * בזיליקום בגינה * רחמדין - מעשרות וחרקים * נענע בגידול ביחי * כלאים בפרחי נוי * מעשרות מירקות בגינה * אתרוגים לענין מעשר עני * ברכת גידול הידרופני על מים * האופן המהודר לקיים מצוות מתנות עניים * הפרשת חלה באפיה על פלאנצה * כשרות פרי 'יוזו' * כשרות פטריות כמזין * הפרשת תרו"מ בבית שאן * מה נחשב עצי הפקר * אופנים שניתן להציל ממי שאינו מעשר * הסרת טבעות מזחדיים בנטילה לאחור עשיית צרכים * ריקוד בשבת לצורך שמחת חתן וכלה * עקידה וגזימת עץ זית עם פרי * עקידת עץ 'חושחש' ועץ דימונים * לינת לילה בחלבונים * מחבת שטינגו בו דגים וחלבי * מכירת מצוות פדיון פטר חמור * השתתפות אבל בסעודת ברית לנכד * אצות במסעדת 'סושי' בד"ץ * כתובה שנשאיר ריווח ריק לאחד כתיבת הסכום * כתובה שכתבו רק שם אחד של הכלה * הפרשת חלה ע"י קטן * לולב עם 'הימנק' בחול המועד

מא.....

ברכת שנה טובה, וכתובה וחתימה טובה

נשגד קמיה

מרגן ורבנן

גדולי ודוכמי ישראל שליט"א

יהי"ד ונזכה שימשיכו להנדיגנו ולהנחותינו בכל פעולותינו ובחזוק ועידוד
לימוד וקיום מצוות ארץ ישראל, עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו, אמן.
ועמם בקודש, למודינו ראש המכון, לרבני המכון, רבני בית ההוראה, חוקרי
המכון, אברכי הכוללים, מפקחי המכון, מנהל המכון וכלל צוות העובדים
בארץ ובחו"ל

למנויי וקוראי 'תנובות שדה'

ולכלל עם ישראל

נאחל ונברך מקרב לב שתהא השנה הזאת שנה טובה ומבורכת לכלל
ולפרט, שנה שנזכה בה לגאולה שלימה עם ביאת משיח צדקנו בב"א.

בברכה

מערכת "תנובות שדה"

כוס תנחומים

מעומקא דליבא נשגד בואת כסא דנחמתא
לידידנו היקר מרבני המכון למצוות התלויות בארץ

הרה"ג **חשה לנדאו** שליט"א

על פטירת אביו היקר, אוד מוצל מאש

הרב **יוסף מרדכי לנדאו** זצ"ל

בנחמת ציון וירושלים תנחמו ולא תוסיפו לדאבה עוד

ראש המכון

רבני ועובדי המכון

תחיל שנה וברכותיה

עומדים אנו בימים מיוחדים ומרוממים, ימי הרחמים והסליחות, ימי קרבת אלוקים לי טוב, זוכים אנו להתרומם טפח וטפחיים מעל החול והחומר, לקראת הימים הקדושים הבאים עלינו ועל כל עמו בית ישראל לטובה, מתפללים ומתחננים תחיל שנה וברכותיה.

מגישים אנו בשמחה ובהתרגשות בפני הקוראים הנכבדים את קובץ 'תנובות שדה'. זכינו והקובץ עולה על שולחן מלכים מאן מלכי רבנן, סלתה ושמנה של היהדות התורנית בארה"ק ובעולם. בגיליון זה שאתם אווזים בין אצבעותיכם [או קוראים במהדורה הדיגיטלית], מתפרסמים מאמרי הגות והלכה בדגש על דברים שהזמן גרמן, על חודש ירח האיתנים הבעל"ט, ולקראת תחילת שנת 'מעשר עני'.

מן הראוי לציין, שאמנם אצל הצרכן המצוי המשמעות של שנת מעשר עני מתחילה לאחר ראש השנה, אך במשרדי 'המכון למצוות התלויות בארץ' מורגשת תכונה מרובה בחודשים האחרונים בהערכות מקיפה לסייע ביד החקלאים, בתי אריזה ומשווקים, לקיים המצווה כהלכתה ולא להיכשל בגזל עניים. בנוסף, רבים מצטרפים ל'בית המעשר' המקפיד לקיים עבור המנויים את מצוות מעשר עני בהידור ע"י נתינה בפועל לעניים. כמו"כ בימים אלו נמסרים שיעורים ברחבי הארץ ע"י מורינו ראש המכון שליט"א במטרה לחזק את מצוות נתינת מעשר שני בפועל, כאשר בשנים האחרונות זה נוגע ביותר להלכה למעשה לרבים בעלי גינות פרטיות ומשותפות המקפידים לטפח את החצר ולשתול שם מינים שונים.

כמו כן נמסרו שיעורים ייעודיים לרבנים ומורי הוראה. כאשר בכנס של מאות רבנים ומורי הוראה בירושלים נשא מורינו ראש המכון שליט"א משא מקיף ומרתק על נידונים הלכתיים שונים במעשר עני. ובכינוס מורי הוראה בעיר אלעד, למדו הרבנים את סוגיית מעשר עני משורשה ושמעו הוראות שהתקבלו החל משנת מעשר עני הראשונה של המכון בשנת תשנ"ז ועד עכשיו ע"י מאורי הדרור זצ"ל וע"י חכמי ישראל שזוכים אנו עדיין לאורם.

עם סיומה של שנה - בשנה החולפת, בימים של שגרה ובימים מורכבים יותר, זכינו ביתר שאת ועוז ב'מכון למצוות התלויות בארץ' להגדיל ולהאדיר את תורת ארץ ישראל בפרט ואת ד' אמות של הלכה בכלל. להנגיש ולהאיהב את תורת השם לרבים השואלים ומבקשים להוסיף דעת ויראה מדן ועד באר שבע, במענה יום יומי הפועל ללא הפסקה מבוקר עד ערב ב'קו ההלכה והכשרות' ובמדיות השונות.

מורינו איש על העדה ראש המכון הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א ואתו רבני בתי ההוראה תלמידי חכמים מופלגים הבקאים בהלכה למעשה, עונים לאלפי שאלות בכל חלקי השו"ע כפי שניתן לראות מהמעט מזעיר שמתפרסם במדור 'תשובות בהלכה'. השואלים הם רבים, הן רבנים יושב על מדיין המבקשים מענה בשאלות מורכבות, והן מהעם שבשדות הנזקק להדרכה מעשית. הן המבקשים לרדת לשורשי הסוגיות, והן הזקוקים לידע פרקטי מעשי מהשטח.

בשמחה ובהתרגשות מביטים אנו לאחור על סיעתא דשמיא מופלאה שזכינו לה. מתפללים ומבקשים אנו מלפני אבינו שבשמים "יהי יהוה אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו", שנוכה להמשיך להרבות תורה ארץ ישראל ולהאדירה, אמן כ"ר.

בברכת שנה טובה
העורך

הגאון רבי
שניאור ז. רוזה
שליט"א

מידע הלכתי

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

מעשר עני + איסור חדש בקוסקוס ופסטה + אתרוגי מרוקן – לקראת שינויים במסורת +
מעוברות – צום כיפור

המעבר לשנת מעשר עני:

כפי שפרטנו במידע הלכתי של הגליון הקודם, שנת מעשר עני אינה מתחילה בכל הגידולים באותה תקופה, אלא היא חלוקה בין סוגי התוצרת החקלאית:

ירקות - הקובע זה זמן הלקיטה, וראש השנה שבו מתחלף המעשר הוא א' תשרי.

תבואה וקטניות - הקובע הוא הבאת שלישי, וראש השנה שבו מתחלף המעשר הוא א' תשרי.

פירות - הקובע הוא הבאת שלישי [עונת המעשרות], וראש השנה שבו מתחלף המעשר הוא ט"ו בשבט.

אתרוג - הקובע הוא הלקיטה, וראש השנה שבו מתחלף המעשר הוא ט"ו בשבט.

פירות הדר - ראש השנה הוא ט"ו בשבט, והשלב הקובע מעיקר הדין כשאר פירות ונכון להחמיר כאתרוג, ועל כן בכל תקופת הספק יפריש על תנאי.

הלכה למעשה, בכל הגידולים חוץ מירקות טריים נמשיך להפריש בתקופה הקרובה, גם לאחר ראש השנה, רק מעשר שני.

ירקות טריים - כל מה שיתחילו לשווק בשנה זו מיום ראשון בתאריך ד' בתשרי ואילך, על פי רוב יהיה מקטיף טרי של מוצאי שבת ויום ראשון בבוקר [גם חלילה אם נקטף בר"ה או שבת והגיע לשווקים ביום א'], ויש להפריש מעשר עני. אמנם בשלב הראשון חלק מהגידולים הטריים יהיו עדיין מקטיף של ערב ראש השנה אשר נכנס לקירור, מכל מקום המשגיחים כבר יודעים שבימים הראשונים של השנה, בכל מקום שיש חשש כלשהו, מפרישים מכל משטח בנפרד, שלא יימצא שמחללים משנה על חברתה [דבר האסור בלי קשר לחלופת שנת המעשר, ואף אם יעשה תנאי לא יועיל אם מפריש משנה על חברתה].

יש לשים לב לגבי ירקות טריים הקשים יותר, אשר הם משווקים גם מאחסון בימים הראשונים, ובכל ספק יש להפריש בלשון תנאי את שני המעשרות.

בננה - הגם שנקטפת ומשווקת טרייה, מכל מקום היא נכנסת להבחלה קוד השייוק, ולכן ביומיים שלושה הראשונים היא משנת מעשר שני. עד אשר מוציאים לשייוק את הקטיף החדש שעבר הבחלה.

ירקות שמאחרים את הקטיף באופן טבעי, יש לשים לב לזמן שמגיע לשווקים סחורה מהשנה החדשה. וכגון בירקות הבאים: **גזר** - עד לקראת סוף תשרי מגיע רק מאיסוס. **תפוא** - עד חודש טבת בערך [קליפתו דקה יותר] זה מאיסוס. **שום** - עד חודש אדר, שמתחיל השום הירוק, הוא מאיסוס.

איסור חודש בקוסקוס ופסטה:

בימים אלו קוצרים בקנדה את הקציר של חיתת דורות שהיא החיטה הקשה המשמשת את תעשיית הפסטה והקוסקוס. החיטה נזרעת בקנדה סביב חודש מאי, ונקצרת סביב חודש ספטמבר. מה שיוצר בעיה קשה של איסור 'חדש'.

מרן בשו"ע (יו"ד סי' רצ"ג סעי' ב) פוסק שזה איסור תורה הגם שזה של נכרי וזה בחו"ל. [והן אמת שיש מי שהתיר בזה, כמבואר בב"ח בס"י זה. אולם רוב ככל הפוסקים חלקו עליו, ולא הסכימו להתיר בזה כלל, ועכ"פ לדידן בני ספרד אין כל מקום להתיר בזה].

תוצרת זו של קנדה משווקת בעיקר בארצות הברית, מרוקו, אלג'יריה, תוניס, ואיטליה, והשאר מתחלק בכמויות קטנות במדינות נוספות [לגבי איטליה, בשנה האחרונה הורידו מעל מיליון טון יבוא מקנדה ועברו לייבא מתורכיה ורוסיה ועוד]. ניתן לציין שבמדינה כמו מרוקו הרוב המוחלט מקורו מקנדה, ובתקופה שלאחר חודש נובמבר הרוב המוחלט מגיע מהקציר החדש.

ולכן כל תוצרת הקוסקוס והפסטה שמקורם ממרוקו, בתקופה זו אסורה באיסור חדש [אמנם יש על התוצרת כשרויות מחו"ל, אולם הם מקלים באיסור חדש של נכרי בחו"ל, ומזה הטעם נותנים כשרות. אולם כאמור לבני ספרד אין כל צד היתר בזה, ואסור להם לאכול מוצרים אלו עד עבור הפסח].

לעיתים ראינו ועד כשרות מישראל שמייצרים שם עם חותם בד"ץ מהדרין בתקופה שבה החיטה באיסור חדש, אולם כנראה שהם מתכננים לקבל התוצרת בהובלה משם לישראל רק לאחר פסח, ועל כן הם מאשרים זאת.

אתרוגי מרוקו - מסורת:

כבר כתבנו כמה פעמים, על היופי וההדר והמסורת, והנקיון מכל חשש הרכבה שיש באתרוגים ממדינת מרוקו, והם מהודרים בתכלית וראויים מאד למצוות ארבעת המינים, והזן ידוע ומפורסם ומעלותיו רבות, ולא בכדי גדולי הדורות ששו ושמחו לברך עליו ותיארו את יופיו בתיאורים גדולים.

והנה כל האתרוגים במרוקו מין אחד הם ותכונה אחידה להם, אע"פ שבצורתם החיצונית ניכר הבדל ממקום הגידול שבהרים לעמקים, וכידוע לכל מי שעוסק בתחום.

אלא שבשנתיים האחרונות סוחרים מבני עמנו שתלו במרוקו בסמיכות למטעי האתרוגים המרוקאים, כמה זנים מזני ארץ ישראל המצויים. הם עשו זאת לבקשתם גורמים אשר אינם מעוניינים לצרוך תוצרת של 'אוצר בית דין' בשנת השמיטה [ודבר זה לצערינו ולבושתנו, שמפסידים את ההזדמנות לנהוג בקדושה של שמיטה בתוצרת מארץ ישראל, ומחליפים זאת בטומאת ארץ העמים].

והנה הם לא ידעו ולא הבינו את הנוק הנגרם בפעולה זאת לאתרוגים המרוקאים המיוחסים: האחד - שינוי המסורת של אותם המבקשים לרכוש את הזן המרוקאי המקורי, שכן כעת עוד יישמר ההבדל, אך לא ירחק היום ויאמרו שהכל כשר, ותקלה תצא מכך למסורת, וכל אחד ומסורת אבותיו בידו. השנית - כאשר יגדלו פירות האתרוג שהם שתלו, יראו שינוי גם באתרוגים המרוקאים באותו

איזור, וכפי שכבר התרחש בכמה מקומות בארץ ישראל בשינויים שנגרמו עקב הדבורים שהעבירו והאביקו מזה לזה, ואין כל צל ספק שהאתרוגים המקומיים ישנו את צורתם [ואתו סוחר ענה על כך שהפריד בשורשים וכו' ולא ידע מה אומר, ולא הבין הנזק שייגרם מהדבורים]. צא וראה מה שכתבנו בתשובה על כך בשו"ת שש משזר (ח"א או"ח סי' יב) ובקונטרס היוצא מן הטמא (בסי' יז, עת"ל גם בשו"ת שש משזר חלק ד).

ומכאן תצא הקריאה והבקשה לאותם סוחרים: עצים אלו עדיין בשנות הערלה, שימצאו הדרך הנכונה להסיר זאת משם, ואם ירצו לגדל בחו"ל, שיגדלו במדינה שאין בה אתרוגים אחרים עם מסורת המבוקשים בכל העולם, ואל תזיקו ואל תרעו לאחרים. וכן תצא הקריאה והבקשה לועד הכשרות המעניק להם את ההשגחה והחותמת, אל נא אחי תרעו, הסירו ידכם מהרס מסורת של מאות רבות בשנים, ותודיעו לסוחרים שאינכם חפצים בתוצרת ממדינה זו. ובאמת כפי שכתבנו, מבחינה חקלאית אין כל אפשרות להימנע מהנזק שזה עלול לעשות שם בטווח הקרוב והארור. והבא להיטהר מסייעים בידו.

מעובדות – אופנים השונים לקראת צום כיפור:

במסגרת בית ההוראה ש"י המכון, כתבנו במשך כמה שנים רשימות של מחלות שונות כדי לסייע למוצי"ם בהשיבם דבר ה' זו הלכה, לזקוקים לאכול או לשתות ביום הכיפורים, אימתי יכולים שלא לצום ומה התנאים וכו'.

וכיון שרבות השאלות המצויים לגבי נשים מעוברות במצבי סיכון שונים, אמרתי לתועלת כלל הרבנים ומורי ההוראה, להביא כאן את הטבלה, כפי שאנו מפיצים אצלנו למוצי"ם לשימושם.

נדגיש ונאמר: אין על האדם הפרטי לפסוק מטבלה זו, אלא לאחר אישור של מורה הוראה אשר יורה הדרך כיצד לנהוג.

* מעוברת	
מוגלובין נמוך מ 10	להתייעץ עם רופא. כמה מורי הוראה מתירים לשתות לשיעורים
מוגלובין נמוך מ 8	שותה לשיעורים [ובשעת הצורך גם אוכלת לשיעורין]
בחילות	ממשיכה לצום
הקאות	מפסיקה ושותה לשיעורים
סחרחורת שאיננה עוברת גם כששוכבת	שתיה לשיעורים
כאבים בחלק התחתון [בטן או גב], בטן קשה, לחץ חזק לתוך האגן	מפסיקה ושותה לשיעורים
דימום קל, שריגילה בהריון. או טיפות קטנות ביותר או בקינות חד פעמי	ממשיכה לצום, תוך מנוחה מוחלטת
דימום אפילו קל משבוע 20	מפסיקה ושותה לשיעורים
מרגישה הפסקה בתנועות העובר גם בזמן מנוחה	מפסיקה ושותה לשיעורים
כאבי ראש או כאבי עיניים חזקים	מפסיקה ושותה לשיעורים
סחרחורת או "שחור" בעיניים	מפסיקה ושותה לשיעורים
חולשה גדולה ביותר	מפסיקה ושותה לשיעורים
להתייעץ עם רופא - כי לעיתים עם נסיבות נוספות חייבת לשתות לשיעורים	
אא"כ מרגישה לא טוב ותתייעץ עם חכם	
הרבה הקאות - להתייעץ עם רופא ומורה הוראה	
לבדוק אחרי חצי שעת שכיבה	
באם יש התגברות דימום - מפסיקה ושותה לשיעורים	
ומחשש לשליית פתח, צריך להיבדק רפואית	
מפסיקה ושותה לשיעורים	
מפסיקה ושותה לשיעורים	
מפסיקה ושותה לשיעורים	
מפסיקה ושותה לשיעורים	

מידע הלקרני • מעוברות – אופנים השונים לקראת צום כיפור

הפילה בעבר מחמת הצום	שתיה לשיעורים	הפילה שלא מחמת הצום - להתייעץ עם רופא ומו"ץ ויש מקום להקל בחודשים מתקדמים
סכרת הריון - לא מאוזנת [רק עם אינסולין]	שותה לשיעורים	
עם קרישיות יתר - הנוטלת תרופות נוגדי קרישיות	שותה לשיעורים	להתייעץ עם רופא על אכילה לפני נטילת הכדור
סכרת הריון - מאוזנת באמצעות דיאטה	בר"כ יכולה לצום	להתייעץ עם רופא
צירים במירווח של חצי שעה	שתיה מרה אפילו בכמות גדולה	
צירים לא תכופים (כ 5 בשעה)	שותה לשיעורים	גם אם היה בימים האחרונים וכעת נראה שהפסיק
צירים סדירים ותכופים	שותה כרגיל	
מסופקת אם יש לה צירים	שותה שתיה מרה אפילו בכמות גדולה	
שילית פתח עם דימום	שותה לשיעורים	
שילית פתח ללא דימום	ממשיכה לצום	
תינוק גדול מהרגיל	ממשיכה לצום	אלא אם זה מחמת סכרת
ירידת מים	שותה כרגיל	
ריבוי / מיעוט מי שפיר	יש להיוועץ עם רופא, ואם צריך תשתה לשיעורים	
• הריונות מיוחדים		
הזרעה תוך רחמית - IUI אם קיבלה איקקלומין	צמה כרגיל	אלא אם יש הוראה מיוחדת ושונה מרופא.
הזרעה תוך רחמית - IUI אם קיבלה זריקות ביוץ, גונאל F, פיוריגון וכיו"ב	תלוי בתגובת האשה, ויש להחליט עם חו"ד הרופא	
לאחר שאיבת ביציות (גם אם לא נקלט להריון)	עד חודש מהשאיבה שותה לשיעורים עד 2 ליטר ביום	
הפרייה חוץ גופית IVF. עד שלב הדופק	שותה לשיעורים	
הפרייה חוץ גופית IVF. לאחר שלב הדופק עד שבוע 12	יש רואים בזה הריון בסיכון ומתירים לשתות לשיעורים. ולמעשה, ללא הוראה מיוחדת מהרופא יכולה לצום	כיום יש הסכמה ברפואה שלאחר שלב הופעת הדופק זה הריון רגיל ולא בסיכון
הפרייה חוץ גופית IVF. עם גירוי יתר שחלתי	שתיה לשיעורים	עד כיסוי 2.5 ליטר ליום
הריון רגיל עם תמיכת פרוגסטרון לחיזוק הרחם	צמה כרגיל	
הריון מרובה עוברים	עד שבוע 14 - צמה כרגיל משבוע 22 - שותה לשיעורים מ 14 עד 22 - ראוי להתיר שתשתה לשיעורים	
היסטוריה של דימום בהריון לאחר שבוע 12	שותה לשיעורים	
היסטוריה של לידות מוקדמות לפני שבוע 36	שותה לשיעורים	
הריון עם דלקות שונות, כולל אם יש אנגינה וחום גבוה	שותה לשיעורים	
הריון עם דלקת בדרכי השתן	שותה לשיעורים	
הריון עם בעיות לחץ דם	שותה לשיעורים	
הריון לאשה עם תפר	שותה לשיעורים	
לאחר בדיקת סיסילי שליה	שותה לשיעורים, י"א עד שבוע לאחר הבדיקה	

	שונה לשיעורים, י"א עד שבוע לאחר הבדיקה	לאחר בדיקת מי שפיר
	שונה לשיעורים, י"א עד שבוע לאחר הבדיקה	לאחר דילול עוברים
• יולדת		
ואם יש חשש שמחמת הטורח בשיעורים היא תימנע כליל מלשתות או לאכול, לומר לה שתשתה ותאכל כרגיל שכן עיקר להלכה	הנראה מדעת השו"ע וכן הכריע המשנ"ב, שאוכלת ושונה כרגיל. ובשו"ע הרב וכ"כ בחו"ע שאוכלת ושונה לשיעורים. והמיקל שתאכל ותשתה כרגיל יש לו את דעת השו"ע לסמוך עליו	בלידה רגילה, תוך 3 ימים שלא מעת לעת
אם יש חשש שמחמת הטורח בשיעורים היא תימנע כליל מלשתות או לאכול, לומר לו שתשתה ותאכל כרגיל	אוכלת ושונה לשיעורים ואם יכולה תאכל ותשתה היטב בערב יו"כ, כדי שלכל הפחות תצום בליל כיפור אם יש צורך מיוחד יכולה לשתות ולאכול כרגיל	בלידה רגילה, תוך 72 שעות [מעת לעת]
ואפילו הרופא אומר שאיננה צריכה, שומעין לה	אם אמרה צריכה אני או אם אמרה שאיננה יודעת אם היא צריכה, מאכילין אותה פחות משיעור	לאחר 72 שעות עד 7 ימים [מעל"ע]
	הרי היא כשאר חולה שאין בו סכנה שצריכה לצום אלא אם יש הוראה מיוחדת מרופא	לאחר שבעה ימים
אלא אם כן יש הנחיה אחרת מרופא	דינה כדין יולדת רגילה	לידה בניוח קיסרי - ניתוח אלקטיבי מתוכנן מראש ומרגישה טוב
	כל השבוע הראשון דינה כשלושה ימים ראשונים של יולדת ואוכלת ושונה לשיעורים	לידה בניוח קיסרי - ניתוח חירום
• מניקה		
תרבה בשתייה 3 ימים לפני הצום, וכן תגביר שעות שינה	תצום כרגיל	כשהתינוק יונק בלבד ואין הצום ממעט את חלב
כדאי לנסות תחליפים כמה ימים לפני כן, ובוודאי לנסות להשיג 'חלב אם' כגון מבנק חלב, או לשאוב ולהקפיא. ואז ביוה"כ לרווח בין ההנקות ולתת תחליפים רק כאשר לוחץ להניק.	תשתה לשיעורים [שתיה כגון בירה שחורה, ובדרך כלל די בזה ואין צריך לאכול]	כשהתינוק יונק בלבד והצום ממעט את חלבה, ואינו מוכן לקבל תוספת
	תצום כרגיל, ולתינוק יתנו תחליף	כשהתינוק אוכל גם תחליפים, ואין חשש שהחלב ייפסק
	יש שהתירו שתשתה לשיעורים. ויש שהתירו רק אם התינוק חלוש במיוחד שחייב דווקא חלב אם.	כשהתינוק אוכל גם תחליפים, ובוודאי שאם תצום החלב ייפסק לחלוטין
• מפלת		
	לקבל חו"ד של רופא על מצבה של האשה	עד שבוע 18
	דינה כיוולדת	מעל שבוע 18

בברכת שנה טובה ומבורכת
תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה
שניאור ז. רווח

בדין עשיית תנאי למעשרות לכל השנה בערב ר"ה

הנה בתשובות הלכות קטנות למהר"י חגיז זצ"ל סי' פ"ח נשאל אם מועיל תנאי זה מתחילת השנה ופסק דמועיל. אך כתב זה בקיצור גדול בשורה אחת. אמנם גם חתנו המהר"ם בן חביב ז"ל נשאל על זה בשו"ת שלו סי' ככ"ה והאריך בזה טובא, וגם מסקנתו שזה מועיל. ולפלא שלא הזכיר כלל שחותנו הלק"ט כבר נשאל בזה ופסק דמועיל. ואפשר שכשכתב המהר"ם עדיין לא הודפס הלק"ט ולא ידע שגם חותנו כבר דן בזה להיתרא. והנה כל זה מועיל רק בדמאי (ולקמן אבאר באיזה אופן מועיל גם בספק טבל דידן) שבו לא בעינן שיהיה ברשותו בעת אמירת התנאי, וכירושלמי פ"ד מדמאי ה"א, וכ"פ הרמב"ם בפ"ט ממעשר ה"ז, אבל לא בודאי טבל דבזה בעינן שיהיה ברשותו בעת אמירת התנאי, ושם במהר"ם הוא מוכיח שבדמאי מועיל אפי' שלא היה בעולם או שהיה במחובר בעת אמירת התנאי, וגם לא ידע כלל על קיומו. ומה דמועיל שזה מדין ברירה ודהיינו בירק שתרו"מ שלו זה רק מדרבנן, או בזה"ז שהכל מדרבנן וכמרן השו"ע ביור"ד סי' של"א סע' י"א דמועיל ברירה בזה"ז שהכל דרבנן, ע"כ.

והנה זה הכל כפי הדעות שהמעשר כבר חל בשעת התנאי שצריכים להגיע לברירה, משא"כ לדעת מרן החזו"א שהאמירה בתנאי זה רק כעין היתר להפריש בשבת ושהחלות הוא בשעת ההפרשה שלפי זה לא צריכים להגיע כלל לברירה. ועיין חזו"א דמאי סי' ט'.

ואיתא בירושלמי שם (דמאי פ"ז ה"א) שבשעת ההפרשה בשבת צריך לרחוש בשפתיו הנוסח של ההפרשה בלחש, ושם בהמשך הירושלמי נשאל על זה דמיחזי כמפריש בשבת לכתחלה, ולא ברור שם כפי הפירושים שנחלקו בזה אם איתותב המ"ד הזה שצריך לרחוש ולמעשה לא צריך. וכ"פ הגר"א בשנות אליהו פ"ז דממאי מ"א שלא צריך. אמנם הרמב"ם בהלכה ט' העתיק דכן צריך.

ולכאורה היה אפשר לומר דמאן דס"ל לרחוש בשפתיו בשבת בשעת ההפרשה ס"ל דההפרשה נעשית בשבת גופא, ומאן דס"ל דאין צריך הוא דס"ל דההפרשה כבר נעשית בשעת אמירת התנאי, ובאמת הגר"א כנראה דכך ס"ל ולכן כתב דא"צ לרחוש בשבת. ויש להאריך בזה ואכ"מ.

ועיין בשמירת שבת כהלכתה (מהדו"ח פרק י"א ס"ק צ"ח) דהגרש"ז אויערבך זצ"ל תמה על פסק הלק"ט, שמועיל תנאי לכל השנה, ולא ביאר שם מהות תמיהתו. ואולי תמיהתו היתה על הלק"ט שסתם דמועיל, ולא חילק בין טבל ודאי לדמאי. אבל זה פשוט דהלק"ט התכוין לדמאי, ולא היה צריך לפרש דבר פשוט שבודאי אינו מועיל. ואולי המון עם לא ידעו להבדיל בין ודאי לדמאי וצ"ע. והמהר"ם בן חביב פירש זה להדיא.

א. מתוך מכתבים ותשובות שהשיב רבינו זצוק"ל, ונסדרו על ידו. נמסר לנו ע"י בני המשפחה, זכות הרבים תעמוד להם להצליח בכל מעשה ידיהם.

ובסיכום יש לומר דהלכה כהלק"ט וחתנו המהר"ם דמועיל תנאי לכל השנה לגבי דמאי ובתנאים מסויימים גם לספק טבל כדיפורש במקומו (להלן בסימן הבא).

וע"ע בכף החיים אור"ח סי' רע"ט אות טו"ב לגבי תנאי לטלטל נר בשבת לאחר שכבה שכתב בשם מהר"ש דוראן בתשובה שבסוף התשב"ץ, שהמטלטל ע"י תנאי שעשה לכל השנה יש לו על מה לסמוך, (וחפשתי בתשב"ץ ולא מצאתי מקומי²) ומ"ש מור"ם שם בסע' ד' דלדין האשכנזים לא מועיל תנאי אפי' בער"ש גופא, זה אינו ענין לדין בנושא שלנו.

ולכן תיקנתי בגליון נוסח התנאי לכל השנה לומר בערב ראש השנה לאחר התרת הנדרים.

ועיין בחמדת הימים חלק ר"ה (מהדר' תשע"א עמ' פב אות טו) משם הרקאנטי ז"ל דיש ענין לומר התנאי דנדרים דוקא בערב ראש השנה, ע"כ. וא"כ ה"ה בתנאי זה.

תנאי על הפרשת תרומות ומעשרות והפרשת חלה עבור כל שבתות ויו"ט של השנה

גם טוב לאדם שבערב ראש השנה יעשה לעצמו (ולא צריך לזה בפני ג') תנאי על הפרשת תרומות ומעשרות וחלה עבור כל שבתות וימים הטובים של השנה ויועיל זה שאם שכח להפריש מער"ש ויו"ט או אם הוזמן לאחרים שיוכל להפריש בשויו"ט אך זה אינו מועיל רק למצרכים שהם ספק טבל ובמקום שהנטיה היא שהרוב ממינים אלו אמנם מעושרים, והופרש מהם חלה ואעפ"כ לא יסמוך על תנאי זה אלא יעשר הכל מערב שבת או במקום שאי אפשר יתנה בערב השבת באופן מיוחד ורק בשכח יוכל לסמוך על תנאי זה.

ותנאי זה לכל השנה מבואר בהלק"ט ח"ב סי' פ"ח שמועיל לכל השנה, וזהו הנוסח:

יותר מאחד ממאה שני עתיד להפריש בכל שבתות וחגי השנה, בצד צפוני יהיה תרומה גדולה כל מין על מינו. אחד ממאה שישאר ועוד תשעה חלקים בצד צפון של השיריים כל מין על מינו יהיה מעשר ראשון אותו אחד ממאה שהתנתי שיהיה מעשר ראשון יהיה תרומת מעשר כל מין על מינו ומעשר שני יהיה בדרומו כל מין על מינו, ויהיה מחולל הוא וחומשו על פרוטה במטבע שייחדתי לחלול מעשר שני, ואם לא יהיה במעשר שני שווה פרוטה יהיה מחולל הוא וחומשו בשוויו, ואם צריך יהיה מעשר עני בדרומו כל מין על מינו, וחתיכה שאפריש מכל מאפה יהיה חלה.

דיני שנה שניה ושלישית

מי שמעשר דבר המסופק אם חייב במעשר שני או מעשר עני בין שהספק הוא במציאות כגון אם נלקטו לפני או אחר ר"ה או אם החנטה היתה לפני או אחרי ט"ו בשבט, ובין שהספק הוא בדין כגון אם חנטה היא הוצאת סמדר או הבאת שליש, או אם אזלינן בתר לקיטה או חנטה וכדומה, צריך לקבוע מעשר שני לחלול ולומר שאם צריך יהיה במקומו מעשר עני (ולא יברך על חלול מע"ש באופן זה), אם קבע רק מעשר שני יחזור ויאמר ואם צריך יהיה מעשר עני בדרומו (אם כבר נתבשל?) לא נזכר עד שנכנס שבת (ולא עשה תנאי) מותר לאכול גם אם רק אמר מעשר עני (והוא שהספק הוא שאי אפשר לברר), ולמוצאי שבת יקבע מעשר עני בנותר.

ואפשר דבזה"ז אפילו לא אמר רק מעשר עני דג"כ אפשר להקל בשעת הדחק גדול.

ב. א"ה, תשובה זו נדפס בחוט המשולש טור ג' (והם תשובות מהרב אברהם אבן טוואה) סימן ז' לקראת סוף התשובה שמסיק דמועיל תנאי לכל השנה.

עשרת ימי התשובה

אלול הוא זמן הכנה, צריך לחזור בתשובה, והעיקר זו ההכנה לימים הנוראים. לעומתו, עשרת ימי תשובה אלו ימי תשובה ממש, ימים שעושים בהם תשובה. כמו שבפסח מכינים מצות ובסוכות יושבים בסוכה, כך בעשרת ימי תשובה עושים תשובה. ואומר רבנו האר"י (שער הכוונות, תחילת עניין ראש השנה) שיש שבועה ימים בעשרת ימי תשובה בין שני ימי ראש השנה ליום כיפור, ובשבועה ימים אלו כל יום מכוון כנגד יום בשבוע, וכל יום בימים אלו מתקן את היום שכנגדו במשך כל השנה. יום ראשון מתקן את כל ימי ראשון של השנה שעברה, וכן יום שני וכו'.

שאלו בעלי המוסר למה לא עושים את עשרת ימי תשובה לפני ראש השנה שהוא יום הדין, ובוה יבוא לדין. נאמרו בזה פירושים רבים, ונראה לי שיש להסביר זאת משום שקשה מאוד לעשות תשובה. לפרוש מעבירות ולהיות בעל תשובה, זה קשה אך זה יותר קל מלעשות תשובה. כי בעל תשובה בעיקר משנה את מלבושו, מפסיק לחלל שבת וכו', תשובתו היא בהרבה דברים מעשיים, חלקם חיצוניים וחלקם פנימיים. אבל לעמוד על דקויות שהאדם התרגל אליהן, זה כמעט בלתי אפשרי. התשובה שאנו עוסקים בה היא לשנות את ההרגלים. אומר המסילת ישרים שההרגל הוא טבע שני, וטבע קשה לשנות. למשל בתפילה, אדם רגיל להתפלל באופן מסוים וחושב שכך צריכה להיראות התפילה וכך יוצא ידי חובה, למה שפתאום יחשוב שזה לא טוב ועליו להתאמץ ולשנות? התרגל ללמוד בצורה מסוימת ואינו חושב שיש לו מה לשנות. לעשות תשובה במחשבה ובפנימיות זה כמעט בלתי אפשרי.

וכן בדברים התלויים במחשבה. לפעמים האדם עושה מצוות בשביל שיראו אותו, אך להשתנות ולעשותן באמת כטהרת הלב זה כמעט בלתי אפשרי. וכן בכין אדם לחברו, שיתכבד באמת בחברו ויכבדו, ולא שיתכבד בקלון חברו. וכך הם כל הדברים בדקדוקי המצוות שהאדם התרגל אליהם, קשה לשנותם כי נעשו לו כטבע שני.

עוד אמרו רבותינו "כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו, הותרה לו סלקא דעתך, אלא נעשית לו כהיתר". וכי יש מי שיעלה בדעתו שכיון שעבר עבירה ושנה בה היא מותרת לו, אלא חכמים באו לומר שכשהאדם שונה וחוזר בעבירה זה מאבד לו כל רגש של פחד ממנה והיא נעשית בעיניו כמו היתר גמור.

עשרת ימי דין

אך הדבר היחיד שיכול לעורר את האדם לחזור בתשובה גם בעניינים אלו - זה הפחד. על כן קבעו את עשרת ימי תשובה בתוך ימי הדין. היום הראשון של עשרת ימי תשובה הוא ראש השנה, יום הדין, גם היום השני של ראש השנה הוא יום דין. זה דינא קשיא וזה דינא רפיא, אך שניהם ימי

דין. היום העשירי של עשרת ימי תשובה זה יום כיפור, בו החתימה. כך שהכתיבה התחילה ביום ראש השנה והחתימה של פסק-הדין היא בכיפור, נמצא שזה יום דין ארוך. יום דין ארוך שיש בו עשרה ימים, פסק-הדין עדיין עומד, הדיו עדיין לא התייבשה, וזה משום שעל ידי הפחד האדם יכול להתחיל לעבוד. לכן לא עשו את עשרת ימי תשובה קודם, כי קודם הפחד אלו ימי הכנה, לא ימי תשובה. ימי תשובה שהאדם עובר בהם שינוי, מוכרחים להיות מלווים בפחד.

כוחו של הפחד

במשך שלשת השבועות שלפני מלחמת ששת הימים היה פחד בכל ארץ ישראל כפי שמעולם לא היה. ולא רק כאן, אלא כל העולם פחד, חששו שהכל יאבד, כי כל מדינות ערב עמדו ופערו פיהן לטרורף טרף בישראל, היה מצב נורא ואיום. אמנם אח"כ היו ניסים גדולים שלא היו כמותם, לא לפני המלחמה ולא אחריה. זה משום שבאותם שלשה שבועות היה כל כך פחד ושברון לב אצל כולם, וכשנשברים אז נכנעים לפני ה', וה' מתמלא ברחמים. ואז הראה ה' את אותותיו ומופתיו לעיני כל העולם, בצורות גלויות וברורות ביותר. הלחץ והפחד שקדמו למלחמה הם שהביאו את הישועות הכי גדולות.

הפחד משנה את האדם. פעם היה אצלי קצין בכיר שהודיעו לו שאולי הוא חולה באחת המחלות הקשות. הכרתי אותו, אבל כשהגיע אלי לא זיהיתי אותו כלל, וכל זה רק משום שהודיעו לו שהוא ספק חולה. הפחד שבר אותו, כוחו של הפחד ששובר הכל, לא משאיר אבר על אבר.

במלחמות האחרונות הלכתי להיות עם החיילים לפני יציאתם לקרב, הייתי איתם ברגעים האחרונים לפני כניסתם, אי אפשר לתאר איזו מסירות יש להם. במבצע 'צוק איתן' הייתי עם הצנחנים, עברנו מקבוצה לקבוצה כשהחיילים יושבים ומוכנים עם כל הציוד עליהם, מחכים רק לקום ולנסוע. כשעברנו בין הקבוצות מפקד החטיבה הלך איתי ושאלתי אותו על אחת הקבוצות שהיתה בצד ולא הגענו אליה. הוא אמר לי שאלה הקיבוצניקים ואי אפשר לדבר איתם על תפילה. אמרתי לו בכל זאת, נלך להגיד להם שלום, איזה מילה של טובה ואהבה. הוא אמר בסדר, לא היה לו נוח בזה אבל בכל זאת הסכים. האמת שגם אני פחדתי, שמא יאמרו לי תעזוב אותנו עכשיו, אבל בכל זאת קיבלתי עלי ללכת גם אם לא יסכימו. הגענו ואמרתי להם: שלום, אני רוצה לומר לכם דבר אחד - אתם לא לבד, כל עם ישראל נמצא איתכם, כולם מתפללים בשבילכם. אני רואה איך שמתפללים בשבילכם ויש לי חשק להתפלל איתכם, אולי תסכימו להתפלל. כולם עמדו על הרגלים, מי שהיה לו כובע הניחו על ראשו, מי שלא היה לו, חברו הניח עליו את ידו. התחלתי לומר 'שיר למעלות' אשא עיניי, והם לא יודעים אבל חוזרים אחרי, אמרתי 'לעולם ה' דברך נצב בשמים' והם אחרי, 'שמע ישראל', ראיתי שהם איתי והמשכתי. היה שלב שכבר ממש בכיתי ולא יכולתי לדבר מרוב ההתרגשות לשמוע אותם.

הפחד מזעזע את האדם, הגמרא אומרת "גוף קשה פחד שוברו", הגוף שלנו קשה וחזק, אמנם עשוי מעפר, אבל עובד שבעים ושמונים שנה, עובר קור וחום, ועל פי רוב מצליח להתמודד עם הכל. אך הפחד שוברו.

כמו הגוף כך היא החומריות, החומריות קשה. כשהאדם התרגל להנהגה מסוימת, כשהתרגל לזלזל באיזו מצוה אינו יכול לשנות אלא רק על ידי הפחד, הפחד של הדין שוברו וכך יכול לתקן. לכן עשרת ימי תשובה מתחילים ביום הדין. באלול אנו אומרים סליחות בשביל להתכונן, "ושמתם את דברי אלה על לבבכם". יש שפירשו שקשה להכניס את הדברים ללב לכן צריך להניח אותם על הלב, וכשיש התעוררות והלב נפתח אז הדברים מחליקים ונכנסים פנימה ועושים את פעולתם.

אלול הוא זמן ההכנות כדי שהדברים יהיו על הלב, וכשמתחילים עם הדין, הפחד והשופר מביאים את האדם להתבוננות ומתעורר בתשובה, יודע הוא שעוד לא נחתם. אלו ימי תשובה.

פחד הדעת

אנו צריכים להפעיל את הפחד. מי שאין לו פחד הוא מסכן, כמעט שאין לו סיכוי להתעורר בתשובה. הפחד הזה מצוי אצל מי שיותר קרוב לה', אך הרחוקים מגיעים למצב שבכלל לא מרגישים פחד. דוד המלך אמר "ואל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי", וכן מסופר בגמרא על תנאים שבכו מאימת הדין. ככל שהאדם יותר גדול וצדיק הוא יותר מפחד. לכאורה צריך להיות הפוך, בעלי העבירות הם שצריכים לפחד, אך אינם מפחדים.

לפני הרבה שנים בערב ראש השנה הייתי בבית הדין בפתח תקוה. בדרך כלל בערבי שבתות וחג לא עובדים בבתי הדין, אך באותו זמן היה עניין של גט מיוחד בשביל להציל מאיסור. ישבתי שם עד אחרי חצות היום, כשסיימתי איתם הרהרתי בעצמי, מצד אחד זו מצוה גדולה מה שעסקתי באותו היום בבית הדין, ומאידך חשבתי לעצמי שביום כזה במקום לעסוק במוסר ולחזור על התפילות הייתי בבית הדין. אני מהרהר במחשבותי וכבר הגעתי לתחנת האוטובוס, והנה אני רואה מחוץ לבית-קפה הסמוך לתחנה ארבעה זקנים מופלגים יושבים סביב שולחן קטן, הצעיר שבהם היה בן שמונים וחמש. לכל אחד מהם כוס בירה, מתווכחים ומשחקים 'שש-בש'. הודעזעתי, וכי אין לזקנים האלה ראש השנה, וכי אין להם דין עד כדי כך שמסוגלים לשבת ככה אחרי חצות היום ביום כזה?! מרוב הזעזוע לא יכולתי כלל לדבר איתם, ניטל ממני הדיבור. עליתי לאוטובוס והמשכתי בהרהורי, איך אלה יושבים כאילו אין כלום בעולם, ולעומת זאת הצדיקים הגדולים מפחדים פחד נורא. ואז הבנתי שהפחד תלוי בדעת. תינוק שאין לו דעת לא יפחד לעמוד בקומה גבוהה מאוד, אינו מבין ולכן אינו מפחד. אך אם יעמוד בגובה כזה אדם בר דעת, הוא ימות רק מהפחד. אם יעמידו את הזקנים הללו במקום גבוה, ודאי שהם יפחדו. אבל פחד מיום הדין זה פחד רוחני, מי שקרוב לרוחניות יש לו קליטה ותפיסה בזה, אז הוא מפחד. אבל אדם שהוא רחוק אינו מרגיש כלום. ככל שהצדיקים הם צדיקים וחכמים גדולים, בעלי השגה אלקית גבוהה יותר, כך הפחד שלהם גדול יותר, כי הם מבינים במה דברים אמורים.

פחד בונה

זה לא פחד שמייאש או שובר, אלא זה פחד שבונה ודוחף את האדם לחזור בתשובה. פחד אמיתי שכל כולו בניין, כמו סתירה הבונה, זה שאמרו "סתירת זקנים בניין". לכן צריך לעבוד כדי להשיג פחד. זה מה שאנו אומרים "ובכן, תן פחדך ה' אלקינו על ישראל עמך". לכאורה היה צריך לומר 'תן אהבתך', כמו שמקדימים לומר "תן כבוד לעמך, תהילה ליראיך". אלא גם מה שאנו מבקשים תן כבוד היינו שנהיה מכבדים זה את זה, ושיתן תהילה שנדע לירא אותו. אך כאן, בבקשה זו שהיא כנגד יצחק - מידת הדין, אנו אומרים בבירור "תן פחדך", כי רק זה מה שיוביל אותנו לתשובה, "ואימתך על כל מה שבראת". צריך הכנה, וה' יתן את הפחד, הפחד יביא את המתיקות ויביא את החיים.

צריך פחד וצריך תורה, כי התורה מקדשת מחנכת ומטהרת, "השיבנו אבינו לתורתך", ואחר כך "והחזירנו בתשובה שלמה לפניך", כי בלי תורה אי אפשר לשוב, והפחד הוא בשביל לשנות.

אדם שאומר אני אשתנה ואתחיל וכו', זה לא רציני. בשביל לשנות באמת ובעמל צריך לקחת חלקים חלקים ולעבוד, לא לתפוס מרובה. אבל גם בשביל להתחיל לעבוד צריך את הפחד. על ידי הפחד הלב נשבר, וכשהלב נשבר האדם נכנע. וכשה' רואה שנכנעים לפניו הוא מתפייס ומתמלא

עלינו ברחמים, ואז גם נותן לנו סיעתא דשמיא גדולה שעל ידה אנחנו יכולים להתקדם, כי "אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו". השבירה של הפחד, ההכנעה, מביאה לסיעתא דשמיא וממתקת את הדין.

הכנה לכיפור

צריך לנצל את עשרת ימי תשובה, יש אנשים שלוקחים חופש מעבודתם בימים אלו כדי לנצל אותם לתורה ויראה. מי שאינו יכול לעשות זאת לפחות ימעט, "הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה", יוסיף עוד תורה. וכן למעט בשינה ותענוגות בימים אלה, לנצלם בלימוד התורה לפי מה שיודע ויכול. גם בשבת תשובה ישתדל למעט בשינה ולנצלה ללימוד ותשובה, לא יתפתה ליצר הרע המראה לאדם שאם לא יישן בצהרים של שבת מר יהיה גורלו, אלא יתגבר כארי.

רבי מצליח מאזו ע"ה, כתב על הסליחות שעצם העובדה שקמים באשמורת ובחצות לומר סליחות, זה משום שכתוב ברמב"ם שיש תשובה שאינה מספיקה וצריך גם יסורים, ומה שאנו קמים לסליחות זה עצמו יסורים. וזה עדיף כדי שלא יבואו יסורים אחרים. לכן לא יצטער האדם על שמדיר שינה מעיניו, זה מונע ממנו יסורים אחרים ומכפר לו.

בהכנה לכיפור צריך פשוט לחזור בתשובה ולהרבות בתורה. וה' רחום וחנון "לא ירפך ולא ישחיתך", ויהי רצון שיזכור לנו ברית אבות ויזכור את היסורים, ויעמדו לפניו כל התלאות והרדיפות על עמו ישראל, ויחתמנו לחיים טובים ולשלום, אמן.

דיני מעשר עני – ח"א

מתוך ספר קצירת השדה [מהדו"ח כרך ב פ"ט, עת"ל בקרוב א"ה]

- א. מעשר עני הוא המעשר שמופרש במקום מעשר שני בשנה השלישית ובשנה השישית לשנות השמיטה. סדר הפרשתו - לאחר הפרשת תרומה גדולה ומעשר ראשון, ואין להקדים מעשר עני לתרומה ומעשר ראשון. אופן קביעת שנת המעשר במינים השונים התבאר בהרחבה בפרק יא^א.
- ב. שיעור מעשר עני - עשירית מהפירות שנותרו לאחר הפרשת תרומה גדולה ומעשר ראשון. מעשר זה ניתן לעניים, ואין בו קדושה, ונאכל לכל אדם ואפילו בטומאה^ב.
- ג. פירות שעדיין לא קרא שם למעשר עני שלהם, אע"פ שכבר הפריש תרומה ומעשר ראשון, הפירות עדיין טבל, והאוכלם לוקה על אכילת טבל, אלא שאין בו חיוב מיתה כשאר טבל. ויש סוברים שגם חיוב מיתה יש בו^ג.

א. בגמ' בבלי ר"ה (דף י"ב ע"ב) דרשו מהפס' (דברים פכ"ו פס' יב): "כי תכלה לעשר וגו' שנת המעשר" - שנה שאין בה אלא מעשר אחד. הא כיצד, מעשר ראשון ומעשר עני, ומעשר שני יבטל [וראה בבבאור רש"י על פס' כט וברמב"ן סוף פס כב]. ורבינו הרמב"ם בהל' מתנו"ע (פ"ו ה"ד) ובסה"מ (עשה קל), הביא מקור למעשר עני מהכתוב (דברים י"ד כ"ח): "מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה היא והנחת בשעריך. ובה הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו למען יברכך ה' אלוהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה". וכן הביאו בטור ובשו"ע סי' שלא (סעי' יט).

ובריש פרק יח ובהערה שם ביארנו את החיוב להפריש תרומות ומעשרות כסדר, ולא להקדים מעשר עני או שני לתרומה גדולה ולמעשר ראשון.

ב. רמב"ם וטושו"ע שם. ופשוט שאין במעשר זה כל קדושה, וכפי שכתב הרמב"ם בהל' מעשר (פ"א ה"ב) לגבי מעשר שמונת האוכלו בטומאה שאין בו קדושה, שכ"מ שנאמר במעשר קודש ופדיה אינו אלא במעשר שני.

ג. ברייתא בגמ' יבמות (פ"ו ע"א): ר' יוסי אומר יכול לא יהיה חייב אלא על טבל שלא הורם ממנו כל עיקר. הורם ממנו תרומה גדולה וכו' ואפי' מעשר עני מנין? ת"ל לא תוכל וגו'. וכו"ה בגמ' מכות (ט"ז ע"ב). ועו"ע גמ' נדרים פ"ד ע"א, ומ"מ קי"ל להלכה כדברי אב"י שלכו"ע אם לא הפריש מ"ע הרי"ז טבל (ועני' בפירוש הר"ן שם). וכך הביא בירושלמי (סופ"א דפאה) בפשטות שמעשר עני טובל. וכ"פ הרמב"ם להלכה ה' מאכלות אסורות (פ"ו ה"כ), וכ"כ בספר המצוות להרמב"ם (ל"ח קנא). ובטור סי' של"א, ובב"י שם.

אולם לגבי חיוב מיתה בטבול למע"ע כדן טבל לתרומה נחלקו הראשונים. התוס' ביבמות (שם ד"ה אי) בתי' הראשון סובר שאינו חייב מיתה, וכ"פ הרמב"ם (שם). וגם הראב"ד בהשגות שם הסכים עם דעת הרמב"ם, וכתב ע"ז, סברא היא זו והיא יפה בעיני. עכ"ל. ומש"כ הראב"ד שזו סברא ע"י במגדל עוז שם שתמה על הראב"ד שהלא גמ' ערוכה היא במכות שם. ועי' מש"כ מרן בכ"מ לישב דברי הר"א. ועו"ע ברדב"ז שם ובלח"מ שם. ועו"ע בב"י על הטור בסי' של"א בד"ה וכל אלו התרומות ובד"ה שאחרי. ואף שלקמן הבאנו את דברי הירושלמי שכתבו במפורש שגם מ"ע טובל והאוכלו חייב מיתה, מ"מ ס"ל להר"מ שהבבלי פליג אירושלמי, וקי"ל כבבלי. וכ"כ הגאון רבי משה זכותא זצוק"ל בספרו קול הרמ"ז על המשנה במס' דמאי (פ"ד מ"ג), שס"ל להר"מ כהבבלי שפליג אירושלמי. ועי"ש שתמה על הרע"ב שכתב (בפירושו למשנה שם) שהאוכל טבל שלא הופרש ממנו מ"ע חייב מיתה, ועי"ש. ועי' בהגה' יין הרקח על המשנה בדמאי שם מש"כ על דברי הרמ"ז אלו. ועו"ע במשנת רב יוסף על המשנה בדמאי שם. ועו"ע בשו"ת מהרי"ט שאלה כה (בד"ה ועל לשון) שהביא ג"כ סייעתא לדברי הר"מ ז"ל מדברי

ד. פירות או ירקות שהופרשו מהם תרומות ומעשרות כדין, אך לא נתן את המעשרות לעניים, יש שכתבו שלא יצא ידי חובה ואין פירותיו מתוקנים, ובפרט כאשר הפרשתו היתה על דעת שלא לתת לעניים. אבל העיקר להלכה שאם לא נתן את המעשר עני לעניים, אע"פ שהוא כגוזל את העניים, מכל מקום פירותיו מתוקנים ויצאו מידי טבולין. אולם, כל זה אם המפריש יודע שבהפרשתו הוא מפריש לעניים אחד מעשרה מהיבול, רק שהוא אינו נותן לעניים, אלא אוכל או מוכר בגזל, אבל אם אינו יודע כלל שהוא מפריש לעניים אחד מעשרה, וחושב שרק צריך ליטול יותר מאחד ממאה ולומר איזה נוסח תפילה, באופן זה נראה שלא חלה ההפרשה ואין הפירות מתוקנים.⁷

ה. תוצרת שנקנתה מגוי וגמר המלאכה היה ביד ישראל, הגם שחייבים בהפרשת תרו"מ, מכל מקום ביארנו בפרק ישישי שפטורים מליתן את המעשרות ללוי או לעני. ומכל מקום כתבנו שם שתקנה מיוחדת עשו בשנה השביעית שישראל שקנה מנכרי ועשה את גמר מלאכת הפירות, יפריש מעשר עני ויתן אותו לעניים.⁸

רב בגמ' מכות שם. ועו"ע בשו"ת שאג"א דיני מצה ומרור (ריש סי' צ"ו בד"ה ועתה אבאר) שהביא את דברי הר"מ ז"ל, וסיעו מדברי הגמ' במכות הנ"ל. ושו"ר להגאון הר"מ פינשטיין זצ"ל בביאורו על מסכת דמאי (פ"ד מ"ג בד"ה ובעצם) שהביא את דברי הר"מ וכתב שם שהתי' הראשון של התוס' ביבמות (שם) הוא מקור גדול להר"מ, ופלא על הכ"מ שלא הזכיר מקור זה דיבמות, עיי"ש בדבריו. ועו"ע להגאון ר"מ אריק זצ"ל בס' טל תורה (על פס' דמאי שם) מש"כ ע"ד הר"מ. וכדברי הרמב"ם שאין במעשר עני חיוב מיתה, כ"פ הסמ"ג לאוין קמ"ז והוב"ד בב"י על הטור שם, וכ"כ ההינדק מצוה רפ"ד שבמ"ע אין חיוב מיתה אלא מלקות בלבד. ועי' במנח"ח שם. וכ"פ המאירי עמ"ס מכות (במשנה דף י"א ע"א סו"ה ואח"כ, ובדף ט"ז ע"ב בד"ה הטבל), וכ"פ הכל בו בס"י צ"ג.

מאידך, בלשון הירושלמי עמ"ס קידושין (פ"ב ה"ח) מבואר שהאוכל מטבול למע"ע חייב מיתה, שכ"כ שם: אמר רבי בא בר הונא בשם רבי, האוכל פירותיו טבולים למעשר עני חייב מיתה. ובירושלמי דמאי (פ"ד מ"א) שנינו רבי בא בר הונא בשם רב האוכל פירותיו טבולין למעשר שני חייב מיתה. וכך היא הגירסא שלפנינו, אך הפ"מ שם כתב שצריך לגרוס טבולין למעשר עני, וכ"ה הגירסא בפ"י הרא"ש על המשנה שם, ובר"ש שם, ובפ"י המהר"ש סיריליאו שם, ועי"ש (בד"ה וראיתי להרמב"ם) שהאריך להוכיח שהטבול למע"ע חייב מיתה, ולא כד' הרמב"ם ז"ל וסיעתו. וכ"כ המהר"א פולדא על המשנה שם, שהגירסא היא מעשר עני ולא מעשר שני, וכ"כ התו"ט על המשנה שם, וכ"ה נוסחת הגר"א על הירושלמי שם, וכ"כ רעק"א בגליון הש"ס שם שצ"ל מעשר עני. ועו"ע בס' פאת השדה על מ"ס דמאי שם על הגירסא בירושלמי. ובהגהות מהר"י לנדא על הגמ' ביבמות (פ"ו י"א) ציין למ"ד באיכה עה"פ גלתה יהודה וגו', שכתוב שם שהאוכל פירותיו טבולין למע"ע חייב מיתה, עיי"ש. וכ"ה בילקוט (פ"ר ראה תתצ"ב) בשם הפסיקתא האוכל פירותיו טבולין למעשר עני חייב מיתה (ועי' במבוא הפסיקתא להרד"ל עה"פ עשר תעשר), וכ"כ במדרש תנחומא (פ"ר ראה י"ז) שהאוכל פירותיו טבולין למע"ע חייב מיתה. וכ"כ התוס' ביבמות (הג"ל) בתי' השני, והערון בערך עשר, והרע"ב עמ"ס דמאי (שם), וכמובא לעיל. וכן ראה בפ"י הר"ן על הגמ' ביבמות שם. וכ"פ להלכה הערוך השולחן (העתיק סי' נ' ח - ג) וכתב על דברי הר"מ והר"א שכתבו שטבול למעשר אינו במיתה, שדבריהם צע"ג (ומש"כ שם להוכיח מרש"י ביבמות שחייבים מיתה על הטבול למע"ד ומע"ש ומ"ע. אין הדברים מוכרחים. שהלא רש"י ז"ל דיבר שחייב מיתה רק לגבי מע"ר. וכבר דנו בזה הרבה לחלק בין מע"ר למע"ש ומ"ע, ועי' בתוס' שם, ובתרי"י שם, ובמנח"ח הנ"ל שהביא הדברים בארוכה ודויק).

ד. הרחבנו בזה בפרק טז (סעי' יא), וה"ה במעשר עני. והבאנו שם את דברי הגרשז"א זצ"ל (במנחת שלמה ח"א סי' נג, וע"ש גם בס"י סב ס"י) שכתב שמי שאינו יודע שבהפרשתו שייך המעשר לעני אלא חושב שצריך לומר נוסח מסוים ובכך הפירות ניתרים, לא חלה הפרשתו, והוסיף שם שדבריו הם בפרט לענין מעשר עני שאין בו שום קדושה, ועיקר חיוב ההפרשה הוא רק כדי לזכות את העניים. ועי"ש שהרחיב בדין זה להלכה. וראה עוד להלן בהערה הבאה.

ה. ראה בפרק ישישי בסעיף י ובהערה שם מה שהרחבנו בזה. וראה במנח"ש הנז' לעיל שכתב שהגם דקיי"ל שמי שמפריש ע"מ שלא לתת לעניים חלה ההפרשה, ויצא מידי טבול, היינו דווקא כשע"י קריאת השם שייכים הפירות לעניים אלא שהוא גוזל אותם ולא נותן להם, אבל כל שגם לאחר הפרשתו לא שייכים הפירות לעניים, לא עשה כלום, שהרי הפרשת מעשר עני אינה אלא כדי להפוך את הפירות למומן עניים, ואם לא פעל בהפרשתו לכך, וכשיתפוס עני יוכל להוציא ממנו בדין, לא עשה כלום. וכבר הביא שקדמו האור שמח בהל' מעשר (פ"ס ה"א) בביאור דברי הרמב"ם שם שבדמאי אין צריך מעיקר הדין להפריש מעשר עני, ורק מפני המעשר שני שבשאר שנים תיקנו גם לקרוא שם למע"ע. וביאר האו"ש שמאחר שבדמאי העני אינו מקבל את המעשר עני, א"כ ההפרשה לא עושה חלות של ממון עניים על המופרש, ובכה"ג אין אפילו איסור טבול. אמנם ראה בביכורי שדה בריש פרק רביעי בהערה 3 ובהערה 8 ועוד ראה להלן שהבאנו מדבריהם, ולמעשה מבואר מרוב דעות שהבאנו שם ולהלן דלא ס"ל הכי, שסיבת הפטור הוא מעיקר הדין מחמת שאינם נותנים בפועל, וראה היטב בדברי הנו"כ והפוסקים שהזכרנו שם ודוק היטב.

1. המפריש מעשר עני מפירותיו, אלא שמעכב את הפירות אצלו, אם יש עניים לפניו ואינו נותן להם עובר בלאו ד'בל תאחר'. וכן בכל יום ויום שמעכב מלתת להם. וכמו כן יש אומרים שמבטל מצות עשה, שנאמר (דברים פ"ב פס' ו'): 'והבאתם שמה'. ואם אין עניים לפניו ראה בהערה. ואם מעכבם בעה"ב לעצמו או מוכר אותם לאחרים, הריהו גוזל את העניים ועובר גם על לאו ד'לא תגזול'. בנוסף, הוא מבטל מצות עשה של הנתינה לעניים. ואפשר שעובר גם על מ"ע של 'מוצא שפתיך תשמור', שהרי אמר בפיו שזה לעניים ולא נתן להם. ובכל הנ"ל עובר גם בזה"ז שתרומ"מ רק מדרבנן, כיון שלאחר קריאת שם זוכים העניים במעשר מהתורה!
2. הכל חייבים בנתינת המעשר לעני, ואפילו עני שבישראל המפריש תרו"מ מפירותיו חייב לתת מעשר עני שלו לעני אחר, ואינו יכול לעכבם לעצמו אפילו במעשר עני המתחלק בבית. ואם אינו רוצה לתת לעניים, בית דין מוציאין אותם מידו!

1. שנינו בתוספתא בערכין (פ"ג, ומובאת בגמ' ברי"ה ד ע"א): 'חייבי הדמין והערכין... צדקות מעשרות... כיון שעברו עליהן שלושה רגלים עובר בבל תאחר'. ואף שרש"י שם פירש שמעשרות היינו מעשר בהמה. אולם בתוס' שם פירש שכולל מעשר ראשון ושני ועני. ומבואר בתוס' (שם ד"ה ומעשרות) שאינו עובר כשמשהה את הפירות בעודם טבל אף שנגמרה מלאכתם. אלא רק כאשר משהה לאחר ההפרשה ואינו נותנם. אמנם בירושלמי בשקלים (רפ"א) כתבו שהמשהה טבלו עובר בבל תאחר, אולם במאירי שם כתב שבל תאחר לאו דווקא, ע"ש. וע"ע בזה במנחת שלמה (ח"א סי' נג אות ב). וראה בתוס' (שם ד ע"ב ד"ה לקט) שכתוב שכשהעניים לפניו עובר בבל תאחר, ומש"כ עד ג' רגלים היינו כשאין עניים לפניו, ע"ש. אבל ראה ברמב"ם בהל' מתנו"ע (פ"ח ה"א) שכתב שבצדקה אם קיימי עניים עובר בבל תאחר מיד, אבל אם אין שם עניים מפריש ומניח עד שימצא עניים. ולא הזכיר שעובר לאחר ג' רגלים. וכבר הרחיב בזה המהר"י קורקוס בהל' מעשה הקרבנות (פ"ד ה"א) על דברי הרמב"ם שם שעובר בעשה ברגל הראשון, ועל בל תאחר לאחר ג' רגלים, האם נכלל בזה מע"ע ושאר מתנו"ע. ע"ש. ודנו בכל זה באחרונים, וראה בספר המפתח שם.

ולגבי ה"עשה" של "והבאתם שמה", משמעות הפסוק היא שמדובר על חיובים שצריך להעלות לירושלים, כגון מעשר בהמה ומעשר שני וביכורים ובכורות. וכן ביאר ר"י על התורה שם. אמנם ברמב"ן שם מביא פירוש נוסף, שהפסוק מתייחס גם לשאר תרו"מ. וברמב"ם בהל' מעשה הקרבנות שם כתב שגם במתנות עניים מ"ע מן התורה שביא הכל ברגל שפגע בו תחילה. ובאחרונים כתבו לדון מאי שנא ממש"כ הרמב"ם בהל' מתנו"ע (פ"ח ה"א) שבצדקה עובר על בל תאחר מיד.

וכשלוקח את פירות המעשר לעצמו או מוכרם עובר גם בלאו ד'לא תגזול' אע"פ שהפירות הינם ממון שאין לו תועים, כדמוכח ברש"י בבכורות (לו ע"ב מד"ה א"כ ואילך), ובודאי שמבטל את מצות הנתינה. וראה גם במשנה בפאה (פ"ה מ"ו) לגבי לקט שכחה ופאה, כשמעכב את מתנותיהם לא כדין, הרי זה גוזל את העניים, על זה נאמר (משלי פ"ב) "אל תסג גבול עוליים". וע"ש במפרשים מהו גבול עוליים, ומדוע הוסיפו פסוק במשלי על האמור בתורה. וראה עוד במנחת שלמה (שם).

ומש"כ שאפשר שעובר גם על מ"ע של 'מוצא שפתיך תשמור', כ"כ הגרש"א שם על פי דבריו שכשקורא שם הריהו מתחייב כנדרי צדקה שהיה הפירות של העניים. והגם דלא הפריש מרצונו הטוב [כמו בצדקה כמבואר בגמ' ברי"ה דף ו ע"א] מכל מקום סו"ס אמר בפיו שזה לעניים.

ועוד הוסיף מרן הגרש"א שם (אות ב) שנראה שאף שתרומ"מ בזה"ז הוא רק דרבנן מכל מקום לאחר שכבר הפריש וקרא שם זוכים בזה העניים במעשר מהתורה, יעו"ש בדבריו.

2. כן מבואר בגמ' בחולין (דף ק"לא ע"ב). מעשר עני נלמד בהיקף מלקט שכחה ופאה שבהם נאמר (ויקרא פ"ט פס' י): 'לעני ולגר תעזב אותם', ודרש חז"ל - להזהיר לעני על שלו, שגם העני מזהיר לעצמו. וכן פסק הרמב"ם (הל' מתנו"ע פ"ו ה"ט), ובה שונה מעשר עני מתרומה ומעשר ראשון, שכשהכהן והלוי מפרישים מפירותיהם משאר הכהן את התרומה והמעשר בידו, וכן הלוי אינו נותן מעשר"ר שלו.

והנה בגמ' (שם בע"א) מבואר במפורש שגם במעשר עני המתחלק בבית, שבו יש לבעלים טוה"נ במ"ע, שהרי בידו להחליט כיצד ולמי לתת את המעשר [כמבואר להלן סעיף כג] גם בזה אינו יכול העני לעכב לעצמו. אלא שמלשון הרמב"ם שם היה נראה שמש"כ שמוציאין מידו קאי רק אמ"ע המתחלק בגורן, וכן העתיקו הטור (י"ד סי' של"א במהדור"ח עמוד קטז). אך כבר כתב מרן ב"ש שם שאין כוונתם לחלק בין המתחלק בגורן למתחלק בבית, וה"ה במ"ע המתחלק בבית, שאין לגבי זה כל נ"מ ביניהם. וכ"כ הרדב"ז בפי' על הרמב"ם שם. וכתב שם דאדרבה מדלא קאמר בסיפא אבל המתחלק בבית יש בו טובת הנאה לבעלים ואין מוציאין מיד העני, משמע דלעולם מוציאין מיד עני. עכ"ד. ואמנם הב"ח על הטור שם כותב וז"ל: ומשמע להדיא מדברי רבינו דבמתחלק בבית כיון שיש בו טובת הנאה לבעלים דנותנו לכל עני שירצה אין מוציאין מידו, וכ"מ להדיא מל' הרמב"ם שם, והסמ"ג בעשה סי' קס"א. ובי' כתב דגם אמתחלק בבית קתני וכו' ונ"ל דלא דק וכו' שהרי התוס' כתבו להדיא שאפילו אם בא

ח. האיסור לעני לעכב לעצמו מעשר עני שהפריש מפירותיו, הוא כאשר הפירות עדיין שלו, אבל אם הפירות אינם שלו בשעת מירוח, כגון שמכר אותם קודם, רשאי לקחת את המעשר לעצמו. והעיקר להלכה שאפילו היו הפירות שלו בשעת המירוח וההפרשה, אם בשעת הנתינה שאר הפירות כבר אינם בבעלותו, כגון שהפקירם כדין לאחר שהפריש את המעשר, רשאי לקחת את המעשר לעצמו. ויש סוברים שדי בזה שהפירות אינם שלו כדי שיהיה מותר לקחת לעצמו את המעשר אם הוא עני. ויש חולקים וסוברים שרק אם יפקיר גם את הקרקע, אבל כל עוד הוא הבעלים על הקרקע, אפילו הפקיר את כל הפירות, האיסור ללקט בעינו עומד.¹⁷

העני ולקחו מוציאים מידו של העני, וא"כ איך אפשר לומר שמוציאין מידו של בעה"ב. עכת"ד. ואולם כמש"כ לעיל מהגמ' בחולין מפורש להדיא שמוציאין מידו אפי' במ"ע המתחלק בבית. ולא כד' הב"ח, וכבר תמה עליו חתנו הט"ז (סי' של"א ס"ק ל"ב), וביאר שכוונתם היא שכופין את בעה"ב העני לתת, אלא שבמע"ע המתחלק בבית הבחירה בידו למי לתת.

ח. בגמ' בנדרים (פד ע"ב) ביארנו את טעמו של ר"א שסובר שבדמאי אין צריך לקרוא שם למעשר עני, משום שלא נחשדו עמי הארץ על מעשר עני כיון שאין להם הפסד בהפרשתו, מאחר שיכול להפקיר נכסיו ויהיה עני ויטול לעצמו את המע"ע [ואף שההלכה אינה כר"א, מ"מ חכמים לא חלקו עליו בזה אלא מסיבה אחרת, כמבואר ברש"י [שם]. א"כ מפורש שאע"פ שהיו הפירות שלו בזמן החיוב במעשר ובזמן ההפרשה, מ"מ כל שבשעת הנתינה הפירות אינם שלו, יכול ליקח העני את מעשר העני לעצמו.

אמנם דעת רש"י אינה כן, שהנה במשנה בפאה (פ"ד מ"ט) מובא שלר"א מי שליטת פאה [מתנו"ע, וה"ה מע"ע, שהרי מע"ע נלמד מהם, כמבואר לעיל] עבור פלוני עני זכה לו, משום שאם ירצה יפקיר נכסיו ויהיה עני, ומיגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה. וביאר רש"י בב"מ (ט ע"ב ד"ה מי) שמדובר דווקא באדם אחר שאינו בעל השדה, שאם הוא בעל השדה לא אמר ר"א שמועיל הפקר, שהרי עדיין אסור לבעל"ל ליטול לעצמו מדין להזהיר לעני על שלו. הרי שסובר שאפילו אם יפקיר נכסיו יהיה אסור לזכות בפירות. אלא שכבר מצינו בראשונים שחלקו על דבריו - הר"ש והרא"ש והריב"מ צ על המשנה בפאה שם כתבו שאפילו בעה"ב עצמו יכול לזכות בפירות אם יפקיר נכסיו, והוכיחו כן, ע"ש. וראה בראשונים על הסוגיא בב"מ שם שדנו בדברי רש"י. ובריטב"א [החדשים] שם, וכן הביא בשטמ"ק ביאר שלרש"י האיסור על הבעלים תלוי בבעלות בשעת החיוב. וראה ברדב"ז על הרמב"ם בהל' מתנו"ע (פ"ב ה"ט) שהביא את שיטת רש"י, וכתב: וטעמא דמסתבר הוא אע"פ שיש עליו חולקים ובמהרי" קורקוס כ' שם: ואין בידי להכריע דבר מדברי רבינו. ע"כ. וראה בתורת זרעים על המשנה בפאה שם שהביא את דברי הגר"ח מבריסק ביישוב שיטת רש"י. ומ"מ לדעת שאר הראשונים יכול בעה"ב להפקיר נכסיו ולזכות בפירות המעשר, וכדברי הגמ' בנדרים.

מאיידך, בירושלמי פאה (בסוף פרק א) מובא שנחלקו רבי ור' יהודה נשיא לגבי עני שקונה פירות. וביאר שהנגמרה מלאכתם ועודם טבל, האם יכול להשאיר לעצמו את פירות מעשר עני אצלו לאחר ההפרשה, וביארה הגמ' שלכו"ע אין איסור מדין "לא תלקט - להזהיר לעני על שלו", שהרי קנה לאחר נגמרה מלאכתם, וז"ל הגמ' שם: "מעשר עני טובל וכבר נטבל עד שהוא ברשותו של ראשון". ולא נחלקו שם בזה אלא רק אם קנסו חכמים את הקונה [ראה בהלכה הבאה]. הרי שדין להזהיר לעני על שלו נאמר רק על מי שהפירות שלו בשעת גמר מלאכה שהיא שעת החיוב, ושלא כאמור לעיל. כמו כן, בירושלמי שם סופ"ב בשדה שקצר חציה ומכר חציה [ובביאור הגר"א שם הוסיף שמכר גם את הקרקע] מסקנת הגמ' שהמוכר אסור בלקשו"פ משום שכבר נתחייבה שדהו ברשותו. ובחזו"א בכ"מ והביאו בד"א הל' מתנו"ע (פ"ו הט"ז בביתיה"ל) כתב שזו מחלוקת בבלי עם הירושלמי, שלירושלמי האיסור תלוי בבעלות בשעת החיוב, ובמע"ע בשעת גמ"מ, ואילו לדעת הבבלי תלוי בנתינה. וע"ש בביתיה"ל שהרחיב בזה [אלא שלעני"ד לא מוכח כלל שהירושלמי חולק, ורק לגבי היתר הלוקח כתבו בסופ"ק שכיון שהיה יכול ליטול מע"ע בשעת גמ"מ, שאינו שלו, לא הוזהר אף אם יקנה אח"כ, אבל המוכר אינו מוזהר אף אם בשעת החיוב היה שלו, כ"ז שבשעת הנתינה אינו שלו, וכהבבלי. ומש"כ בירושלמי סופ"ב הוא דוקא לגבי הלקשו"פ שמתקנים את הפירות שעדיין בידו, ע"ז כתבה הגמ' שכיון שהיה בעלים על חלק הלקשו"פ בשעת החיוב אסור לזכות, כיון שהפירות עדיין בידו, אבל אם היה מוכר או מפקיר את כל פירותיו היה יכול ללקט. ואולי אפילו יש להוכיח כן מדברי המפרשים שלגבי חלק הפירות שמכר לא הסתפקה הגמ' ויכול ליטול. וצ"ע מדוע הוכרחו לומר שזו מחלוקת בבלי עם הירושלמי? וראה מש"כ בצה"ל שם ס"ק קלד].

ולהלכה, רבים מהפוסקים הביאו דין זה של המפקיר נכסיו להלכה, ואף שיש בהם המסתייגים מלהשתמש בדרך זו של הפקרת נכסיו ע"מ לזכות במעשר, מ"מ הסתייגותם נובעת מפקוקים אחרים של צורת ההפקר או של חשש הערמה וכו', אך מ"מ כו"ע מודו כדברי הבבלי להלכה ששעת הנתינה הוא הקובע. ועי' בדין זה בספר חרדים (פני יח) שהביא שיש שכאשר לא היה ביכולתם לתת את המעשר, הפקירו נכסיהם אחר הפרשה, וזכו בפירות וחזרו וזכו בנכסיהם. וראה בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תשל"א) ובשו"ת מהר"ט (א"י פ"ה), ובשל"ה (שער האתיות ד"ד ד"ה ובשנת), שהאריכו בזה. וראה בד"א שם שכ' שכל הראשונים חולקים על רש"י, וכן שההלכה כהבבלי בזה ודלא כהירושלמי, וכל הראשונים הנ"ל סברו כהבבלי [וכבר כתבנו לעיל שהירושלמי לא חולק בזה]. ומ"מ מי

- ט. עני שקנה פירות, אם קנה לפני מירוח, הרי הוא מוזהר לתת את מעשר העני לעני אחר, וכדלעיל, אבל אם קנה פירות טבל לאחר מירוח, שכבר נתחייבו בתרו"מ, רשאי לקחת את המעשר עני לעצמו, ואינו מוזהר לתת לאחרים מאחר שכבר נטבל קודם שהגיע לידו.^ט
- י. עני שמפריש תרו"מ מפירות שלו על פירות טבל של חבירו רשאי לקחת לעצמו את המעשר עני שכנגד פירותיו של חבירו, אבל עשירית מן המעשר עליו לתת לעני אחר. ואם חבירו גם הוא עני, אפשר שיכול לתת לחבירו העני את המעשר עני אף שהוא בעל הפירות.^ט

שמפקיר צריך להפקיר כדין, כלומר בפני שלושה אנשים [ועיין בד"א שם בצה"ל ס"ק קל אם יכול להפקיר בפני קרוביו הפסולים להעיד לו], ולהפקיר בין לעניים ובין לעשירים, וכשחוזר וזוכה יזכה בתורת זוכה מההפקר, ולא כחוזר בו מההפקר. וכ"כ בד"א שם. וראה עוד להלן בסעיף כ ובהערה שם, מה שכתבנו בד"ן זה, והבאנו בהערה שם מכתבו של מרן הראש"ל הגר"ע זצוק"ל בד"ן זה.

ולענין מכירה, לכאורה ה"ה כשהבעלים מכר את שדהו עם הפירות והוא עני בשעת נטילת המעשר, רשאי לקחת, וכדברי המשנה בפה"מ (פ"ה מ"ו): המוכר את שדהו, המוכר מותר. וכ"פ הרמב"ם בהל' מתנו"ע פ"ו ה"טז [מובא להלן, ע"ש]. ומשמע שם שגם אם כבר הגיע זמן מצות נטילת לקט שכחה ופאה, כאשר מכר את הקרקע והפירות יכול המוכר ליטול. וא"כ ה"ה במעשר עני לאחר שהפירות התמרחו מותר למוכר לקחת [אע"פ שלדעת רבי המובא בירוש' סופ"ק דפאה מה שהלוקח אסור הוא רק כשלקח קודם שנתמרחו]. ומ"מ פשוט הוא שמי שהפריש מע"ע ועדיין לא נתנו, וכבר אכל את שאר הפירות, פשיטא שהוא מוזהר בלאו דלא תלקט אע"פ שפירותיו אינם בעולם. [ועיני' בד"א במתנו"ע שם שכתב שכחאי גוונא במוכר את פירותיו אינו בלאו זה שאין חילוק כלל בין הפקר למכירה, יעו"ש. ויש לעי' מאי שנא מי שמכר ממי שאכל].

ולגבי מכירה נחלקו הפוסקים האם כדי להיפטר יש למכור גם את הקרקע וגם את הפירות. שהנה על המשנה במס' פאה (פ"ה מ"ו) שהמוכר את שדהו, המוכר מותר, נאמר בירושלמי שם [הביאורו הראשונים מפרשי המשנה, וכ"פ הרע"ב] שמכר לו שדה וקמתה, אבל אם מכר את הקמה בלבד ושייר השדה לעצמו שניהם אסורים בלקט שכחה ופאה. וכ"פ הרמב"ם (מתנו"ע פ"ו הל' ט"ו) וז"ל: המוכר את שדהו קרקע ופירות, והעני, הרי זה מותר בלשו"פ ומעשר עני שלה. וא"כ מפורש שימכור גם הקרקע וגם הפירות. אלא שכתב הפר"ח בספרו מים חיים (הוב"ד בתוספות חדשים ובתוס' רעק"א על המשנה שם) שמסתבר שזה דווקא בלשו"פ, אבל במעשר עני גם אם מכר רק את הפירות, המוכר מותר, שאין חיובו אלא אחר הקציר. עכ"ד. וטעם גדול יש לחלק בין לשו"פ למ"ע, שלשו"פ הוא דין בשדה, ואילו מ"ע הוא על הפירות, ולכן מסתבר להפ"ח שדי אם מכר [או הפקיר] את הפירות לבדם. אבל רעק"א (שם) לאחר שהביא את דברי הפר"ח כתב, ולעני"ד לא משמע כן מלשון הרמב"ם פ"ו ה"טז שכתב, "המוכר שדהו קרקע ופירות והעני הרי"ז מותר בלשו"פ ומעשר עני שלו", עכ"ל הרמב"ם, ומדכיל מעשר עני בהדי אינך, משמע דשוו להדדי, דדוקא במוכר גם הקרקע אבל מכר פירות לחוד לא. עכת"ד רעק"א. ועי' בדרך אמונה (על הרמב"ם שם צ"ן הלכה ס"ק קכ"ד) שכתב שמשמע בחזו"א (א"ח בהערות לפסחים לח ע"א) שמצדד כדעת הפר"ח. והוסיף ע"ז בד"א שם, וכן מסתבר דבמ"ע לא כתיב שדך, ע"ש.

ט. גם לוקח פירות מוזהר לתת את מעשר העני לאחר, כמבואר במשנה בפה"מ (פ"ה בסוף משנה ה), ובירושלמי (שם סו"פ א). כמובא בהערה הקודמת. ומ"מ אם קנה לאחר גמר מלאכה אינו מוזהר על כך, כמבואר בירושלמי שם, וכדלעיל. והטעם הוא כיון שזמן החיוב במ"ע הוא שעת המירוח, וכיון שנתחייבו במעשרות אצל הראשון, על הלוקח כבר לא חל האיסור לתת את שלו. ואפשר לבאר זאת, מאחר שהלוקח היה זכאי לזכות בפירות לאחר שנתחייב לפני המכירה, לא מסתבר שאיבד את זכותו זאת, ולא שייך להזהירו על שלו כשכבר היה בידו לזכות בזה. ובירושלמי שם מובא שנחלקו ר' יהודה הנשיא עם רבי האם גם במעשר עני קנסו את העני שקונה פירות טבל שיתנם לאחרים כמו שקנסו את הכהן והלווי שקנו פירות טבל שיתנם לאחרים כמבואר במשנה שם. ומ"מ הלכה כרבי שבמעשר עני לא קנסו. ובחזו"א (א"ח בהערות על פסחים דל"ה ע"א תוד"ה אתיא, וכן בדמאי ס"ט ס"ק. ובמעשרות סי' ט ס"ק כ"ה) הביא להלכה כדברי הירושלמי. ומבואר בדבריו שאע"פ שסובר שהירושלמי והבבלי חולקים מהו הזמן הקובע לאיסור "לא תלקט" - להזהיר לעני על שלו, אם שעת החיוב במעשרות או שעת הנתינה, כמבואר בהערה הקודמת, ולגבי המוכר לא קיי"ל כהירושלמי שהולכים בתר שעת חיוב במעשרות, אלא בתר שעת הנתינה וכדעת הבבלי, מ"מ בד"ן זו של לוקח קיי"ל כהירושלמי, שלא מצינו בבבלי שחולק אלא לגבי המוכר, אבל לגבי הלוקח כו"ע ידו שעני שקנה אחר שנתחייבו במעשרות, יכול ליטול המ"ע לעצמו. ובביאה"ל (מתנו"ע פ"ו ט"ז ד"ה המוכר) לאחר שהביא דבריו, כתב שלולי דברי מן החזו"א היה סובר שהא בהא תליא, ע"ש [ולמעשה ראה משי"כ בהערה הקודמת שאפשר שאין מחלוקת בין הירושלמי לבבלי, יעו"ש].

י. כן כתב החזו"א (מעשרות סי' ט ס"ק כב), והטעם שרשאי לקחת את המעשר לעצמו הוא משום שאין לו חלק בפירות, ודינו כד"ן מי שהפקיר את פירותיו לאחר ההפרשה, וכל זה הגם שטוה"נ שלו. אמנם כיון שסו"ס יש לו חלק בפירות שהרי הוא הוסיף עליהם משלו כדי להפריש משלו על של חבירו, אם כן הוא צריך להפריש לפי חשבון, שזה אומר תשעה חלקים מהמעשר עני לוקח לעצמו וחלק עשירי נתן לעני אחר. וראה עוד בחזו"א בדמאי (סי' ט ס"ק) ובמשי"כ בדרך אמונה בהל' מתנו"ע (פ"ו בצה"ל ס"ק קלא) לדון בזה. ואם מותר לתת את המעשר עני לבעל הפירות כשגם הוא עני, ראה בחזו"א במעשרות (שם) שכתב 'צ"ע אי רשאי ליתן לו, דאפשר כיון דטוה"נ של התורם מצי למיתב אף לבעל הכרי' יעו"ש.

יא. עני הזכאי לקבל מעשר עני, הוא מי שאין לו כדי פרנסתו ברווח לו ולכל בני ביתו לשנה שלימה. ויכול ליטול עד שיצבור קרן שמהרווח שלה יתפרנס הוא ובני ביתו. ונקרא עני אפילו אם יש לו דירת מגורים וכלי תשמיש, ואין מחייבים אותו למכור את דירתו וכלי הבית. ומ"מ בהיותו עני אין הגבלה לכמות המעשר שהעני ראוי לקבל בבת אחת, ואפילו היא כמות גדולה מאד, יותר מכדי פרנסתו.¹

יב. מקבלי קיצבאות ומילגות למיניהם, אם מקבלים את הקיצבה מדי חודש והיא מספיקה להם כדי צרכם, וניתנת להם על פי חוק, ואין מי שיכול למנעה מהם - אינם נקראים עניים ואינם יכולים ליטול מעשר עני. אבל אותם שנותן המילגה אינו חייב לתת להם, ויכול להפסיק אותה בכל זמן, ואי אפשר להם לתבוע את כספם בדין, וכגון אברכי כולל וכיו"ב, דינם כעני המתפרנס מן הצדקה ויכולים ליטול מעשר עני. וראה בהערה לגבי בחור שגר בישיבה.²

יא. שנינו במשנה (פאה פ"ח מ"ח): "מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני". וכתב הר"ש שם שהחשוב הוא שיעור הוצאות לשנה למזון וללבוש הוא כמאה זוז, וע"כ ששיעור זה לו ולאשתו. אלא שחזר ותמה שלא יתכן שבוזה נאמר שיעור לו ולאשתו, ואילו בשאר השיעורים שבמשנה שם נאמר שיעור ליחיד. ע"ש. וכ"כ הרע"ב שזהו שיעור לשנה למזון ולבוש. וא"כ ברור שלפ"ז בזמנינו הסכום שונה, שהרי סכום זה הוא נמוך מאד [ובהשוואה למאתיים זוז בכתובה, אף אי נימא שהשיעור בכסף של תורה (אבה"ע סי' סו סעי' 1) אם כן עולה לשיעור 960 גרם כסף טהור, וזה עולה בזמן כתיבת הדברים (שעלו הגרם בבורסה 114 ש"ח) סך 4528 נ"ח לאחד הוספת מיסים. וכי יאמר אדם שסכום זה מספיק לו לחודש? וקל וחומר לשנה? ועל כרחך שנשנתנו הזמנים], וכבר הורה כך הלכה למעשה מרן השולחן ערוך (י"ד סי' רג סעי' ב), אחר שהביא להלכה את שיעור מאתיים זוז, הוסיף וז"ל: "זו"א שלא נאמרו השיעורים הללו אלא בימיהם, אבל בזמן הזה יכול ליטול עד שיהיה לו קרן כדי שיתפרנס הוא ובני ביתו מהריוח, ודברים של טעם הם". עכ"ל. ומקורם של דברים הוא מהטור שם בשם יש אומרים, ומהסמ"ק (סי' רמ"ז), וכ"כ המרדכי בשם האו"ז ורבינו אפרים. ובביאור הגר"א הביא מקורו משו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתע"ב). וכך הורה מרן החזו"א לגבי מעשר עני הלכה למעשה [ראה בד"א (פ"ט מתנו"ע ציון קכ"ט) מה שהביא מהחבורת בהל' תרו"מ שהדפיס הר"ז שפירא]. וידידי הגרמ"ל שליט"א כתב להעיר שמדברי ביאור הגר"א (על שו"ע שם, וכן בשנות אליהו על המשנה בפאה שם) שביאר שהחשוב לפי הצורך לשנה אחת הוא מפני שלשנה הבאה שוב יהיה לו לקט שכחה ופאה, ואז יקח שוב. אם כן בימינו שכמעט ואין לעניים לקשו"פ, ומעשר עני נוהג רק פעמיים בשבע שנים, שמא החשוב ישתנה, וצריך פרנסה ליותר משנה אחת, וצ"ע.

ומש"כ שרשאי העני לקבל בבת אחת סכום גדול, כן מבואר בהמשך המשנה שם: 'היו לו מאתים חסר דינר, אפילו אלף נותנים לו כאחת, הרי זה יטול. היו ממושכנים לבעל חובו או לכתובת אשתו הרי זה יטול. אין מחייבים אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו. מי שיש לו חמישים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול'. וכ"פ ברמב"ם הל' מתנו"ע (פ"ט הי"ד), ובטושו"ע י"ד (רי"ש סי' רג). וראה בתוס' בב"ק (דף ז ע"א תודה"ה מי שהיו) שכתב שדווקא את הדירה שהוא גר בה אין מחייבים אותו.

עוד פרטים רבים נאמרו בהגדרת עני, ובדין מי שיש לו כלים איזה מהם א"צ למוכרם, ומה דין דירות שאינו גר בהם, ודין עני ההולך ממקום למקום לקבץ וכבר קיבץ יותר מכדי פרנסתו אם יכול להמשיך לקבל באותו מקום ובמקומות נוספים, והאם בודקים את העניים אם אכן זקוקים למזונות ולכסות, ובדין מי שיש לו מעות ונו"ג בהם. ובאילו מקרים נאמר הדין שמה שכנגד כתובת אשתו ובעלי חובו אינם בכלל מאתיים זוז. והרחיבו בהם הפוסקים ובספרי השו"ת. וראה ברמב"ם הל' מתנו"ע פ"ט הל' יג-יד ובנו"כ, ובטושו"ע שם ובנו"כ, ובמפרשי המשנה שם, ובספרי השו"ת נתבאר הדינים בכמה תשובות, ראה כדוגמא בשו"ת מהר"ם מינץ (פ"י ס"ה), ובשו"ת חת"ס (י"ד סי' רלט), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' ע"ב).

יב. מהאמור בסעיף הקודם ובהערה למדנו שצריך שיהיה לו פרנסה בריוח לכל השנה ע"מ שלא יקרא עני. והנה אותם המקבלים קיצבאות וזה מספיק להם בריוח לפרנסתם, אינם נקראים עניים. ואמנם כ"ז נכון אם הם מקבלים קיצבתם ע"פ חוק, ואם יעצור להם את התשלומים יכולים לתבוע כספם בדין, ככה"ג אינם נקראים עניים, אבל אברכי כולל, שאפשר להוציאם מהמסגרת, וכמו"כ אם אין למנהל הכולל כסף הוא אינו נותן להם, והם אינם יכולים לתבועו בדין, ככה"ג לא גרע דינם מכל עני שמתפרנס מהצדקה, שמתר להם ליטול מעשר עני לעצמם. וראה מש"כ מרן בעל הקלות יעקב (סוכה סי' כט) והב"ד להלן. וראה עוד בד"א (בהל' מתנו"ע פ"ט הי"ג בביאה"ל ד"ה היו), שגם כתב כך, אלא שהוסיף שאם הנהלת הכולל מתחייבת לתת משלה אפילו אם לא יהיה בקופת הכולל, וגם א"א לסלקו בתוך השנה, אין דינו כעני. וראה עוד תשובה שכתב לנו מו"ר הגר"ר שמ"ע שליט"א (הובאה בסוף ספר ביכורי שדה סי' ד) מש"כ באות א שם, ודוק.

והן אמת שבספר תשובות ונהגות (להגר"מ שטרנבוך, ח"ד סי' רטו) רוח אחרת עמו, כיון שגם לכל שכיר יש חשש שמא יפטר אותו ולא תהיה לו הכנסה, ואעפ"כ אינו מוגדר כעני משום שבדרך כלל לא מפטרים וימשיך בעבודתו, וא"כ ה"ה אברך שבדרך כלל ימשיך בלימודיו במקום וישלמו לו, אינו נקרא עני כשמקבל די מחסורו, אלא אם כן הכולל בסכנת סגירה, וכדומה, ועלול להישאר בלי פרנסה, רשאי לקחת. עכ"ד, ע"ש. ועדיין יש לחלק, ששכיר

יג. שני אחים נותנים זה לזה מעשר עני, ואדרבה, כל הקרוב קודם, שעניי עירך קודמים. וכן אב שבנו עני יכול לתת לו מעשר עני. והוא שהבן מעל גיל שש, שהרי בהיות הבן פחות מגיל שש תקנו חז"ל שהאב חייב לפרנסו, ואסור לפרוע חובו בנתינת מעשר. וגם בזמן הזה שעל פי חוקי הממשלה חייב האב לפרנס את בנו עד גיל שמונה עשרה, מכל מקום כל שנותן האב מכח רחמי אב על בנים, לצדקה ייחשב לו, ומותר לו לעשות זאת מכספי מעשר עני. והוא הדין בבן שאביו עני, מותר לו לתת לאביו מעשר עני, ומכל מקום אמרו חז"ל: תבוא מארה למי שמאכיל את אביו מעשר עני, אם ידו מספקת לתת לו ממקום אחר. ומ"מ אין אדם יכול לתת מעשר עני לאשתו.¹

מקבל כסף בתמורה למה שנותן, בין אם נותן ידע או עבודה, ודינו כמי שיש לו קרן שכל זמן שמגיבה אינו עני, אבל אברך כולל הכסף שמקבל אינו כתמורה, אלא כצדקה, והרי הוא עני, אלא שאחרים מספקים את מחסורו, ולכן כיון שהכנסה זו אינה מובטחת לו, והוא עני, יש סברא שיוכל לקבל. וכסברת הקה"ל דלהלן.

ולגבי תלמידי ישיבה שגרים בישיבה כתב בקהלות יעקב (סוכה סי' ט) בתורד: "תלמידים בני ישיבה אע"פ שאין להם משלהם כלום, מ"מ כל זמן שענייניהם מסודרים כל הצורך ע"י הנהלת הישיבה או ע"י ההורים [כפי הראוי למשפחתו וכפי הרגלו] י"ל דאין עליהם חיוב צדקה, וכפי שהתבאר שם. ומיהו אם אין להם כפי סיפוקם כדי צרכם, ודאי איכא בהו מצות צדקה, דהא עניים הם...". אמנם בהמשך דבריו דן שאפשר שאף שכשיש מי שמספק לו כדי מחסורו אינו חייב לתת לו צדקה, מ"מ אפשר לתת לו שהרי סוף עני הוא. ומדמה לעני שבשעה שנותנים לו יכול לתת לו הרבה יותר מכדי מחסורו, ואפילו יותר ממאתיים זוז. ומסיים בצ"ע [נפשוט שהגם שברירא ליה לקה"י שבוחר שגיבה נחשב עני ולכאורה זה הגם שהישיבה יכולה להפסיק לימודיו מיידית, מ"מ אין להשוות לאברך כולל, שבוחר שישגיבה יש לו הורים והוא סמוך עליהם אם יחזור לביתו, משא"כ אברך שפרנסת ביתו תלויה בו, ובכולל יכול הוא למצוא עצמו ללא פרנסה כמבואר לעיל, ודוק].

יג. שנינו בתוספתא מע"ש (פ"ד ה"א): שני אחים ושני שותפים ואב ובנו נותנים זל"ל מעשר עני. אמר ר' יהודה תבא מארה למי שנותן מעשר עני לאביו. אמרו לו מה אילו היו שניהם עניים [ובגירסת הגר"א נמחק אמרו לו, והגירסא "לא אמרו (שמותר) אלא אם היו שניהם עניים]. וכן פסק הרמב"ם בהל' מתנו"ע (פ"ו ה"א), וברדב"ז שם מוסיף שדין זה שייך למעשר עני המחלק בבית, אבל במעשר עני המתחלק בגורן יד כולם שווה, וכפי שיפורט בעז"ה. וראה ברמב"ם (שם פ"ו ה"א) לגבי צדקה: "עני שהוא קרובו קודם לכל אדם, ועניי ביתו קודמים לעניי עירו, ועניי עירו קודמים לעניי עיר אחרת...". וכן (שם פ"ו ה"ז) כתב לגבי נתינת צדקה לאביו ולאמו ולבניו הגדולים שאינו חייב במזונותם: "וצדקה גדולה היא, שהקרוב קודם".

ומ"מ לא הותר לתת מעשר עני אלא למה שאינו מוגדר כחוב שלו לתת, כמבואר להלן, לפיכך אינו יכול לתת לפרנסת בנו הקטן, והנה מקור הדברים שחייב אדם בפרנסת ילדיו עד גיל שש הוא מהגמ' בכתובות (מ"ט ע"ב), וכתב הט"ז ביו"ד (סי' רמ"ט ס"קא) שממילא עפ"י אסור לפרנס ילדיו הקטנים מכספי מעשר, שאסור לפרוע במ"ע את חובותיו, וע"ע לקמן משי"כ על הט"ז. ועי' בגמ' קידושין (דף לב ע"א). ואמנם כ"ז מתחת לגיל שש, אך מעל גיל שש מבואר בגמ' שם שרק מעו"ש צדקה האב מפרנס. ולפי"ז נראה שמוותר לאב לפרנס ממעשר עני, וכ"כ בשו"ת מהר"ם מרוטנבורק והב"ד הש"ך ביו"ד (סי' רמ"ט ס"ק ג) שאפשר לפרנס מכספי מעשר את בניו הגדולים. ומהט"ז הנ"ל היה נראה לכאורה גם שמודה לדבריו להלכה, שהדגיש בלשונו שאת בניו הקטנים אסור לזון מכספי מעשר, ומשמע שאת בניו הגדולים יכול לזון. אלא שהט"ז כתב בלשונו שם, שאדם שזן את בניו הוי בכלל עושי צדקה בכל עת, וע"ז כתב את דבריו. והנה בגמ' נאמר שפרנסת ילדיו הוא מדין צדקה רק מעל לגיל שש שנים. וכבר תמהו באחרונים על הט"ז, והביאם בארוכה מן מופה"ד הראש"ל זצ"ל (בשו"ת יחודי ח"ג סי' ע"ו), ומ"מ מרן זצ"ל העלה שם להלכה שמוותר לזון את בניו במעות של מעשר כספים אם הם מעל גיל שש. אי"כ ידו משגת שיתן את הכסף לאביונים ממש. והנה אע"ג ששם איירי במעשר כספים שאינו חיוב מהתורה כלל, ולדברי הב"ח זה אינו חיוב אפילו מדרבנן, ואילו מעשר עני חיובו מהתורה, מ"מ לך אחר הטעם, וכיון שאינו חייב לזון את בניו מעל גיל שש א"כ אינו חובה עליו ואין אסור לתת לזה ממעשר עני.

והנה דבר ידוע הוא שע"פ תקנת הרבנות הראשית לישראל חייב האב לפרנס ילדיו עד גיל 15. ומחוק המדינה שחייב האב לפרנס את ילדיו עד גיל שמונה עשרה שנה. וא"כ היה נראה לומר עפ"י שדינם של ילדים אלו בה"ז כדינם של ילדים פחותים מגיל שש בזמן חז"ל. וכיון שזה חובה על האב לא יפרע האב חוב זה ממעשר עני. ואמנם גבי מעשר כספים כתב מרן הראש"ל זצ"ל (בשו"ת הג"ל בהערה שם) שלא באה התקנה הג"ל להפקיע מצות הצדקה מההורים, שעושים את זה מרצונם הטוב, אלא מטרת התקנה לכוף על הנהגים באכזריות, ושוב חזר וחזק דבריו בשו"ת יביע אומר (ח"ח אבן העזר סימן כב) ז"ל: 'נמצא שהתקנה הג"ל לא באה להפקיע תורת צדקה מהממלטים מזונות לבניהם ובנותיהם כהלכת גוברין יהודאין, שעושים זאת ברצון טוב, וכרחם אב על בניו, אלא כוונת התקנה לכוף על אלה המתאכזרים על בניהם, ומשאירים אותם בעירום ובחוסר כל, ולחייבם לזון ולפרנס אותם כהלכה. ולכן אף בזמנינו אם יש לבן נכסים שאפשר לו להתפרנס מהם אין מחייבים את האב לפרנסם. וכמ"ש בטו"שע (סי' עא). וכן פסקו חברי בית הדין הגדול, הרה"ג רבי עובדיה הדאיה, והרה"ג רבי יעקב עדס, והרה"ג רבי יוסף שלום אלישיב. והובאה תשובתם בקובץ פסקי דין של בתי הדין הרבניים, ח"ד (עמוד ז). ע"ש. וראה עוד

יד. אסור לפרוע הלוואה במעשר עני. דהיינו, אם חייב לעני כסף משום הלוואה וכיו"ב, אסור לו לפרוע את החוב לעני מפירות שהפריש למעשר עני. וכמו כן אסור לגמול חסד עם העני מפירות מעשר עני תמורת חסד שהעני גמל עמו. אבל מותר לשלם במעשר עני לדבר של גמילות חסד, כגון הבראת אבל וכיו"ב, והוא שיודיע הבעלים לעני שזה מעשר עני. ומותר גם לתת לתלמיד חכם שמתעסק בצרכי ציבור באמונה בדרך כבוד^{יד}.

טו. האמור לעיל, שאסור לפרוע חוב בפירות מע"ע, הוא איסור רק על בעה"ב שלא ישתמש

בקובץ פסקי דין הנ"ל ח"ב (עמוד צב) וח"ג (עמוד קעב). ע"ש. ובהמשך דבריו דחה דברי הגר"צ עוזיאל בשו"ת משפטי עוזיאל (ח"ב חאה"ע סי' צב עמוד שס), שכתב שעד גיל טו זה מכח חובה ולא מכל צדקה, וכתב שבדברי שאר הפוסקים הם העיקר, יעו"ש. וממילא הלכה למעשה אם הוא בתורת צדקה, הרי שאפשר לעשות זאת מכספי מעשר וצדקה וכמבואר ביחוד"ש. ובדבריו שם (ביחוד"ש שם בהערה השלישית בד"ה ותבט עני) חלק על דברי הגאון ר"מ פינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (י"ד סי' קמ"ג. וכעין דבריו כתב גם בס' תשובות והנהגות שם) שהעלה שבזה"ז אינו יכול לפרנס בניו מעל גיל שש ממעות מעשר. ועיי"ש. גם הגאון בעל שו"ת שבה"ל (ח"א סי' קמג) חלק על דברי האגרו"מ הנז', וכתב דשרי ליתן גם מעל גיל שש מכספי צדקה ומעשר. ועו"ע באהבת חסד (ח"ב פ"ט). ומ"מ לכר"ע מה שהאב אינו חייב לתת לבן, יכול לתת להם מכסף מעשר ואף ממעשר עני.

ולענין נתינת מעשר עני לאביו, כן מבואר בתוספתא כנ"ל, ומה שהוסיפה התוספתא ולא אמרו אלא שהיו שניהם עניים^{טז} במאר המנחם ביכורים שם - כלומר הא דמותר ליתן לאביו מעשר עני אינו אלא כשהבן ג"כ עני ואין ידו מספקת ליתן לאביו משלו, אבל כשידו מספקת תבוא מארה. עכ"ד. וכ"כ הר"ש בפאה (פ"ה מ"ד), ועו"ר, וכ"כ להלכה הרמ"א בשו"ע י"ד (סי' ר"מ סעי' ה) שאם ידו של הבן משגת ונותן לאביו מכספי צדקה תבוא עליו מארה. וכן הוא בשו"ת בהלכות צדקה (סי' רנא סק"ה), אלא שיש מוכיחים מדברי הרמב"ם שהשמיט את דברי ר' יהודה 'תבא מארה למי שמאכיל...'^{טז} שסובר שחכמים חולקים בזה והלכה כדבריהם, וכן דעת הפאה השלחן. וראה במאירי (קידושין לב). שמה שיותר מכדי מזונותם יכול לתת ממעשר. וע"ע בד"א הל' מתנו"ע (פ"ו בצה"ל סי' קצ-קכ). ונתינה לאשתו מבואר בתוספתא שאסור לתת, ואפילו אם הם עניים ואין לו כדי לפרנסה אסור מפני שהוא חייב במזונותיה וכשנותן פורע חובו במע"ע. אמנם בד"א (שם בצה"ל סק"ק) כתב שאם היא מחלה מזונותיה, או כגון שאמרה אינה ניוזנית ואיני עושה, יוכל לתת לה. ולמעשה סיים שצ"ע.

יד. ג"ז מבואר בתוספתא שם (פאה פ"ד ה"ז): מעשר עני (כ"ה גיר' הרמב"ם והסמ"ג והטור ושאר מפרשים שם) אין פורעין ממנו מלוה וחוב, ואין משלמין ממנו את הגמולים (וביארו הב"י סי' שלא, והש"ך שם סי' קסו, וכן המנחת בכורים שם - למי שגמול לו טובה, שהוא כפריעת חוב אף שאינו חייב כ"כ. והוסיף בב"י שאפילו יודיעו שהוא מע"ע אסור. וראה להלן), ואין פודים בו שבויים (לדעת הט"ז בסו"י שלא, וכ"מ מהב"י, האיסור הוא כשכבר קצבו על כ"א מבני העיר כמה יתן לזה, והוא פורע במע"ע. ומהש"ך משמע שאפילו כשלא קצבו אסור, כיון שמוטל על האדם לפדות הרי זה חיוב עליו. וע"ע לשון הב"ח מש"כ בזה), ואין עושים בו שושבינות (מנח"ב - שרגילים לשלוח זל"ז בנישואין, וכששלח אחד לחבירו מחויב חבירו לשלוח לו בחזרה, והגבה בדיינים, ונחשב כפורע חובו), ואין נותנים ממנו דבר לצדקה (בב"י ובש"ך שם ביארו כגון שפסקו עליו בני העיר צדקה, לא יתן ממע"ע שנמצא פורע חובו ממע"ע. ובמנח"ב ביאר שהכוונה לצדקה אחרת שאינה לעניים), אבל משלחין ממנו דבר של גמ"ח, וצריך להודיע, ונותנים אותו לחבר עיר בטובה. וכ"פ הרמב"ם להלכה (הל' מתנו"ע פ"ו ה"ז) והטור (סי' שלא). ובביאור ההבדל בין אין משלמים בו את התגמולים לבין משלחין ממנו דבר של גמ"ח, כתבו הב"י והב"ח והש"ך שאין משלמין היינו אם חברו עשה אתו חסד או טובה, כשהוא משלם לו בפירות הוא כפריעת חוב אף שאינו חייב כ"כ. והוסיף בב"י שאפילו יודיעו שהוא מע"ע אסור. אבל משלחים דבר של גמילות חסדים היינו שמותר לו לשלוח פירות אלו לבית האבל או לבית המשתה, אלא שיודיע למקבל שהוא ממע"ע כדי שלא יחשוב המשלח שזה משלו ויבוא לגמול לו. אמנם זה לפי הגיר' שמשלחין דבר של גמ"ח, אבל הרמב"ם גרס וכתב להלכה אבל משלמין ממנו דבר של גמ"ח, א"כ מותר אפילו לשלם, דהיינו כתמורה, וע"כ מפרשים בלהרמב"ם אין משלמים בו תגמולים היינו שכתבירו עשה לו טובה בדבר הרשות אינו נותן לו מע"ע, אבל כשחבירו נתן לו בדבר מצוה, כגון ששלח לו לבית האבל לסעודת הבראה או בית המשתה, יכול לשלוח לו גם הוא ממעשר עני, כדי שלא יתבטל מהמצוה, אבל צריך להודיע לו שהוא מע"ע כדי שלא יחשב לו כפורע חובו במע"ע. וברמב"ם בפיהמש"נ למס' דמאי (פ"ד מ"ד) כתב ובלבד שיודיעם שזה מעשר עני שאם לא יודיעם יחשבו שמאכילם דרך נדבה ויהיה כמי שמאכיל תרו"מ לאורחין או עשה מהן צרכיו. עכ"ל. וי"א שהטעם הוא כדי שלא יאה כגונב דעת הבריות שיחשבו שמשלו נתן לו. וכ"כ הר"ש סירילאו על המשנה בדמאי שם. ובמנח"ב שם כתב שצריך להודיע כדי שהמקבל לא יוציא אותו לחו"ל. ולענין תשלום שכר לימוד לבניו עבור תלמוד תורה מכספי מעשר ע"י למרן הגרע"י בשו"ת יחוד"ש (ח"א סי' ע"ז) מש"כ בזה בשם האחרונים לענין מעשר כספים. ודו"ק לנידוד.

ומש"כ שנותנים אותו לחבר עיר בטובה ביאר בהגה' מרדכי בב"ב (סי' תרנח), והביאו הב"י שם דהיינו חכם שמתעסק בצרכי ציבור, מפרנסים אותו מחמת טובה שעושה להם שמתעסק בצרכיהם. ונותנים לו מע"ע בטובה, שולחים לו מחמת דורון וכבוד. אבל אין שולחים לו צדקה מן הכיס, דגנאי הוא לו... אבל מע"ע ששולחים לו מן הגרון, לא מינכר דמע"ע הוא, אלא דמחזי כמנחה דורון דרך כבוד.

במעשר עני שמפריש מיבולו לכך, אבל העני לאחר שקיבל מעשר עני יכול לעשות בו ככל העולה על רוחו, שממונו הוא. ויש אומרים שגם העני אינו מותר בכל אלו, שלא נועד מעשר עני אלא לאכילה או שאר צרכיו ולא לפריעת חוב. והעיקר כסברא ראשונה טו.

טז. אסור להוציא את פירות מעשר עני לחו"ל שנאמר: 'והנחת בשעריך', ואומר: 'ואכלו בשעריך ושבעו'. ואם עבר והוציאו לחו"ל, אסור לאוכלו שם וצריך להחזירו לא"י. יש אומרים שהלכה זו מתייחסת לבעלים, אבל העני, כיון שממונו הוא, עושה במעשר כרצונו ויכול להוציאו לחו"ל. ויש אומרים שגם העני מוזהר מלהוציאו לחו"ל כדין כל אדם טז.

[המשך ההלכות בגליונות הבאים בע"ה]

טו. בדין זה נחלקו הראשונים, באו"ז (הל' צדקה סי' יא) מובאת שאלה לגבי עני בע"ח שקיבץ צדקה מנדיבי עם, אם יכול המלוה הנושה בו לתבוע שפרע לו חובו ממה שקיבץ, או שאינו יכול, שהקיבוצ היה לצרכי מזונו. ומביא שם שהראב"ה פסק שא"צ לתת למלוה, וראייתו מהתוספתא בפאה הנ"ל שאין פורעים במע"ע חוב. הרי שסובר שגם המקבל אינו פורע חובו באלו, שלא ניתן לעני מע"ע אלא לצרכיו. ובאו"ז מביא שם שמורו רבינו שמחה חלק ע"ז [ע"ש בההבחה] וסבר שלא נאמר שאין פורעים במע"ע חוב אלא לבעה"ב לפני שתן לעני, אבל משהגיע ליד עני הרי הוא שלו לכל צרכיו. ומביא שכן דעת רבינו דוד ממינצבורג. אבל האו"ז עצמו כתב שנראים דברי הראב"ה שהעני לא קיבל את הצדקה אלא כדי צרכיו וצרכי בני ביתו, ולא לבע"ח, ואף אם רוצה לתת לבע"ח יכולים בני ביתו לעכב בעדו, ומוסיף שאינו דומה למע"ע שהוא מתנות לעניים מגבוה ולא תלוי בדעת הנותן, וגם בני ביתו לא זכו בזה. נראה לכאורה שסובר שבמע"ע שלא תלוי בדעת נותן יכול בעל חובו לתבוע ממנו, וגם בני ביתו לא יכולים לעכב. והיינו שמודה בזה לסברת רבינו שמחה לגבי מע"ע שהיא כממונו לגמרי. וכ"כ מהרש"ל בפי' לטור, הביאו הרמ"ה שם שקל"ה, ע"ש שהוכיח כן מהרמב"ם. אמנם כאמור דעת הראב"ה שגם במע"ע העני אינו משתמש בזה אלא לצרכיו ולא צרכי בני ביתו, ולא פורע חובו, וכ"ה דעת המרדכי בב"ב (פ"א תצ"ח), וכ"פ בערוה"ש להלכה (זרעים סי' יד סעיף יח). והנה מרן בשו"ע (יר"ד סי' רג ס"ב) פסק שמי שקיבל צדקה אין בעלי חובות גובים ממנו, ואמת כי בבאר הגולה כתב שמקורו במרדכי בשם הראב"ה מהברייתא בפאה לגבי מע"ע שאין פורעין בו חוב. אולם למעשה אפשר כאמור לעיל שהשו"ע אינו מודה לראיה מפאה, ששם האיסור הוא רק על בעה"ב ולא על העני, ואעפ"כ סובר שאסור לגבות בחובו משום שלא עבור זה ניתן לו וכדברי האו"ז. ורבינו הגר"א בביאורו שם (סק"ה) חולק וכותב שהעיקר להלכה כדברי ההגהות מרדכי שסובר שאפשר לגבות חובו מהעני, והראיה ממע"ש אינה ראייה וכדלעיל, ומש"כ שעל דרך כך לא ניתן לו, זה אינו, שמאחר שהעני יכול לעשות במעות כרצונו, יכול גם בע"ח לגבות. ע"ש. וכ"כ בפאת השלחן (פי"ב סי"ק כז), אלא שהפאה"ש כתב שלדברי מרן השו"ע אין לעני לסלק חובו במעשר דאדעתא דהכי לא ניתן לו. ואמנם אחמה"ר לא מיבעיא במע"ע שכפי שאמרנו לעיל סברא זו אינה, אלא אפילו בנדק דעת מרן השו"ע אינה כך, אלא שכתב שהם (בעלי החובות) אינם יכולים לגבות ממנו, והיינו שלא עבור זה נתנו לו את הצדקה, וזהו כטעמו של האו"ז שם, אך מרן בשו"ע לא אסר על העני לעשות בזה כרצונו אם ירצה.

ולהלכה לגבי מע"ע העיקר כדעת הסוברים שהעני עושה בהם כרצונו, ובע"ח גובה בחובו, וגם האו"ז מודה בזה, וכן דעת הגר"א ותלמידו הפאה"ש. גם החזו"א באגרת (מובאת בסוף דרך אמונה ח"א, אות א) נוקט כך להלכה [בתשובה למי שפקפק על דין המלוה מעות לעני על מע"ע שלו], והדין האמור בתוספתא הוא על בעל הבית ולא על העני המקבל [וכתב שם החזו"א שכן מתבאר מדברי מרן הבית יוסף שכל דברי התוספתא הם על תנינה של בעה"ב ולא של העני, ודוק בדבריו שם].

טז. מקורו בספרי (פרשת ראה פי"ד פס' כט אות קי, וכן בפכ"ו פס' יב אות ג); 'בשעריך - מלמד שאין מוציאין אותו מהארץ לחוצה לארץ. אמרו, משפחת בית נבלטה היתה בירושלים, ונתנו להם שש מאות ככרי זהב ולא רצו להוציא חוץ לירושלים'. וכ"ה בירושלמי פאה (פ"ה ה"ח) 'ההון דרשין בשעריך בשעריך לרבות לירושלים'. וכ"פ הרמב"ם להלכה (מתנו"ע פ"ו ה"י) 'זאין מוציאין אותו מהארץ לחוץ לארץ, שנאמר והנחת בשעריך, ונאמר ואכלו בשעריך ושבעו'. אבל לא הזכיר איסור להוציא מירושלים. וכן העיקר להלכה שהאיסור לא להוציא מארץ ישראל אולם מירושלים מותר, שכאמור כן לשון התוספתא, וכן כתוב ברמב"ם, בטור ובבית יוסף שם.

ונחלקו האחרונים האם איסור זה אמור לבעה"ב שנותן מעשרותיו, אבל העני יכול להוציאם כרצונו, או שהאיסור גם על העני. יש אומרים שהאיסור גם על העני, וכ"כ במנ"ח (מצוה תעד), חסדי דוד ומנחת בכורים על התוספתא בפאה (שם) כתבו שהאיסור אף על העני, ובמנ"ח מבאר שמשו"כ הביא הרמב"ם שני פסוקים, והנחת בשעריך כלפי בעה"ב, והפס' ואכלו בשעריך כלפי העניים. וכן כתב בשו"ת זית רענן (הב"ד בפאה"ש בסוף פ"ה), וכ"ד הערוה"ש (זרעים פי"ד ה"ח), והוסיף שאף שאין במע"ע קדושה מ"מ ציוותה תורה לעשות כן. מאידך דעת הפאה השולחן גופיה לחלוק על דברי הרב זית רענן וס"ל שהאיסור רק על בעה"ב, שאף שיש הרבה בכדי לתת לעניים גם בחו"ל, מ"מ יש לתת הכל לעניים שבשעריך, וזהו המעשה שמובא בספרי שהמשפחה העניה שבירושלים קיבלה הכל אף שהיה הרבה למשפחה אחת, והיה אפשר לחלק לרבים. וכן דעת החזו"א במכתב (הנד' לעיל) שכל האיסור כל עוד לא הגיע ליד עני, אך משהגיע לידו, יעשה הטוב בעיניו. וכן יש להוכיח קצת מדברי הרמב"ם שכלל הלכה זו עם שאר האיסורים להשתמש במע"ע לפריעת חוב, ולגבי דינים אלו כתבנו לעיל שהעיקר שאיסור זה הוא

הרה"ג משה יהודה לגדאו" שליט"א

מרבני המכון

ברכה כשפודה מעשר שני ונטע רבעי ביחד

הקדמה: מצות מעשר שני היא להפריש עשירית מהפירות שנותרו לאחר ההפרשות הקודמות, ולאכול אותם בירושלים הבנויה בקדושה ובטהרה. כשאינם בירושלים, וכן בזה"ז, ניתן לכתחילה לפדות את הפירות על מעות, במעות נתפסת קדושת הפירות, והפירות יוצאים לחולין. כשהיה ניתן לאכול בירושלים כדין היו פודים את המע"ש בשוויו, וכשעלו לירושלים קנו במעות מאכלים שנתפסו בקדושת מע"ש, ואכלום בקדושה ובטהרה. ובזמ"ז שא"א לאוכלם כדין, פודים את המע"ש על מטבע שווה פרוטה, והפירות חולין, ואת המטבע מאבדים בזמן הביעור.

וכן הוא דין נטע רבעי, שהם פירות האילן בשנה הרביעית לנטיעתו וקדושים כל הפירות בקדושת נטע רבעי. הפירות נאכלים בירושלים בקדושה ובטהרה. וכשהם חוץ לירושלים, ניתן לפדותם ולהעלות דמיהם לירושלים. וכן בזה"ז דינם שווה למע"ש.

על פדיון מעשר שני ורבעי מברכים גם בזה"ז. מע"ש המתחלל על מעות מברכים 'על פדיון מע"ש', וברבעי 'על פדיון נטע רבעי'. כמו כן מברכים כאשר מחללים בירושלים את המטבעות הקדושים בקדושת מעשר שני על מאכלים, וכן בחילול בדרך מקח שמוכר את הפירות הקדושים ומקבל תמורתם מעות, וכפי שיתבאר להלן.

השאלות העומדות לפנינו לבירור הם: א. כשלפניו גם מע"ש וגם רבעי, האם מברך שתי ברכות או כוללם בברכה אחת. ב. כשאחד מהם ודאי חייב בברכה והשני ספק, האם יכול לברכה. ג. כשודאי חייב בפדיון, אלא שאינו יודע אם זו שנת רבעי או מע"ש. ד. מה דין הקונה מאכלים בירושלים בב"א כשבמעותיו מעורבים מע"ש ורבעי.

על הבעלים בלבד, וא"כ ה"ה בזה. ועיין בביה"ל על הרמב"ם שם, וע"ע בד"א (שם ס"ק קכ) שהביא שיטה נוספת בביאור הספרי הנ"ל.

ומש"כ שאם עבר והוציא, אסור לאוכלו שם וצריך להחזירו לא"י, כ"כ במנ"ח (שם) שדין זה לא התבאר בראשונים ובפוסקים, ונראה שצריך להחזיר לא"י, וגם נראה שעוברים בהוצאה בלאו הבא מכלל עשה, ואסורים העניים לאכול בחו"ל. וכל זה לשיטתו שהאיסור גם על העניים.

א. לע"נ אבי מורי היקר, ישר דרך ואציל המידות, רבי יוסף מרדכי ב"ר דוד זצ"ל הכ"מ. שלם היה באמונתו גם לאחר שנעקר באכזריות בשנות השואה הנוראות מילדותו, ממקומו, ומבית הוריו שנרצחו עקה"ש.

האיר פנים וכיבד לכל אדם, משאו ומתנו באמונה, והיה אהוב על הבריות. "הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו: לא רגל על לשנו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרבו". אהב הוקיר וייקר את חכמי התורה ותלמידיהם בכלל, ואת העוסקים בתורתה וקדושתה של ארץ ישראל בפרט.

נלב"ע בשם טוב ובאריכות ימים כ"ד מנחם אב שנה זו. תנצב"ה.

כ

בנוסף, נדון במאמר שלפנינו לגבי נוסח ברכות ומטבעות לשון בברכות שונות שעניינם לפרט את נושא הברכה, והשינוי במטבע הלשון כאשר זה נצרך.

שאלה א: פירות נטע רבעי שצריך לפדותם ופירות טבל שצריך לפדות את המעשר שני שבהם, האם נכון לברך על כל פדיון בנפרד, או אין להרבות בברכות ולברך ברכה אחת על שני הפדיונות, ולפדותם יחד?

תשובה: צירוף ברכה במצוות דומות - הכלל הוא שאין מצרפים מצוות שונות בברכה אחת, אלא לכל מצוה או הנאה המחייבת ברכה יש ברכה בפני עצמה. מקור הדברים בברייתא (מובאת בסוכה מו.): 'ת"ר היו לפניו מצוות הרבה [רש"י - ליטול לולב, לישב בסוכה, להניח תפילין, להתעטף בציצית], ואמר ברוך אשר קדשנו במצותיו וציוונו על המצוות. רבי יהודה אומר מברך על כל אחת ואחת בפני עצמה. א"ר זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא הלכתא כרבי יהודה. ואמר ר"ז ואיתימא רחב"פ מ"ט דרבי יהודה, דכתיב "ברוך ה' יום יום", וכי ביום מברכין אותו ובלילה אין מברכין אותו, אלא בא לומר לך בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו, הכא נמי בכל דבר ודבר תן לו מעין ברכותיו'. וכן פסק הרמב"ם (ברכות יא, ט) כר' יהודה.

ואפילו במצוות קרובות שברכתם שווה אין מצרפים, כמבואר בגמ' (פסחים קב:): שאין מצרפים קידוש וברכה"ז על כוס אחת [אא"כ אין לו אפשרות אחרת, כמבואר בגמ' שם]. וכן אין חותמים בברכה בשני דברים (ברכות מט., וערש"י ד"ה אין), אא"כ הם כאחד, כגון בברכה מעין שלוש מסיימים על הארץ ועל המזון, משום שהארץ מצמיחה מזון. והוסיפו הראשונים (תוס' ברכות מד. ד"ה על) שמשום כך גם כשאוכלים כמה מיני אוכלים, כגון מחיה, יין, ופירות משבעת המינים, כוללים הכל בברכה אחת, ואין בזה משום חותם בשנים מפני שמברך על הארץ שמוציאה מחיה ופירות.

ואמנם, בברכה ראשונה שבברכת הנהנין מברך על כל מין בפנ"ע, ולא מצרפים כלל. וה"ה בברכת המצוות, וכבר כתב הריב"ש (תשובה שפד) שברכת הנהנין וברכת המצוות צ"ל שווים בזה. ובנדוד"ד לכאורה רבעי ומע"ש הן מצוות נפרדות.

גם מהרמב"ם בסה"מ (מצוה קסא) מוכח שצריך לברך ב' ברכות אף כששתי המצוות קרובות ושייכות זל"ז, שהרי מוכיח במצוות ספירת העומר שהמצוה למנות ימים והמצוה למנות שבועות הינן מצוה אחת, וז"ל: "והראיה הברורה ע"ז... ואילו היו השבועות מצוה בפנ"ע, לא היינו מסדרים עניינה אלא לבילי השבועות, והיינו אומרים שתי ברכות, על ספירת העומר, ועל ספירת שבועי העומר...". הרי שבשתי מצוות נפרדות, אף שדומות זל"ז, מברכים ברכות נפרדות.

אלא שמשית הרמב"ם עצמו לגבי תפילין לכאורה סתירה לזה, שבסה"מ (עשין יב, יג) מנה תפילין ש"י וש"ר כשתי מצוות, ואילו בהל' תפילין (פ"ד ה"ה) כתב שמברך עליהם ברכה אחת. וכ"פ בשו"ע (או"ח סי' כה ס"ה).

וכבר התקשה בזה מוהר"א, מובא בספר הליקוטים על הרמב"ם (תמידין ומוספין סופ"ז), ותי"י "ובקושי יש לחלק דשאני תפילין דיותר עניין אחד מפני שטעם אחד להם". כוונתו שאם מנין השבועות והימים הם ב' מצוות, יש הבדל בטעמים ובעניינם יותר מההבדל בין התפילין ש"י וש"ר [וע"ע בספר בנוי לתלפיות (הגרי"מ שרייבר) סי' ח שדן בזה].

ומ"מ לענין ברכות התפילין כתב הרמ"א שאצל בני אשכנז התפשט המנהג לברך שתיים, כדעת הרא"ש [והרחיבו בזה בראשונים ובאחרונים והנו"כ שם. וע"ש בט"ז].

והנה בהפרשת תרומות ומעשרות כוללים בברכה את כל ההפרשות. וז"ל הרמב"ם (סוף"א ממעשר): "המפריש מעשר זה מברך תחלה כדרך שמברכין על המצוות, וכן מברך על מעשר שני ועל מעשר עני ועל מעשר מן המעשר מברך על כל אחד בפני עצמו, ואם הפריש הכל זאח"ז מיד ולא סח ביניהן כוללן בברכה אחת, ומברך להפריש תרומות ומעשרות". מדוע מצרפים את המצוות, ולא מברכים על כל מצוה בפנ"ע? וי"ל שכל המצוות אלו עניינם אחד, שתכליתם תיקון הפרי, ולכן יכולים ונכון לצרפם. ועוד, יסוד דין המתנות לסיים את מקומה של כל הפרשה ונתינתה לזכאים להם, ובמע"ש - העמדתם לגבוה ולייעודם, וא"כ מצותם כעין חלוקת הפירות לזכאים בהם, ועניין כל ההפרשות אחד, ולכן צירפום בברכה. וכעיי"ז ראיתי שכ' בספר בנין עולם [הגר"א חבר זצ"ל, תלמיד הגר"א] בסוף התשובה המובאת להלן, "שלענין הפרשת תרומה ומעשר שווים להדדי, דבשניהם מפריש חלק גבוה, אלא שזה ניתן לכהנים וזה ללויים".

ולכאורה י"ל שה"ה כשפודה את הפירות מקדושתם בין אם מע"ש ובין רבעי, הם לתיקון הפירות ופדייתם מגבוה, ויכללם כמו שאר תרו"מ.

אלא שאין נדו"ד דומה לתרו"מ, שבתרו"מ כל ההפרשות הם באותם הפירות, ולכן כוללם בברכה אחת, אבל בנדו"ד שלכל פרי מצוה נפרדת שמא אין לצרפם. בנוסף, הפרשת תרו"מ כך צורתה תמיד, להפריש יחד את כל התרו"מ, לתקן את הפירות ככל דיני ההפרשה, ואפשר שלכן ברכתם אחת, משא"כ מע"ש ורבעי לעולם אינם יחד באותם פירות. עוד הוסיף ידידי הרב י"א חיון שליט"א שבתרומות ומעשרות אע"פ שהם מצוות נפרדות ע"כ שיש קשר ביניהם, כדמוכח מעניין סדר קדימה שביניהם שאינו שייך בין מצוות שלא קשורות, וכן בין תפ"י לתפ"ר יש סדר וקשר, משא"כ בין מע"ש לנט"ר שאין סדר קדימה.

מאידך, ממצות עירוב מוכח שכוללים בברכה אחת בכה"ג, שהמערב עירובי תבשילין וכן עירובי חצרות, שהן מצוות נפרדות לגמרי, כתב המשנה ברורה (סי' שסו ס"ק עט) שכשמניחם בזמן אחד מברך ברכה אחת על שתיהן, על מצות עירובין [ובשע"ת סי' שצח מוסיף שה"ה כשיש לו גם עירובי תחומין]. ומקורו בתשובת מהר"ם די בוטון סי' לח [הביאו רע"א בגהש"ס, ועוד], שנשאל אם די בברכה אחת על שני העירובין או שיברך ברכות נפרדות, וענה שדי בברכה אחת, וראייתו מהרמב"ם רפ"א ממעשר שבתרו"מ כוללם. וכן פסק במטה אפרים סו"ס תקפא. והנה ברור שמצוות העירוב הנ"ל שונות לחלוטין זמ"ז [ובמטה אפרים מוסיף גם שאינו יכול לעשותם על פת אחת, כשהתחומין הם לצורך יו"ט וצ"ל ראוי לאכילה ביו"ט, ואילו הפת צ"ל ראוייה בשבת], והרי אלו עירובים למטרות שונות, ולזמנים שונים, ואעפ"כ נפסק שכוללם בברכה אחת, ולא מובא חולק. אמנם אין משם ראייה גמורה לנדו"ד, שהרי בעירוב הנוסח ככולם שווה תמיד, "על מצות עירוב" [אף שכ' לומר עירובין בלשון רבים, ראה להלן].

אלא שבמשנ"ב שם מביא שהחיי אדם (סו"ס קב) כ' שיברך "על מצות עירובי תבשילין ועירובי חצרות", וכ"כ במט"א שלכתחילה יפרט. והטעם לכך הביאו באחרונים עפ"י הגמ' בברכות (מ.) שיש לייחד ולפרט לכל דבר "מעין ברכותיו" [אף שלא נפסק כר' יהודה שם לברך בורא מיני דשאים משוי"כ, ע"ש]. ובשם הדובב מישרים כ' הטעם כדי שלא יהיה כעושה המצוות חבילות חבילות. הרי שאף שיש שינוי ממתבע הברכה כתבו לצרף לכתחילה לברכה אחת.

ובס"ד מצאתי שבשו"ת בנין עולם (סי' כט. להגר"א חבר זצ"ל, תלמיד הגר"א) הרבה לתמוה מדוע לצרף בעירובין וקשה מברכת הפסח והזבח שאינן פוטרות זא"ז, וכן מתפילין הנ"ל, וקושיות נוספות. ומוסיף, וכי די לאשה בברכה אחת לטבילה לטהרתה עם טבילת כלים? ומודינא שאם עשה עירובי חצרות ושיתופי מבואות לדינא דש"ס במבואות שלהם שהיו צריכין לעשות שניהם, ודאי ברכה אחת פוטרת חברתה, דשניהם ענין אחד ממש, עירובי רשויות, ודמיא ממש לתפילין, משא"כ

בעירובי תבשילין וע"ח או תחומין. אלא שבסו"ד חותם: "ומ"מ כיון שמפורש בדברי הגאונים הנ"ל שדי בברכה אחת מסתפינא בזה לפסוק נגד דעתם בחשש ברכה שאינה צריכה, ושוא"ת עדיף, וצ"ע".

צירוף ברכה במע"ש ורבעי - אלא שעדיין יש לדון שמע"ש ורבעי שווים לגמרי בכל דיניהם להלכה, ולמדים זמ"ז בגז"ש, ובוזה"ז שפודים אותם על פרוטה ניתן לפדותם על פרוטה אחת אם דרגת חיובם שווה [ראה עץ השדה פי"ד סל"ה לגבי רבעי בזה"ז]. יתירה מכך, רבעי ומע"ש לאחר קריאת השם עניינם אחד, ששניהם ממון גבוה שמצוותם לאוכלם בקדושה וטהרה בירושלים או לפדותם ולאכול בדמי פדיונם בירושלים "בבקר ובצאן וביין ובשכר ובכל אשר תאוו נפשך", ומה לי אם הגיעו להיות ממון גבוה מתחילה מהיותם משנת רבעי, או ע"י קריאת שם מע"ש מכלל הפירות, אלו הן רק הסיבות לכך שנהיו ממון גבוה, ובמצוה לפדותם שווים זל"ז, ולא משנה מה הסיבה שגרמה לכך, וא"כ לכאורה ניתן לדונם כמצוה אחת ממש [אמנם במנ"ח (ריש מצוה רמז) הסתפק אם רבעי שוה למע"ש גם באיסורים גם לפי ב"ה ולהלכה. אבל צ"ע מה"ת לחלק]. יטען הטוען שלדעת הסוברים שרבעי דאורייתא בזה"ז כערלה א"כ אין להשוותו למע"ש. אולם לענ"ד אינו, דמ"מ לעניין החיוב לתת לכל מצוה את ברכתה עניינם חד, אלא שזה חיובו דאורייתא וזה בזה"ז דרבנן, ובמצוה אחת שבפרטי דינה אחד דאורייתא ואחד דרבנן מברכים ברכה אחת, כגון בזמן הבית יברך ברכה אחת על דגן תירוש ויצהר ועל ירק, כ"ש במע"ש ורבעי יברכו ברכה אחת גם אם הרבעי בזה"ז דאורייתא.

להאמור, להפוסקים שכוללים את העירובין בברכה אחת, מסתבר שה"ה במע"ש ורבעי. ואפילו להגרי"א חבר שמצריך בעירובין ב' ברכות, נלענ"ד שבפדיון מע"ש ורבעי יודה שיכללם בברכה אחת, כשם שכתב שמודה שבעירובי חצרות ושיתופי מבואות כוללם בברכה אחת משום שעניינם אחד כתפילין ש"י וש"ר [כשיטת הרמב"ם]. וכ"ש לפי הסברא דלעיל שרבעי ומע"ש שווים לגמרי, שהם ממון גבוה לאוכלו בירושלים, או לפדותו ופדיונו יעלה, וחילוק השמות ביניהם אינו אלא הסיבה שבגללה הם ממון גבוה, וא"כ מצות פדיונם אחת אפילו לסוברים שבתפילין מברך שתי ברכות.

אלא שכנגד זאת, סברת רבינו הגר"ח קנייבסקי זצ"ל אינה כדברינו, שכ' בדרך אמונה (מע"ש פ"ט בזה"ל ס"ק קצח) שפשוט שלא יכללם בברכה אחת, ואפילו כשמחלל הכל על מטבע אחד. ולא מצאתי מי שדן אם מצרפים בברכה מע"ש ורבעי, מלבד בס' זכרון שלמה בסדר ההפרשה שסידר הגרא"י וולדינברג, שכשיש לו רבעי ומע"ש כוללם בברכה אחת.

ומ"מ מאחר שלדינא נקטו הפוסקים [מהר"ם די בוטון, רע"א, מטה אפרים ובשע"ת, ח"א ומשנ"ב] לצרף עירובי תבשילין ועירובי חצרות ותחומין, בודאי יאמרו כן בפדיון רבעי ומע"ש. ולכה"פ הח"א והמשנ"ב שהכריעו לכוללם יחד אף שמפרט את שתי המצוות. וגם הגרי"א חבר שחלק, מ"מ מע"ש ורבעי שעניינם אחד נראה שדינם כעירובי חצרות ושיתופי מבואות, שהשווה אותם למחלוקת בתפילין של יד וש"ר, ולשו"ע כוללם בברכה אחת כהרמב"ם. אלא שעדיין יש לחלק, שבעירובי חצירות ושיתופי מבואות שניהם מתקנים בסוף תיקון ההולכה, ולכן שייך לצרפם. וגם בתש"י וש"ר אפשר שהצירוף הוא משום שתיקונם אחד, ומשו"כ יש סדר קדימה, שמוכיח שהם שייכים זל"ז, משא"כ מע"ש ורבעי, הם בפירות שונים, ואין קשר וקדימה ביניהם, ולכן יברך בנפרד. ומ"מ להרמ"א שכתב שאצל בני אשכנז פשט המנהג לברך ב' ברכות בתפילין, אפשר שה"ה בפדיון. אמנם לסברתינו הנ"ל שמצוות פדיון מע"ש ורבעי חד הם, וחילוקי השמות אינם אלא בסיבה שנעשו ממון גבוה, אפשר שלכו"ע צ"ל ברכה אחת. וכנגד כל הנ"ל עומדת סברת הד"א שפשיטא ליה לברך ב' ברכות.

כע

שינוי ברכה - והנה קי"ל בכל הברכות שאין משנים ממתבע שטבעו חכמים, א"כ האם וכיצד ניתן בכלל לברך ולכלול בברכה אחת מע"ש ורבעי. הבאנו למעלה לגבי צירוף עירובין שלמהר"ם די בוטון אומר על מצות עירובין, וזה שינוי, שמטבע הברכה בלשון יחיד, עירוב. ואכן בשכה"ג סי' שצה כותב שמספיק שיאמר על מצות עירוב, ומשמע הכל, אבל מסיים שכבר הורה זקן. כנראה שמהר"ם די בוטון סובר שזה אינו מוגדר שינוי ממתבע הברכה. וכן קשה שבחיי אדם כתב לפרט "עירובי תבשילין ועירובי חצרות", ופסקו במשנ"ב, וגם זה מותר כשיש צורך.

ועוד, מי שבידו פרי שודאי חייב בפדיון, אלא שספק אם הוא רבעי או מעשר שני, שמעתי מידידי הר"א פרנקל שהגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר לברך על פדיון הקודש [ראה להלן]. מדוע אינו משנה ממתבע שטבעו חכמים בברכה? [והרא"פ תי' עפ"י הרמב"ם שבדיעבד ברכתו חלה כשמוכר שם ומלכות ועיקר הברכה, וכדי לא להפסיד ברכה מותר. ראה להלן].

ונלע"ד שיש מקום לומר שאמנם שינוי בעיקר ותורף הברכה מעכב, ואין לשנות כלל, אבל כשהשינוי הוא בפירוט המצוה, הנלמד מדין "תן לו מעין ברכותיו", כמובא לעיל, אפשר שכשיש צורך מותר, ובנדו"ד נחשב צורך כדי למנוע ברכה שאינה צריכה במצוות שהדמיון ביניהם לא מחייב ברכות נפרדות. וכל הסיבה לפירוט היא מדין "תן לו מעין ברכותיו", וזו הסיבה גם לשנות כשמצרך מצוות דומות בברכה אחת.

וכבר העיר בד"א (בביה"ל סוף"ק דמעשר), ז"ל: "והנה המנהג שאומרים על מצות עירוב הן על ע"ח הן על ע"ת הן על שיתופי מבואות והן על עירוב תבשילין, ואין מפרטין בכל אחד איזו מצוה היא. אמנם בהדלקת נרות מפרטים להדליק נר של שבת של יו"ט של יוה"כ של חנוכה. ובתפילין מברכים להניח תפילין על מצות תפילין ואין מפרטין תש"י או תש"ר. ובפדיון מפרטים על פדיון הבן על פדיון פט"ח על פדיון מע"ש על פדיון נט"ר. ובטבילה אין מפרטין על טבילת גדה על טבילת גר. אמנם בטבילת כלים מפרטים על טבילת כלי. וכן באכילה על אכילת פסח על אכילת זבח, אמנם בזבח לא מפרטים איזה זבח. וקשה למצוא טעם לכולם, וכפי הנראה הכל לפי מה שנראה לחז"ל לתקן".

אם פירוט המצוה היה מתורף הברכה קשה היה לומר שהטעם שיש מקומות שלא פירטו משום שכך היה נראה לחז"ל. וע"כ נראה יותר שזהו הידור ותוספת בברכה לפרט.

אם כנים דברינו מובן שניתן לכלול בשעת הצורך מע"ש ורבעי בברכה, וראוי לכוללם בברכה אחת מפני חשש ברכה שאינה צריכה כמוש"כ הבנין עולם. וכן בפרי שספק אם מע"ש או רבעי, אפשר לומר על פדיון הקודש משו"כ.

ומ"מ במע"ש ורבעי אפשר שבשינויים הנ"ל קיל טפי, לפי הסברא דלעיל שפדיון מעשר שני ורבעי היא מצוה אחת לגמרי, והיא פדיון הקודש, ומע"ש ורבעי אינם אלא הסיבה שחייבה לקראו קודש שניתן לפדותו כדיניו. ולפי זה אין במילים פדיון מע"ש ורבעי משום פירוט המצוה יותר מאשר פדיון הקודש, וכן כשאומר פדיון מע"ש ורבעי עניינו אחד. וכל זה צ"ע.

הפסק בברכה ובין הברכה למצוה - יש לדון, כשכוללים "על פדיון מע"ש ורבעי", האם לא נגרם הפסק בין תחילת הברכה להזכרה השניה [במקרה הנ"ל - רבעי], וכן בין ההזכרה הראשונה [המע"ש] לבין מעשה הפדיון שנעשה לאחר הברכה?

מנוסח "להפריש תרומות ומעשרות" מוכח שלפחות במצוות השייכות זל"ז לא חששו להפסקים הנ"ל, לא בין תחילת הברכה לסיומה - ומעשרות, ולא בין המילה תרומות להפרשת התרומה [אמנם יש לחלק בין תרו"מ למע"ש ורבעי, כדלעיל]. וכן מוכח שלא חששו בשעת הצורך להפסקים אלו

מהח"א הנ"ל שבעירוב אומר עירובי תבשילין ועירובי חצירות, אף שעיקר העירוב הוא לכאורה באמירת בהדין עירובא וכו' הנאמר אח"כ.

אמנם אם יש חשש הפסק בין המוזכר ראשון בברכה לחלות הפדיון, ניתן לפתור זאת ע"י שיתנה מראש שהפדיון הראשון [בדוגמא הנ"ל - המע"ש] יחול על המטבע שייחדתיה מיד כשאומר בברכה על פדיון מע"ש.

שאלה ב: יש לפניו פירות ודאי של רבעי, ופירות מע"ש מספק [או להיפך], האם ניתן להזכיר בברכת פדיון הרבעי גם את המע"ש?

תשובה: השו"ע (או"ח סוסי"ח רח) פסק: "לא יכלול על הספק שום תוספת בברכה מעין ג' אע"פ שאינו מוסיף שם ומלכות (ת"ה וכו"מ במרדכי)". ובמשנ"ב כתב: "ודעת הט"ז, והסכימו אתו כמה אחרונים לדינא, דלא אמרינן סברא זו רק לענין לכתחילה, דהיינו שישתה משקה זה ויסמוך לענין ברכה אחרונה שיכלול... אבל לענין דיעבד, דהיינו שכבר שתה... מוטב שיכלול בתוכה, ממה שישאר בלי ברכה אחרונה כלל". לכאורה ה"ה במע"ש ורבעי כשלפניו ודאי וספק תלוי במחלוקת זו אם יצרף את הספק לברכת הפדיון.

אלא שצ"ע, שמא במעין שלוש שמטבע הברכה קיים, כתבו האחרונים להוסיף, ולא במע"ש ורבעי. אלא שלמש"כ לעיל, אם נוקטים כעיקר שכששניהם ודאי יצרפם לברכה אחת אע"פ שיכול לברך שתי ברכות, אפשר שה"ה בספק שאינו יכול לברך. הוראת הגריש"א זצ"ל המובאת להלן, לברך "על פדיון הפירות" [ובכך יצא כאן מכל ספק], נמסרה בפירות שהם ספק מע"ש ספק רבעי. שמא בנידו"ד לא היה מורה לשנות מהמטבע כדי לצרף ספק.

ומ"מ יל"ע מצד הפסק בין הברכה לפדיון באם יוסיף את הספק בין ברכת הודאי לפדיון בפועל. ואמנם לעיל הבאנו שנראה שאינו הפסק, אך זהו כשחייב ודאי בברכה, ואילו כאן על הצד שאינו חייב שמא יש לחוש להפסק. בס' בנוי לתלפיות הנ"ל כ' שמשום כך ראוי להקדים את הספק לודאי, שהפסק בתוך הברכה פחות מעכב מהפסק בין הברכה למצווה. ונראה שהרוצה לצאת בנקל יתנה מראש שהפדיון על הודאי במטבע זו יחול מיד כשיסיים לומר את הודאי, ובכה"ג אין הפסק כלל.

שאלה ג: פרי ספק רבעי וספק טבל בשנת מעשר שני שמחלל את הפירות וגם מפריש תרו"מ מספק. האם יברך על הפדיון ממה נפשך, אם רבעי, יפדה את כל הפירות, ובשאר השנים את המעשר שני?

תשובה: הבעיה במקרה הנ"ל היא שאין נוסח ברכה לפדיון כזה, ואין לשנות ממטבע הברכות. אמנם שמעתי מידידי הגר"א פרנקל שליט"א שהגריש"א אלישיב הורה לברך 'אקב"ו על פדיון הקודש'. הוראה זו אינה מוכרת כ"כ ולא נתפשטה, ולכן מנהג רוב הציבור שלא לברך במקרה זה.

הרב פרנקל הרחיב בתשובה לבאר את פסק הגריש"א, ומדוע לא חשש לשינוי המטבע, ועיקר דבריו שאף שאסור לשנות מהמטבע, מ"מ המשנה בפרטים שאינם עיקר הברכה יוצא בדיעבד, שאף שבהלכות קר"ש (פ"א ה"ז) כ' הרמב"ם שהמשנה ממטבע שטבעו חכמים טועה וחוזר ומברך, מ"מ בברכות (פ"א הל' ה, ו) כתב שאין ראוי לשנות נוסח הברכה, ואם שינה הואיל והזכיר אזכרה מלכות וענין הברכה יצא. ע"ש שהעמיק בכ"ז.

ועו"ל לענ"ד: א. יתכן שיש והיתה מטבע ברכה בנוסח "על פדיון הקודש", לגבי פדיון פסולי המוקדשים, וכן בפדיון הקדשות, וכן בחילול מע"ש ורבעי בירושלים, כדלהלן. ב. לפי מש"כ לעיל נראה שמטבע ברכה שמקורה בדין "תן לו מעין ברכותיו" קילא טפי, שבעצם דינה נחלקו בגמ' בסוכה ובברכות. ואף להלכה שמפרטים מעין כל ברכה, מ"מ יש ברכות שמפרטים ויש שלא

מפרטים, וכפי שהבאנו מהד"א. וביארנו שכשיש צורך מצינו שינויים במטבע שסיבתה "תן לו מעין ברכותיו", ובפרט לסברתנו שפדיון מע"ש ורבעי שווים שהם פדיון הקודש.

אלא שלכאורה הוראה הסותרת להנ"ל. האחרונים דנו במי שאכל חצי זית מזונות וחצי זית פרי משבעת המינים, והם מצטרפים לחיוב מעין ג', אלא שהשאלה באיזה נוסח, י"א שזכיר שניהם, וי"א שלא יברך (מובא בהערות דרשו בהערה האחרונה לסי' רח). ומובא שאמרו הגרשז"א והגר"ש"א שלא לברך. ולכאורה היה להם לומר שיברך בנוסח ברכה שכולל הכל, ולא להפסיד ברכה? משמע נקטו שלא לשנות ממשטע הברכות אף בכה"ג. לכאורה נסותרת הוראת הגרי"ש"א מהוראתו בספק מע"ש ספק רבעי. ושוא שם לא נמצא מטבע לשון שכולל הכל. ועו"ל.

שאלה ד: בזמן ביהמ"ק, הקונה בירושלים מאכלים בדמי מע"ש ורבעי, והקונה שלמים בדמי פדיון פסולי המוקדשים ומע"ש, כיצד יברך?

תשובה: כשם שהפודה פירות מע"ש ורבעי על מעות בגבולים מברך על הפדיון, כך העולה לירושלים עם מעותיו, ושם קונה מאכלים מברך על הפדיון. ז"ל הרמב"ם (מע"ש פ"ד ה"ג): "או שחילל מעות על הפירות מברך על חילול מע"ש". על החילול חוץ לירושלים משיג הראב"ד שלא מברכים, אבל בירושלים לכו"ע מברכים. ואף המחלל דרך מקח, דהיינו שקונה בדמי מע"ש פירות מאחר, והמעות מתחללים ונתפסת הקדושה בפירות, מברך. כן למד החזו"א (דמאי פ"ג ה"ז) בפשיטות שזו כוונת הרמב"ם. וכ"מ בד"א שם. ומ"מ בכל חילול מעות מברכים "על חילול", ושונה מפדיון הפירות במעות שמברכים "על פדיון".

והנה כשמעלים את מעות פדיון מע"ש ורבעי, לא מצינו שהבדילו בין המטבעות, אלא אדרבא קיבצו את מעות המע"ש והרבעי יחד, וא"כ כשקונים בהם בירושלים מאכלים, קונים במעות המעורבות. בכה"ג לכאורה יכלול אותם יחד בברכתו - "על חילול מע"ש ורבעי".

יתירה מכך, רבים הסוברים שעיקר קיום מצות אכילה בדמי מע"ש בירושלים היא כשקונה בהם בהמה לשלמים [כ"מ בספרי (מובא בתוס' מנחות פב, סוד"ה אינו), וכ"כ הרא"ש ורע"ב (מע"ש פ"א מ"ג), וכ"מ ברש"י (פסחים ז). אמנם ראה לשון הרמב"ם בפיה"מ שם, ובהלכותיו (מע"ש פ"ז ה"ב), וכן במשנ"ר (במשנה שם)].

וכע"ז גם בהמת פסולי המוקדשים מצוה לפדותה ולקנות בדמיה שלמים, כמבואר ברמב"ם (איסורי מצוה פ"א ה"ט): "המקדיש בעלת מום למזבח... ותפדה... ויביא בדמיה קרבן. וכן הדין בהמת קדשים שנפל בה מום. ומצות עשה הוא לפדות קדשים שנולד בהן מום...". לא מצאתי אם מברך ואיזו ברכה מברך הפודה בהמת פסוה"מ, שכפי שכ' הרמב"ם היא מצוה. בפשיטות מברך גם כשפודה בהמה במעות וגם כשמחלל המעות בקרבן, ואפשר שגם שם מפרט ומברך על פדיון/חילול פסוה"מ, או שמא מברך על פדיון הקודש.

והשתא, מי שבידו מעות פדיון מע"ש ורבעי, ומעות פדיון פסוה"מ, וקונה בהם בהמה לשלמים, אפשר שיאמר "על פדיון מע"ש ורבעי ופסוה"מ", או שיברך "על חילול הקודש", וכולם בכלל. וצריך לעיין בדבר.

סיכום הדברים:

א. לכלול פדיון מע"ש ורבעי בברכה אחת - נראה לכאורה שיש בזה ב' דעות. לגבי תפילין של יד וש"ר נחלקו הראשונים והפוסקים, ונהרא נהרא ופשטיה. לגבי עירוב תבשילין ותחומין כתבו בפוסקים שנכון לכולם בברכה אחת. לכאורה כ"ש מע"ש ורבעי, ובפרט לפמש"כ שפדיון מע"ש ורבעי מהותם ומצותם אחת. מאידך אפשר שעירוב עדיף, שמטבע ברכתם שווה תמיד.

בד"א כתב שפשוט שיברך עליהם כמצוות נפרדות, ומאידך הבאנו נוסח מהגר"י וולדינברג שכוללם בברכה.

ב. אם כוללם בברכה אחת, כיצד יברך - נראה שיכול לברך על פדיון מע"ש ורבעי, וכדברי המשנ"ב בשם הח"א לגבי עירוב. דברי הגריש"א שיאמר "על פדיון הקודש" נאמרו כשמפריש פירות ספק מע"ש ספק רבעי, ולא בהפרשה ודאית, ומ"מ מסתבר שעפ"ד אם בירך כך על ודאי מע"ש ורבעי יצא ידי חובה.

ג. כשלפניו פירות ודאי רבעי ופירות ספק מע"ש [ולהיפך] - נראה שתלוי במחלוקת מרן השו"ע והפוסקים (באו"ח סוסי"ח רח) האם יוסיף ספק לברכת ודאי, שלהשו"ע לא יוסיף, והמשנ"ב נוקט שבדיעבד יוסיף, והספק שלפנינו כדיעבד.

ד. במקרה הנ"ל, כדי שלא יהיה הפסק בין הברכה לפדיון הודאי יש שהציעו שיקדים בברכתו את הספק. ונראה שעדיף שיקדים את הודאי, ויתנה מראש שרוצה שיחול חילול הודאי מיד כשיסיים את ברכת הודאי.

ה. כשלפניו פירות ספק רבעי ספק מע"ש, שממנ"פ חייבים בפדיון בברכה, והשאלה כיצד יברך - בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל יברך "על פדיון הקודש", ורבים הנוהגים שלא לברך [וכע"ז, כשאכל חצי שיעור מזונות וח"ש משבעת המינים, והתחייב בברכה מעין שלוש בצירופם, אך אינו יכול לפרט כיון שאכל מכ"א רק ח"ש, נקטו הפוסקים שלא יברך].

ו. בזמן המקדש, כשמחלל מעות מע"ש או רבעי בירושלים על מאכלים, וכן כשקונה בדמיהם מאכלים, מברך "על חילול מע"ש/רבעי".

ז. כשקונה בירושלים מאכלים במעות שמעורב בהם מע"ש ורבעי, מברך ברכה אחת. נראה שיברך "על חילול מע"ש ורבעי". וה"ה כשקונה בהמה לשלמים בדמי מע"ש ורבעי המעורבים, ומצרף לזה מעות מפדיון פסולי המוקדשים, יפרט בברכה. וצ"ע אם יכלול אותם בנוסח הנז"ל בשם הגריש"א "על חילול הקודש".

הרה"ג ישראל אנקווה שליט"א

מרבני המכון
ומו"צ בבית ההוראה שע"י המכון

פירות הנושרים לענין תרומות ומעשרות וד' מינים

פתיחה: מעשים שבכל יום שענפים מעץ פרי יוצאים מחוץ לשטח החצר הפרטית לאוויר הרחוב, ונופלים פירות כגון לימונים או רימונים לרחוב, המצב בדרך כלל שבעל הבית אינו אוסף את הפירות אלא משאירם שם. ויש לדון: א. מה דינם של פירות הללו לגבי תרומות ומעשרות. ב. מה הדין להשתמש בהם באתרוגים או בערבות למצוה. בנוסף, יש לברר האם אפשר לקצוץ את הענפים עם הפירות במקרה שהענפים מפריעים לבני רה"ר ולהשתמש בהם.

אופני יאוש מהפירות

איתה במשנה במסכת מעשרות (פ"ד מ"ד) וכן בסוגיית הגמ' בב"מ (כ"א): 'תאנה הנוטה לדרך ומצא תאנים תחתיה מותרות משום גזל ופטורות מן המעשר, בזיתים ובחרובים אסור'. ומבואר שם בגמ' [לדעת רבא וגם אביי מודה בכך] דהחילוק בין תאנים לזיתים וחרובים - 'תאנה עם נפילתה נמאסת אבל זית חזותו מוכיח עליו', ופירש רש"י וז"ל 'תאנה עם נפילתה נמאסת. הלכך כיון ידיע דנתרא מעיקרא מיאש משום מאיסותא, דמכי נפלה לא חשיבא עליה ומפקר לה. זית חזותו מוכיח עליו. מראיתו ניכר של מי הוא, הלכך מריה לכי ידע דנפיל לא מיאש, דמימר אמר כולי עלמא ידעי דדידי נינהו ולא הפקר הן, ולא שקלי להו', ע"כ. ובתוס' כתבו 'יש שגרסו אבל תאנה עם נפילתה נמסת' בלא אל"ף, ואין דומין לאותן שבאילן, אי נמי גרסינן נמאסת ומחמת שמתלכלכת אינה דומה לתאנה שבאילן'. והיינו דנחלקן רש"י ותוס' מה טעם ההיתר בתאנה, דרש"י כתב שהוא מחמת שנמאסת בעיניו ומפקירה. והתוס' כתבו דמחמת שהתאנה מתלכלכת ואינה דומה לתאנים שבאילן על כן העוברי דרכים ייקחוהו ומעיקרא מתייאש מהן. ועוד איתא בסוגיא דב"מ שם (כ"ב): דתמרים הנושרים ג"כ הבעלים מתייאשים מהם, כיון דאיכא שקצים ורמשים דקא אכלי להו מעיקרא יאושי מיאש מניהו.

ולפ"ז נמצא שלימונים ורימונים אין סיבה דהבעלים יתייאשו מהם, דהרי ניכרים הם במראיתם שהם דומים לאותם שבאילן, וכן אינם נמאסים, וגם שקצים ורמשים אינם מצויים בהם בנפילתם יותר מבאילן. אכן כל זה במקום של רוב ישראל ורובם שומרי תורה ומצוות שאם ניכר לעינינו שמאילן זה נפלו לא יבואו המוצאים לגזול ולקחת לעצמם, אבל במקום שרובא אינם שומרי תורה או במקום שרובם עכו"ם שהם חשודים על הגזל, יש לומר דבעל הבית מתייאש מהם מעיקרא והרי הם מותרים משום גזל ופטורים מן המעשרות, והרי זה כדין התאנים [לשיטת התוס'] שבעל הבית מתייאש מהם לפי שידוע שכל המוצא אותם ייקחם לעצמו.

ונראה פשוט דגם במקום שרובא הם שומרי תורה, אך אם אנו רואים בבירור שבעל חצר זו אינו מדקדק להרים את הפירות הנופלות לרה"ר ומשאירם שם, הרי זה נחשב שמתייאש מהם ודינם

כהפקר ופטורים מהמעשרות. וכמו שמצינו לגבי תאנה שעם נפילתה נמאסת ופירשו הראשונים שמחמת כן אינה חשובה בעיניו ומתייאש ממנה, וה"ה בנידון דידן שבעל הבית מזלזל מחמת אנינות דעתו בפירות הנופלים לרחוב, דהוי כדין יאוש.

מה הדין כאשר בעל הפירות הרים זוכה בהם

ויש לעיין מה הדין באופן שבררך כלל בעל הבית מתייאש מהפירות ואינו נוטל אותם ממקום נפילתם ברה"ר, שאז דין הפירות כהפקר ופטורים מן המעשרות, אך אירע באופן חד פעמי שבעל הבית נוטל פירות אלו להשתמש בהם, האם באופן זה יתחייבו במעשרות, או דילמא דכיון דחל היאוש וזוכה בהם רק מכאן ולהבא, נמצא שהיו הפקר שעה אחת ונפטרו מהמעשרות, כדאיתא בבב"ק (כח.) המפקיר את כרמו, והשכים בבקר ובצרו, חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה, ופטור מן המעשר.

ונתעוררתי לזה מדברי הנתיבות המשפט (סימן רסב ס"ק א) שחידש גדר חדש בדין יאוש ובפרט בפטור יאוש ממעשרות, וז"ל 'אף דקיי"ל בהפקר דהוי הפקר אף על גב דלא אתי לרשות זוכה, ואפילו הוא בעצמו צריך לחזור ולזכות בו, מ"מ ביאוש נראה דלא מהני עד דאתי לרשות זוכה, ואם נתיאש מהאבידה וכלה היאוש קודם דאתי ליד הזוכה, א"צ לחזור ולזכות בו, רק כיון שראהו תיכף זכה בו ואין שום אדם יכול לזכות בו שוב'.

ומקרא גופיה מוכח כן, דבשלמא בהפקר דאתי מקרא דתשמטנה ונטשתה (שמות כג יא) דנלמד משמיטה (ירושלמי פאה פ"ו ה"א), הוי הפקר אפילו לא אתי ליד זוכה, אבל יאוש כתבו התוס' בבב"ק (סו.) בד"ה מוצא אבידה, דנפקא לן מהא דמה שמלה מיוחדת שיש לה סימנים שאין הבעלים מתיאשין, ושם בקרא כתיב ומצאתה, ובבב"מ (דף ב.) אמרינן ומצאתה דאתי לידיה משמע, וכיון דלא נכתב קרא דיאוש קונה רק במקום דאתי לידיה, מה"ת לן למילף במקום דלא אתי לידיה. ע"כ.

ומבואר מדברי הנתיבה"מ שכל הדינים שנאמרו ביאוש חלים רק כאשר מגיעים ליד המוצא. ובאמת שבעצם הגדר ביאוש שאינו יוצא מרשות הבעלים כהפקר, כ"כ עוד אחרונים כהקצוה"ח (סי' תו סוף הסימן), והתרומת הכרי (סימן רסב) ועוד, אך מדבריהם עולה שחל 'היתר זוכה' בחפץ מייד והבעלות נפקעת רק כשמגיע ליד המוצא, אמנם הנתיבה"מ חידש שכל חלות ההיתר ביאוש הוא רק בהגיע ליד הזוכה, ומהאי טעמא כתב הנתיבות שם שאין היאוש פוטר ממעשר אלא בהגיע ליד הזוכה בלבד, שהרי לא יצא מרשות הבעלים ולא השתנה המעמד הממוני של החפץ לפני שהגיע ליד הזוכה, ומהיכי תיתי שייפטר ממעשר קודם לכן.

וצריך לומר דמה שמצינו שתאנים שהבעלים מתייאש מהם פטורים ממעשר וכמבואר במשנה, זהו כעין 'באים כאחת' שבעת שמגיעים הפירות ליד הזוכה חל בהם דין הפקר והיתר זוכה, ואז המוצא זוכה בהם מיד, נמצא שבאו לידו מתוך ההפקר, ולעולם הפטור ממעשר לא חל בפרי לפני הזוכה והנתיבות לשיטתו שכתב שם, 'וכיון דלא נכתב קרא דיאוש קונה רק במקום דאתי לידיה, מהיכי תיתי לן למילף במקום דלא אתי לידיה', נמצא דקודם הזוכה לא חל היאוש ואיך יפטר מהמעשר. ולשיטתו נראה שאם הבעלים עצמו זוכה בפרי שנתייאש בו מכבר, בכה"ג לא חל בו מעולם פטור ממעשר, דכיון שכל חלות היאוש הוא בהגיע ליד הזוכה, א"כ אם זכה בו הבעלים הרי מעולם לא הגיע ליד הזוכה ונשאר ביד הבעלים מרגע היאוש ועד הזוכה. ועוד שהרי כתב הנתיבות שאם כלה היאוש ממילא זוכה בו מאיליו וא"צ מעשה קנין. ונמצא דמב' סיבות לא חל הפטור ממעשר בזוכה בו הבעלים, א. דלא הגיע ליד הזוכה ולא חל היאוש. ב. שנתבטל היאוש מיד שרוצה הבעלים לזכות בו והדר דינו כחפץ שיש לו בעלים החייב במעשר.

ובאמת שכן כתב להלכה הדברי חיים (אויערבאך) בדיני אבידה ומציאה (סי' א) ופירש כן דברי הרמב"ם, ע"ש. אכן הד"ח כתב שם דגם לשיטת הקצוה"ח אין כאן פטור ממעשר אם קדם הבעלים וזכה, והטעם דאף שהיה יאוש מכל מקום כיון שעדיין לא זכה בהם שום אדם נעשה שלו למפרע וחייב במעשר, ע"כ.

ולכאורה צ"ב, דאף שזוכה בפירות ובטל היאוש מכאן ולהבא איך יתבטל למפרע, ומה שלא יצא מרשות הבעלים אי"ז מגרע מפטור המעשר, וכמו שכתב התרומת הכרי (סי' רסב) וז"ל, מדחזינן דיאוש מהני לפטור ממעשר, א"כ חזינן דמיד שנתייאש נפיק מרשות בעלים, דלולי כן מהראוי שלא יפטור ממעשר, אבל זה ליתא וכו' והיינו טעמא משום דכתיב 'ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך' יצא זה שיש לו חלק עמך, והלכך אפילו אי לא נפיק מרשות בעלים עד דאתי לרשות זוכה, פטור מהאי טעמא, דמ"מ יש לו חלק עמך, שהרי רשאי הוא לזכות בו, ומהאי טעמא פוטר נמי יאוש, עכ"ד.

וכן מצינו להדיא בדברי הר"ן (נדריים דף מד.) שאף לרבי יוסי הסובר שהפקר אינו יוצא מרשות הבעלים עד דאתי לרשות זוכה, אם קדם הבעלים וזכה בחפץ בתורת זכיה מן ההפקר ולא בתורת חזרה, הרי הוא פטור ממעשר.

ומבואר דא"צ לפטור מעשר 'הפקעת בעלות' אלא סגי שיש לכל אדם 'זכות' לקחתו והרי זה חשיב לרבי יוסי כהפקר גמור הפטור מן המעשר, וה"ה ביאוש אליבא דהקצוה"ח ודעימיה, דאף שאינו יוצא מרשות הבעלים עד דאתי לרשות זוכה מ"מ אין בכך סיבה לומר שאם קדם הבעלים וזכה בו אי"ז יאוש הפוטר ממעשר, אלא דאליבא דהנתייה"מ שלא חל היאוש רק עד דאתי לרשות זוכה, בזה י"ל דאם קדם הבעלים וזכה ונמצא שלא בא ליד זוכה ולא חל היאוש, ודאי שאין סיבה לפטור ממעשר.

ונראה דלהלכה לא קיי"ל כשיטת הנתייה"מ והד"ח הנ"ל, שהרי דברי האחרונים שיאוש שונה מהפקר ואין בו הפקעת בעלות אלא היתר זכיה אינם מוסכמים, והחזו"א (ב"ק סי' יח ס"ק א) פליג ע"ז וס"ל דיאוש הוא כהפקר, ובראשונים מצינו בזה משמעויות לכאן ולכאן, ובדעת התוס' נראה יותר דיאוש אינו כהפקר, דהרי כתבו התוס' (ב"ק סט. ד"ה כל שלקטו, ע"ש) שאפשר להפקיר דבר שנתייאש ממנו, ואם נימא שע"י היאוש יוצא מרשותו מה שייך להפקיר דבר שאינו שלו כלל, ובהכרח שעדיין לא יצא מרשותו גם אחר היאוש.

אך בדעת הרמב"ן הוכיחו דפליג ע"ז, והוא מדבריו בפסחים (ד): בבאיור ענין הביטול וז"ל, כיון שנתייאש ממנו מפני איסורו יצא מרשותו ואין בו דין גזל, כדאמרינן (פסחים ו) בזמן שאין בעל הבית מקפיד עליהם מותרים משום גזל ופטורין מן המעשר והוה כהפקר, ע"כ.

נמצא שיש לנו כעין ספק ספיקא דלא כדעת הנתייה"מ, חדא דיש צד שיאוש הוא כהפקר גמור כפי הנראה מהרמב"ן וכן נקט מרן החזו"א, ואפילו ת"ל דיאוש אינו כהפקר, יתכן כדעת התרומת הכרי וכפשטות האחרונים דהיתר הזכיה חל מיד בעת היאוש וכן הפטור ממעשר, ודלא כדעת הנתיבות ודעימיה שהפטור חל רק בהגיע ליד הזוכה. ובלא"ה קיי"ל דתרו"מ בזה"ז דרבנן ואף בסתם ספק יש להקל בו מדין ספק דרבנן לקולא, ואין אומרים בזה כיון דעיקרו דאורייתא הוא כדאורייתא כמו שעולה מדברי מרן השו"ע (סי' שלא סעיף יא), והאריך בזה מורינו הגרש"ז בספרו קצירת השדה ח"א (פ"א ס"ו ובהערה 6), וק"ו היכא שיש ס"ס שניתן להקל בזה לכתחילה לכו"ע. ועל כן להלכה נראה שאם הגביה בעל הבית פירות שהתייאש מהם, עדיין הם פטורים מתרומות ומעשרות.

האם מותר לקצוץ באופן שהענפים מפריעים

עתה נדון במקרה שהענפים מפריעים לבני רה"ר האם מותר לקצוץ ענפים עם פירות ולהשתמש בפירות. בספר 'חשוקי חמד' (סוכה לג:) מביא הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א את דברי הגמ' (ב"ב דף כז:) אילן שהוא נוטה לרשות הרבים, קוצץ כדי שיהא גמל עובר ורוכבו, יעו"ש. וכתב דנראה שאם יש לאדם בגינתו אילן ערבות שנופה נוטה לרשות הרבים, והוא מפריע לבני רשות הרבים להלך, מותר לכל אדם לקוצצו וליטול את הערבות לעצמו, ויכול לצאת בהם מצות ד' מינים גם ביום טוב ראשון של סוכות, וה"ה בעצי אתרוגים הנוטים לרה"ר מותר לקחת את האתרוגים ולאכילה ולצאת בהם יד"ח המצוה, שהרי הפקר הן מדין קנס חכמים.

ואף שיש להסתפק אולי מותר לקצוץ אך הענפים שייכים לבעל האילן. מכל מקום מאחר שמצינו במשנה (ב"ק דף ל.) דהמוציא את תבנו וקשו לרה"ר לזבלים, והזק בהן אחר, חייב בנזקו, וכל הקודם בהם זכה, יעו"ש. גם בענינו כן, הנוף הנוטה לרה"ר הוא נזק, ובבחינת בור לבני רשות הרבים, ולכן הקודם בהם זכה בהם. וע"ש שהציע את הדברים לפני מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל והסכים עמו בעצם הדין.

ובעניתי לא הבנתי דברי הגאונים הנ"ל עליונים למעלה, מה הראיה והדמיון מדין הקנס שקנסו המוציא חכמים את המוציא תבנו וקשו לרה"ר לנידון דידן בענפים היוצאים ברה"ר ומזיקים לבני רה"ר, הרי התם עצם הוצאת הזבלים הייתה שלא ברשות ובאיסור ולכך שייך לקנוס ע"ז, אבל בענפים היוצאים לרה"ר הרי הכל נעשה בהיתר גמור, שהרי נטיעת האילן הייתה בעודו גרעין או נטיעה שלא היו לה ענפים היוצאים לרה"ר, ולגבי הענפים שיגדלו ויתפשטו לרה"ר אין ע"ז שם מזיק ואין בזה איסור להזיק דהרי אי"ז גירי דיליה, דקיי"ל (ב"ב כה:) כרבי יוסי שרק בגירי דיליה על המזיק להרחיק, וכיון שעשה ברשות מה שייך לקנוס ע"ז. וכ"כ להדיא המאירי (ל.) דאין קנס על מה שעשה ברשות, וז"ל, שאם ברשות בית דין נעשה, אף על פי שאם הזיק חייבין לשלם, מ"מ אין כאן זכייה לשום אדם בהם, ע"כ. וכ"כ ברע"א על המשניות בב"ק שם, ובאו"ש על הרמב"ם (הלכות נזק"מ יג יד), ע"ש. א"כ מהיכתי תיתי לומר שקנסו חז"ל למי שיצאו לו ענפים לרה"ר המפריעים לבני רה"ר דכל הקודם בהם זכה בהם ובפירותיהן. ולא משמע דהשאלה הייתה רק בנוגע אילן גדול שכבר בשעת הנטיעה היו לו ענפים היוצאים לחוץ ומפריעים לבני רה"ר.

ואף שמצינו שיטה יחידאה של ההגהות אשרי והטור דאף בהוציא זבלים ברשות, אם אירע שהזיקו, ג"כ אמרינן כל הקודם בהם זכה, והביאו הרמ"א בסי' תיד (ס"ו). התם הטעם דבאמת הרשות שניתנה על ההוצאה ניתנה ולא ניתנה על ההזיק, ממילא נשאר בהם שם מומן המזיק, אבל בנזקי שכנים שההיתר היה גם על עצם ההזיק משום 'שעושה בתוך שלו' ואין כאן שם מזיק כפי שביאר החזו"א (ב"ב סימן יד ס"ק יד ע"ש בדבריו הברורים) אלא זהו מצורת השימוש, א"כ מה שייך לקנוס ע"ז. ומה שמצינו שהתירו חכמים לקצוץ את הענפים אי"ז מטעם שהנוטע הוא מזיק, אלא שהתירו חכמים למנוע נזק מבני רה"ר אף שהנוטע עשה כדין. ומהאי טעמא כתבו הראשונים, ראה טור בשם גאון והובא בשו"ע (סי' קנה סכ"ח), וברמב"ן (במלחמות סוף פ"ב) שאין חיוב על הנוטע להסיר את הענפים ורק למי שהם מפריעים לו יוכל לקצוץ את הענפים. א"כ מדוע לומר שיהיה ע"ז את הקנס דכל הקודם בהם זכה.

ובר מן דין יש לחלק בין המוציא תבן וקשו לרה"ר שגורם לנזק ממשי למי שיחליק עליו, ולכך קנסוהו חז"ל להפקיע ממנו את ממונו, לבין המוציא ענפים לרה"ר שיש כאן מניעת תשמיש גרידא, וכבר אמרו [ראה ב"ב ס: ברשב"ם ד"ה איכא] 'וסתם רה"ר מרווח הוא', נמצא שאין כאן גדר של נזק אלא שאסור להגביל את בני רה"ר, ומהיכתי תיתי לומר שיהיה ע"ז אותו הקנס שמצינו במוציא זבלים, וצ"ע.

ועוד צידד בקובץ הישר והטוב (שנה ד' שאלה 1) שכיום בזמנינו אינה נוהגת הלכה זו דענפים היוצאים ומפריעים לבני הרה"ר ניתן לקוצצם, שהרי כתב הרמ"א בסי' תי"ז ס"א דאע"ג שאסור להוציא זיזין וכדו' לרה"ר, מ"מ אם נהגו כולם להוציא זיזין וכולם מוחלין על כך מותר, מאחר שכבר נהגו, ועוד שרה"ר הם של מושלי העיר ולכל מה שנותנין רשות אזלינן בתריה, ולפי ענין המנהג, ע"כ. וא"כ אם נהגו כן כל אנשי העיר להוציא ענפים ואין מוחה, יש לומר שנעשה כך המנהג ואין רשות לקוץ את הענפים.

ומידי דברי בזה עם הגאון רבי יאיר דואר שליט"א אב"ד בביתר, כתב, שלענין קציצת הענפים המפריעים עצמן נראה ברור שמותר לקוץ גם בזמן הזה. ומה שנהגו להוציא הזיזין לא דומה לכאן לגמרי, שכאן הרי כשנוטעים אילנות, יש הרבה שאינם מפריעים, ועל זה נהגו, ואם יש מקום שזה מפריע ברור שקוצצים, וכן מעשים שבכל יום, שכשיש הפרעה בזה קוצצים, או השכנים הקרובים או העירייה, וכן הוא ג"כ על פי החוק (ראה חוק המקרקעין 51), אבל מ"מ אין זה מוגדר כמזיק מוחלט שנתבע על שהניח מזיק ברה"ר, ולכן לא נראה כלל שהוא בכלל התקנה שהפקירו חכמים שבח המזיק. אלא להיפך שהוא בכלל דין שרשי האילן שנכנסו לתוך של חברו, שהלכה היא שקוצץ ונותן לחבירו.

ואמנם בזמנינו על הרוב הגדול מסתמא אין שום קפיда בענפים וגזם שהבעלים ידרשנו לעצמו שאין בהם שום שימוש, ואף אם בעלמא יכול להקפיד שלא יקצצו את ענפיו, אך באופן שזכאים לקצוץ אין לו שום ענין בענפים, ולכן ודאי אין צריך להשיב לו הענפים הגזומים. אך בזאת יש לדון האם בערבות גם אינו מקפיד או שכיון שיש בהן שימוש ושוויות הוא מקפיד עליהן. וכמובן שאם הוא מוכר ערבות שלו, הרי מסתמא הוא מקפיד. וגם יש לדון האם העדר קפידיא מספיק להיות קנין לענין 'לכם' בשלא מדעת.

והנה השו"ע בסי' שנ"ט ס"א פסק שמותר ליטול דבר שאין אדם מקפיד עליו כלל, כמו ליטול קיסם מהגדר לחצוץ שיניו. ועיי"ש בפת"ש בשם הנודע ביהודה שכ' שבזה ודאי לא נחשב לכם, ודימה זה לגזל הגוי שכתב המג"א שאינו נחשב לכם.

ובנתיבות בסי' קצ"ה (סק"א) ובסי' רמ"ד (סק"א) נקט שסברת הש"ך בסי' שנ"ח (סק"א) לגבי יאוש שלא מדעת, שכשיש ריצוי של הבעלים א"צ שיהיה מדעת, מהני גם לענין קנין. ומ"מ אינו דומה לכאן לגמרי. והעיקר לדינא נראה שאין יוצאים בזה ידי חובה ביום הראשון, ובשאר ימים אפשר שיוצאים יד"ח אם אינו מקפיד וכנ"ל, עכ"ד.

העולה מהדברים:

- א. ענפים היוצאין מחצירו לרה"ר ויש עליהם פירות ונפלו הפירות לרה"ר, אם מצויים שם נכרים או אינשי דלא מעלי או שאנו רואים שבעל הבית מתייאש מהם, ניתן לקחת אותם ופטורים הם מתרומות ומעשרות.
- ב. אף שבאופן חד פעמי קדם בעל הבית עצמו וזכה בהם נשאר ע"ז הפטור דהפקר ואינו צריך לעשר אותם.
- ג. לקטוף פירות מהענפים היוצאים לרחוב, או להשתמש בהם למצות ד' מינים, לענ"ד אין היתר, ואם הם מפריעים להילוך הרבים, ניתן לקצוץ אותם אך הפירות שייכים לבעל הבית.
- ד. בדרך כלל אין הקפדה על הענפים, אך בערבות אם מקפיד עליהם להשתמש בהם הוא עצמו למצווה או מוכר אותם חייב להחזירם לבעל הבית, ואם אינו מקפיד עליהם ניתן להשתמש בענפי הערבות למצות ד' מינים, אך אינם נעשים שלו ואין יוצאין בהם ידי חובה ביום הראשון.

הרה"ג אליאב גורטלר שליט"א

מו"צ בד"צ אלעד

עירוב תבשילין במי שמתארח אצל אחרים

פתיחה: השנה חל ראש השנה ביום חמישי ושישי, בכדי שיוכלו לבשל ולהכין מראש השנה לשבת צריך לעשות עירוב תבשילין. בעירוב תבשילין בני הבית נגררים אחרי בעל הבית ואינם צריכים לעשות עירוב בנפרד. הנידון שלפנינו לגבי בן שמתארח אצל הוריו או מי שמתארח אצל ידיד ואוכל יחד אתו, האם מחויב לעשות עירוב תבשילין [ויעשה בנפרד או בעל הבית יעשה עבורו] או שהוא נטפל ונגרר אחר בעל הבית ואי"צ לעשות. וכן מה הדין לגבי בחור הנמצא בישיבה.

נפתח בדברי הרא"ש בביצה (פ"ב סימן ו) אשר כותב כך: 'וכשהוא מזכה להם אינו מזכה ע"י בנו ובתו הקטנים, אלא ע"י בנו ובתו הגדולים ועל ידי עבדו ושפחתו העברים ועל ידי אשתו. ולי נראה דאין מזכה ע"י אשתו, דהא דאמרינן גבי עירובי חצרות דמזכה ע"י אשתו, מוקי לה בשיש לה בית באותה חצר, דמיגו דזכיא לנפשה זכיא נמי לאחריני, אבל אין לה בית באותה חצר לא, דיד אשה כיד בעלה. ובערובי תבשילין אין אדם צריך לזכות לאשתו ולבני ביתו אלא כשהוא עירב כולם מותרים, וכיון דאינה צריכה לזכות אין מזכים על ידה וכו'. ואין לזכות העירוב ע"י גדול הסמוך על שולחן אביו דידו כיד אביו. ועבדו ושפחתו העברים אע"פ דסמוכין על שולחנו לא הוי ידם כידו דדוקא בנו גדול הוא דאמר רבי יוחנן דידו כיד אביו 'לפי שרגיל להיות תמיד על שולחנו, אבל נכרי הסמוך על שולחן בעל הבית אין מציאתו של בעל הבית ואפי' אוכלו אצלו בחינם וכל שכן כבדו ושפחתו העברים דבשכרן קאכלי'. עכ"ל הרא"ש.

מדבריו משמע בפשטות שהכל תלוי האם יש לו יד לזכות לאחרים ואז הוא לא נטפל לבעל הבית, ומי שאין לו יד אז הוא נגרר לאחרי בעל הבית. שהרי הרא"ש אמר לעניין אשה שתלוי האם יש לה חצר בפני עצמה אז יכולה לזכות לאחרים, ואם אין לה חצר אין לה יד, היא לא יכולה לזכות לאחרים, וכן בגדול שרגיל להיות אצלו תמיד לא יכול לזכות לאחרים. אמנם יש מקום ללמוד אחרת בדעת הרא"ש שזה לא תלוי זה בזה, ואולי אפי' מי שיכול לזכות לאחר, הוא יכול להגרר אחר בעל הבית, ומה שהרא"ש כתב שבנו 'לפי שרגיל להיות תמיד על שולחנו' כוונתו לומר שלכן אין לו יד לעצמו, אבל באמת נטפל לבעל הבית.

והנה הביאור הלכה (תקכו, כ ד"ה מי) מסתפק בזה בדעת הרא"ש. שדן שם האם משרתת נגררת לאחר בעל הבית כיוון שיש לה יד א"כ או לא, ומביא את המחצית השקל [ומקורו מהמג"א והיש"ש] שכתב 'שכיוון שהם אוכלים מהמאכלים ומהתבשילים ממילא נגרר הערוב שהכין מבעוד יום גם עליהו' ואם לא אוכלים מהמאכלים של בעה"ב אז צריכים עירוב בנפרד, ומסיים הבה"ל וצריך עיון. א"כ הדין של אורח תלוי בספיקו של הבה"ל בהבנת דברי הרא"ש. אמנם בשעה"צ (ס"ק יב) כתב שהיכן שלא הכין עירוב תבשילין ומבקש משליח שיזכה עבורו יזכה גם עבור משרתיו, הרי שס"ל

לט

שהאורחים צריכים עירוב תבשילין בפנ"ע ולא נגררים אחר בעל הבית. וא"כ מה שהבה"ל מסתפק, בשעה"צ פשט את ספיקו. ונראה לדחוק קצת את דברי השעה"צ שמדובר במשרתים שלא אוכלים ממאכליו, ובבה"ל מדובר במשרתים שאוכלים ממאכליו, וע"ע בסמוך.

ולכאורה יש להוכיח שגם אורח שיכול לזכות עירוב תבשילין לאחר הוא נגרר אחר בעל הבית. מהא שנחלקו הראשונים מה כוונת הגמ' גדול, האם גדול ממש ואפי' סמוך על שולחן אביו, וכך סוברים הרמב"ם והרי"ף, אמנם הרא"ש חולק שגדול הכוונה שלא סמוך על שולחן אביו ואפי' מי שקטן שלא סמוך על שולחן אביו נחשב גדול. והנה בסימון שסו נפסק שלכתחילה יש להחמיר כדברי שניהם ובדיעבד אפשר להקל כדברי שניהם, דהיינו גדול ממש אפי' שסמוך על שולחן אביו יכול לזכות לאחר. הרי להלכה שפוסקים בדיעבד כדברי שניהם להקל, א"כ בבנו גדול שסמוך על שולחנו והוא יכול לזכות לאחר, לא שמענו שהוא יצטרך לעשות עירוב תבשילין בנפרד ולא נגרר לאחר אביו, אלא נפסק שבני ביתו נגררים אחריו.

ועוד יותר יש להוכיח, שהרי יש מחלוקת בראשונים לעניין אשתו האם יכולה לזכות לאחרים הרי"ף פסק שכן והרא"ש פסק שלא, ולהלכה פוסקים שלכתחילה אשה לא תערב ובדיעבד יכולה לערב. ואם נפסוק כדברי הבה"ל ברא"ש שמי שיש לו יד צריך לעשות עירוב תבשילין לבד, א"כ אישה שיכולה לזכות עירוב תבשילין לאחר, א"כ תצטרך לעשות עירוב תבשילין ולא נגררת לאחר בעלה. ולכן נראה שאפי' שהבה"ל הסתפק בדעת הרא"ש זה רק בדעת הרא"ש, אבל להלכה הם נגררים אחריו [וכן מוכח להדיא בחי"א שגם אורח שיש לו יד לקנות בכל אופן הוא נגרר לאחר בעל הבית]. ומה שהשעה"צ אמר שצריך להקנות למשרתיו הכוונה באופן שאינו סמוך על שולחנו. ונראה עוד לבאר את השעה"צ שאולי מדובר במשרתת שסמוכה אצל שולחנו דוקא, ושונה דין משרתת מאורח, כי אורח הבעל הבית רוצה אותו פה והוא נטפל אילו, משא"כ במשרתת הוא לא היה רוצה אותה פה, רק הוא צריך את העזרה שלה א"כ היא לא טפלה אילו.

ולפי"ז בן נשוי שמתארח אצל אביו או אצל חמיו ואוכל ממאכליו לכאורה יגרר אחריו. אמנם יש לדון שבן נשוי זה שונה, משום שבן שגר תמיד אצל אביו שונה ממי שמגיע להתארח רק ליום אחד, ואולי הוא לא נהיה טפל לבעל הבית. אך יותר נראה שאין הבדל בזה, שהרי החיי אדם (כלל קב, ז) כותב 'כל אדם צריך לערב, ואפי' שני בעלי בתים הדרים בבית אחד, אם כל אחד מבשל לעצמו צריך לערב בפני עצמו'. משמע שאם מבשלים יחד אז אפשר לערב יחד, ולכאורה החי"א לא מחלק בין שהם זמן קצר ביחד להיכן שתמיד מתגוררים יחד, אמנם זה לא מוכרח. ובאשל אברהם מבוטשטש כתב שהמנהג הפשוט שהאורחים נטפלים לאחר בעל הבית, ולא מחלק האם זה ליום אחד או שמתגורר הרבה זמן. ומצאתי בספר אורחות שבת חלק ד במלואים אות יב שדן בכל הנ"ל וכיוונתי לדבריו, אמנם באורח ליום אחד הוא לא הכריע.

למעשה, ראיתי בקונטרס הלכות עירוב תבשילין (הרב בונדר) שהביא שהגר"מ פיינשטיין והגרש"ז אויערבאך סברו שלא צריכים לערב ונטפלים לבעל הבית, ואילו הגרי"ש אלישיב והגר"נ קרליץ סברו שצריך להקנות להם את העירוב. ומביא בקונטרס שם, ששאל את הגרי"ש הרי הפוסקים מקילים בזה, והשיב לו בלשון 'האם זה הפסד מרובה להקנות להם עירוב'.

ולעניין בחורי ישיבה שצריכים לעשות מלאכה מיו"ט לשבת, מביא בקונטרס שם בשם הגרי"ש"א שאישר לו את הנוסח הבא עבור בחורי ישיבה: 'הודעה לכל בני הישיבה, ראש הישיבה שליט"א מזכה עירוב תבשילין עבור כל אחד ואחד מבני הישיבה הק', ובני הישיבה הק' יתכוונו לסמוך על עירוב זה'.

תשובות הלכה למעשה שהשיבו ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א

(בלקט מתוך שאלות רבות שנשאלים הרבנים מידי יום ביומו בקו ההלכה ובשו"ת און ליין)

קו ההלכה והכשרות 03-7528999

ימים א-ה בין השעות 09:00 ועד 23:30 יום ו בין השעות 10:00 ועד 13:00

מורינו ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א

◆ זרעים

הפקיד פירות באילן וחזר וקטפם

שאלה: שלום וברכה, כידוע מי שהפקיר את הפירות שיש לו באילן כדין בפני שלושה, הם נפטרים מתרומות ומעשרות. האם ברגע שאני קוטף אותם ושם אותם בארגז וכדו' ומכניס לבית הם מתחייבים בחזרה במעשרות, או מכיוון שהפקרתי במחובר כדין הם תמיד פטורים ממעשרות?
תשובה: פטורים, ואין זה נחשב שעשית מהם גורן. וראה שו"ת חלקת השדה חלק ד תרו"מ סי' ה.

חילול מטבע פרוטה חמורה

שאלה: שלום וברכה כבוד הרב, מטבע פרוטה חמורה שהתמלאה ואני רוצה לרוקן אותה (לחללה על סוכר או על מטבע אחרת וכד'), האם יש אפשרות לחללה חוץ מההפרשה של הדאורייתא בכדי שהיא תשאר עדיין פרוטה חמורה?

תשובה: בהחלט זה אפשרי. כאשר אתה מחלל תדגיש שאתה מחלל את כל הקדושה שבמטבע חוץ מפרוטה חמורה שנמצאת בה.

בזיליקום בגינה

שאלה: שלום, עציץ בזיליקום שקיבלנו מתנה לחתונה, האם מותר לשתול בגינה ואח"כ להשתמש בגידולים?

תשובה: מזל טוב. בהחלט שאפשר לשתול, ולכשיגדל קודם האכילה, תצטרכו לעשר כדין טבל ודאי עם ברכה, ולתת המעשרות ללוי ולעני.

יש לזכור שבזיליקום הם עלים שיש בהם חששות לחרקים, ויש לנקות היטב עם מי סבון, שפשוף, ברוז מים, ואח"כ בדיקה שהכל התנקה כדבעי.

רוזמרין - מעשרות וחרקים

שאלה: שלום, רציתי לבדוק לגבי רוזמרין מהגינה: 1. צריך לעשר? 2. אפשר להשתמש בסיר כתיבול או שצריך לנקות קודם מחרקים?

תשובה: רוזמרין הוא רק לטעם ולא נאכל בפועל כמות שהוא, ולכן דינו כתבלין שאינו אלא לטעם, ופטור מתרומות ומעשרות. ברוזמרין מצוייה נגיעות, וכגון כנימות עלה ועוד, ויש צורך לנקותו מחרקים קודם השימוש.

נענע בגידול ביתי

שאלה: שתלנו עשבי תיבול (נענע וכיצא), כיצד מותר להשתמש בהם לחליטות/תיבול. ובמידה ולא אוכלים את העשב עצמו האם יש לעשר ואיך?

תשובה: נענע כיון שיש גם כאלה שאוכלים, צריך להפריש תרו"מ. שיבא וכיו"ב שרק לטעם ואין מי שאוכל, אז פטור מתרו"מ. שימו לב: אפשר לחלוט בכלי, רק המעבר לכוס באמצעות מסננת 70 מ"ש שמשווק בחנויות, או רגיל שיש עליה צמר גפן.

כלאים בפרחי נוי

שאלה: לכבוד הרב, קיבלנו אדנית עם 3 סוגי פרחים, האם יש בעיה הלכתית בענין? תודה רבה

תשובה: בפרחי נוי אין בעיית כלאים, ואין צורך להרחיק זה מזה.

מעשרות מידקות בגינה

שאלה: זרענו פלפלים ועגבניות (באדניות נפרדות). אני מבין שכאשר יגדל פרי יש לעשר מה שקוטפים בכל פעם בנפרד. האם נכון הדבר, והאם יש דברים נוספים לדעת בענין זה?

תשובה: כשיגדלו, בהחלט יש להפריש תרו"מ לפני כל אכילה. [תחת כיפת השמים עם ברכה. תחת גג ללא ברכה]. כיון שזה טבל ודאי, וחייב בנתינה למקבלים, על כן מומלץ לעשות מנוי על בית המעשר, בשביל מעשר ראשון, ומעשר עני לשנה הבאה, ואם עוד תקטפו לפני ראש השנה אז גם מעשר שני. 039030580 או באתר של 'בית המעשר'. בהצלחה.

אתרוגים לעניין מעשר עני

שאלה: לגבי אתרוגים אחרי ראש השנה, איזה מעשר זה שני או עני?

תשובה: עדיין מעשר שני עד טו בשבט. באתרוג הולכים אחרי לקיטה ולא חנטה כשאר פירות, ולכן כל שיילקט לאחר טו בשבט יופרש ממנו מעשר עני.

ברכת גידול הידרופוני על מים

שאלה: מה הברכה בירקות מגידול הידרופוני על מים, אדמה או שהכל? ומה הדין לגבי מעשרות ותולעים?

תשובה: אם הכל מנותק מקרקע עולם גם הנוף, אז הברכה היא שהכל. ומעשרות מפריש לחומרא ללא ברכה. מצד תולעים יש לנקות כרגיל, אמנם יש פחות בעיה עם עכבישים ואקריות שמגיעים מעפר אך שאר מעופפים ותוספת של זחלי מים נמצאים גם בזה.

האופן המהודר לקיים מצוות מתנות עניים

שאלה: שלום וברכה כבוד מוריניו הרב שליט"א, בחצרי הפרטית כמה אילנות מהם גפן החייבת בלקט שכחה ופאה פרט ועוללות. והיות וזה מקום פרטי שאין נח שיכנסו אנשים זרים אליו, שאלתי היא האם במקום לפרסם מועד קטיף שאולי יבואו עניים, יהיה מותר לי לקטוף את הענבים ולשום את שווי מתנות העניים כפי שיהיו, וברוח, ולתת סכום זה לקופת הצדקה השכונתית המחלקת

אותו לעניים? [מה שגם אינו מסתבר כל כך בזמננו ובמקומנו שיבואו עניים ללקט, וכעין דברי החזו"א, אך כבוד הרב שליט"א רוח אחרת עימו בנושא כפי שראיתי ב'תגובות שדה' הראשון שי"ל לפני שלושים שנה].

תשובה: אכן בתשובה שם כתבנו שלהלכה מתנות עניים נוהג בארץ ישראל מן התורה גם בזמן הזה, וכן נראה העיקר להלכה, והבאנו גם הדעות החולקות. ולמעשה כתבנו שצריך בעל המטע להודיע לעניים או לנציגיהם את יום הקטיף, והם יבואו לקחת את שלהם, וכן ראוי לנהוג כל מי שיראת ה' בלבבו.

אמנם זאת יש לדעת, שיש דברים שמצוותם להניח בשדה וללכת ואין חובה להביאם אל העני, שמצות עזיבה נאמר בה, וזוהי איירינן לגבי לקט שכחה ופאה פרט ועוללות, וכל זה להבדיל ממצעש עני שיש בו דין נתינה וברומה למתנות כהונה. ולפי"ז קיי"ל בגמ' בחולין (קלד ע"ב) "לעני ולגר תעזוב אותם" ולא לעורבים ולעטלפים, וממילא אין ענין להשאירם בשדה אם אין עניים שיבואו לקחתם, ולהביא אליהם אין חובה, וכך פסק רבינו הרמב"ם בהל' מתנו"ע (פ"א ה"י). ולכן למעשה: במקומות שמצויים עניים יהודים, חייב להניח המתנות, ואם לא באו עניים אינו חייב להביא להם את המתנות, אלא יכול לקחת לעצמו, ופטורים מתרומות ומעשרות. ומאידיך במקומות שאין מצויים עניים יהודים, פטור מלהניח את המתנות, אלא יקחם לעצמו, ויפריש מהם תרו"מ כשאר הפירות.

הפרשת חלה באפיה על פלאנצה

שאלה: שלום כבוד הרב, בוקר טוב, אם מכינים בצק שיש בו יוגורט וחמאה חומה (לדעתנו יש לו טעם של לחם, אולי חלבי) ושמים אותו על פלנצה, עם חמאה או בלי בכלל, האם עושים על זה הפרשת חלה עם ברכה?

תשובה: הפרשת חלה לא קשורה למתיקות. אפיה על פלאנצה ללא רוטב [גם אם יש מעט שלא יידבק נחשב ללא רוטב] דינה כאפיה גמורה. והבצק חייב בהפרשה עם ברכה, כל שיש כשיעור כמובן.

כשרות פרי יוזו

שאלה: האם בפרי יוזו, יש איתו בעיה כשרותית כלשהיא? על האריזה לא כתוב כשרות וזה מגידול ישראלי.

תשובה: יוזו הוא ממיני פירות הדר, שהיה מוכר בדרך כלל במדינת יפן וכיום נכנס לישראל, ודינו ככל פירות הדר. אופן השיווק שלו כשהוא ירוק וקשה, וקליפתו קשה משל לימון. למעשה כיון שהוא מגידול ישראלי יש לוודא את כשרותו מצד מצוות הארץ, כלומר שנבדק מחשש ערלה, ושהופרש ממנו תרומות ומעשרות.

מבחינת חרקים, לא נבדק אצלינו עדיין, אולם נראה שאין הבדל בינו לבין כל שאר פירות הדר, ויש להיזהר בכנימות חיצוניות כמו שמצוי בשאר פירות הדר. לגבי זחלים של זבוב הפירות יש לחוש, כאשר מתגלה ריעותא בפרי, ובפרט באופן שהוא משווק צהוב או כתום [חלק מזוני היוזו מגיעים גם לצבע זה] שאז הפרי רך יותר.

כשרות פטריות כמהין

שאלה: פטריות כמהין שמגרדים על מנות אוכל, מה דינם לגבי תרו"מ ולגבי חרקים?

תשובה: פטריית כמהין מגיעה או לבנה ממדברות בסוריה [ומיוצרת בתורכיה ומיובאת משם], או מגידול וייצור במרוקו ופטור מתרו"מ. אין בזה חרקים, ומכל מקום ראוי להתבונן לפי השטיפה.

חשוב לציין שרוב ככל הכתמים שעל הפטרייה הם טבעיים בלבד, ואינם סימנים לנגיעות כלשהי. המשוווק בקופסאות שימורים הוא בחזקת נקי.

יש שמגיע מאירופה, צרפת או איטליה, וזו פטריית הכמהין השחורה - גם פטור מתרו"מ, אך יש לבדוק מזחלי זבוב הכמהין וגם חיפושית הכמהין שמצוי שם בשיעור מעל מיעוט המצוי. [אופן הבדיקה: לאחר השטיפה הניקוי והסרת הקליפה, יש לחצות את הכמהין ולהתבונן שאין שם סימני נבירה של זחלים, או לחילופין בשימוש של פרוסות כמהין שעושים בעזרת הפורס המיוחד לכמהין, יש להתבונן בהם לאחר הפריסה ולפני השימוש].

יש גידול מקומי בישראל ברמת הגולן של כמהין - פטור מתרו"מ [כי כמהין דינה כפטרייה שאיננה מפתחת מערכת שורשים]. על חרקים לא קיבלתי עדיין משם חומר גלם לבדיקה, למרות שפנית אליהם וביקשתי, טרם נענית.

הפרשת תרו"מ בבית שאן

שאלה: שלום וברכה ויש"כ לכבוד הרב, האם צריך להפריש בבית שאן תרו"מ, והאם עם ברכה?

תשובה: בעיר בית שאן בגבולות של ימינו חובה להפריש, זה לא בית שאן המקראית אלא בסביבתה [ראה קצירת השדה כרך א פ"ב סעי' כב בהערה], וכיון שאין גבולות מאד מבוררים, המנהג הנפוץ להפריש ללא ברכה.

מה נחשב עצי הפקר

שאלה: שלום עליכם כבוד הרב. בשכונתי שתלו עצים לאורך הרחוב במקום השייך לעיריה, יש אדם שמקפיד להשקותם תמיד אך אין בפועל מניעה משום אדם מלקוטפם. שאלתי היא האם זה בכלל פירות הפקר שפטורים ממעשרות?

בנוסף, אחד מהעצים הוא עץ לימון שבעל הבית שתל מחוץ לגינת חצר הבית אשר אני שוכר, גם עץ זה נמצא בשטח כללי של הרחוב רק שבעל הבית טוען שזה שלו אך גם בעץ הזה אין שום מניעה משום אדם לקחת כיון שהוא נמצא בחוץ ברשות הרבים, מה הדין לגבי תרו"מ מעץ הלימון יורנו מורנו ושכרו כפול מן השמים.

תשובה: הפקר הוא הגדרה פשוטה, של עץ שיש לו גישה לכולם, ואין על הפירות בעלות כלל לא של עירייה ולא של כל אדם. ולכן בין עני ובין עשיר, בין יהודי ובין גוי, בין מקומי או חוץ למקום יכול לבוא לקחת את כל הפירות ואין מי יאמר לו מה תעשה ומה תפעל. ואם אכן זה המצב באיזור שאתה שואל עליו. אכן זה פטור מתרו"מ. גם אם ההפקר נכנס לחצרך, ואינך מתכוון שהחצר תזכה בזה, או שאיננה חצר שראויה לזכות, עדיין דין הפקר לפירות.

אופנים שניתן להציל ממי שאינו מעשר

שאלה: ישנו עץ לימון בבית של אמא של אחד מהחברים, היא גרה לבדה ואינה מקפידה כלל להפריש תרו"מ ומכניסה לימונים ומשתמשת בהם קבוע ללא תרו"מ. האם יש איזה פתרון הלכתי להצילה מכך. יש לציין שבנה מגיע אחת לחודש בערך לשבתות.

תשובה: הפתרון לכתחילה באם האמא מוכנה לשתף פעולה: להכין חתיכה ולשים בצד [לאחר שמסבירים לה הדינים הבסיסים, צורת וכמות ההפרשה ותמנה אותו שליח להפריש], והבן יפריש לה טלפונית [עם ברכה, ובנוסף הרגיל כשכוונתו על מה שנמצא בבית אמו וכו'], והיא תיקח החתיכה ותניח בצד או פח תרומה שיכינו לה. ותפנה משם כל כמה ימים.

אם א"א, אז יש להפריש מן התלוש על המחובר, למרות הפסד של מוקף וברכה, במקרה הזה שהיא נכשלת ואולי גם הבאים במחיצתה. אופן ההפרשה והנוסח מבוארים בשו"ת חלקת השדה (ח"ד תרו"מ ס" ט). בהצלחה.

♦ אורח חיים

הסרת טבעות מהידיים בנטילה לאחר עשיית צרכים

שאלה: האם ביציאה משירותים כשנוטלים ידים צריך להסיר הטבעות, כפי שעושים לפני נטילת ידים לסעודה?

תשובה: הגם שלכתחילה יש לחוש בנטילת ידים גם לאחר שירותים ושחרית ככל דיני נטילה לסעודה כולל מחציצה, מכל מקום בחציצה של מיעוט כגון טבעת אף אם מקפידים להסירו בזמן לישנה, לא מצאנו שהקפידו גם שם, ולכן הנח להם לישראל שלא נהגו להסיר אלא בנטילה לסעודה בלבד*.

ריקוד בשבת לצורך שמחת חתן וכלה

שאלה: יש לנו שבח לקל בשבת הקרובה שבת חתן, רצייתי לשאול את כבוד הרב האם מותר לרקוד בשבת כדי לשמח את החתן היקר?

תשובה: ריקוד ממש אסור בהחלט בשבת. אמנם אם אין זה ריקוד ממש אלא הולכים במעגל תוך כדי שירה, ראה בשו"ת יחווה דעת (ח"ב עמ' רטז) לאחר שבתשובה אסר בכל תוקף ריקוד בשבת, הוסיף בהערה שהליכה במחול תוך כדי שירה לא נחשב לריקוד ומותר לכתחילה בשבת. מזל טוב.

♦ יורה דעה

עקירה וגזימת עץ זית עם פרי

שאלה: שלום הרב, אני גנן, יש לי לקוח שרוצה שאני יגזום לו עץ זית אשר יש עליו זיתים, הלקוח אומר שיש רק קצת זיתים וממילא הוא לא עושה איתם כלום והעץ רק לנוי, האם מותר לגזום אותו? האם זה משנה שהפירות כבר הגיעו ל 2/3 גידול? ומה הדין להוריד ענפים ולא לכרות?

תשובה: בעיקרון לאחר שראוי לאכילה בשעת הדחק שהוא שלישי בישולו, אין זה כבר הפסד וכמו שהתירו בשמיטה. ובכל אופן היה עדיף להוריד לאחר שיהנו מהפירות. הורדת ענפים איננה בגדר עקירה וכריתת עץ ומותרת.

א. בנטילת ידים לסעודה, נחלקו הראשונים, רובם ככולם ס"ל שנוהג בהם חציצה כדן טבילה ואפילו במיעוט שמקפיד, כגון טבעות שמקפידה האשה להוריד בזמן הלישה. ויש מהראשונים שכתבו שאין חציצה בנטילה גם לסעודה, והביא דבריהם הרמ"א בריש סי' קסא, אולם כתב שהעיקר כסברא ראשונה. והטעם שנטילה זו מטרתה כמו טבילה דאורייתא, וכל דתקון ובנן כעין דאורייתא תקון (לשון הלבוש ריש סי' קסא). מאידך בנטילת ידים לשחרית וה"ה לאחר יציאה משירותים, כתב השו"ע סי' ד סעי' ז, שטוב להקפיד בנטילה של שחרית בכל הדברים המעכבים בסעודה, ומקור דבריו ברשב"א, ובדבריו בבית יוסף ציין שדבריו הם על הקפדה בכלי וכח גברא ולא הזכיר חציצה, וכן הרמ"א על השו"ע כתב שמיהו לא מעכב לא כלי ולא כח גברא. ועל חציצה לא קמיירי כלל, אלא שהרמ"א הוסיף ושאר הדברים הפוסלים בנטילת הסעודה, אולם ראה בביה"ל שם ועוד להלן וסברא יש לומר שחציצה חמורה יותר שכאילו לא נטל ידיו, ומאידך יש לומר. ובנטילה לכהנים בנשיאת כפים מצאנו שנחלקו בזה הפוסקים אם יש בזה חציצה או לאו [ראש שו"ת בית ישראל סי' יז. ובספר נשיאת כפים כהלכתה עמ' רנו. ובספר פסקי תשובות ח"ב נשיא"כ אות כא. ובספר תשובות והנהגות ח"ג סי' ג. ובהלכה ברורה (ח"ו עמ' שסט) כתב שטוב שלא יהיה חוצץ, ומכל מקום אם אין זמן להסיר יטול ידיו בלי להסיר. ובספר חוט שני דיני נשיאות כפים (הערה א) נשאר בצ"ע בד"ץ]. ושו"ר בספר דבר משולם סי' ד, כג שכתב שנראה דצריך להסיר דברים החוצצים מעל היד חוץ מרטיה אם אינו יכול להסיר. והוסיף שטבעת כיון שאינה מהודקת בחוץ ולנט"י לאוכל מסירים רק משום חומרא שמא לא הוי ברפיון, אם כן נטילת ידים של שחרית שזה משום רו"ר, אין צריך להסיר. ושו"ר שבחוט שני כתב כדבר פשוט הגרני"ק, שלא מצאנו שגזרו חציצה במיעוט המקפיד אלא בטבילה ובנטילת לסעודה, אולם לא משום רוח רעה. יעו"ש. ושו"ר שבאשל אברהם (בוטשאטש בסי' ד) נשאר בצ"ע וכתב שטוב לחשוש לכתחילה. אולם דיבר בכלל עניני חציצה ולא גבי מיעוט המקפיד. ועוד מצאתי בתשובה מופלאה ומנומקת לגר"מ זריהן זצ"ל בספרו שו"ת מעין חיים (ח"ה סי' א) שהאר"ך בזה מכל מיני צדדים, והביא לדייק מדברי ראשונים ואחרונים וסיכם למעשה שכל שזה משום רו"ר בלבד אין להקפיד על חציצה [ורק בנטילה לשחרית לגברים שזה גם משום תפילה יש מקום לכתחילה להקפיד].

עקירת עץ 'חושחש' ועץ רימונים

שאלה: שלום לכם אני גנן מאופקים, יש בית שיש שם עץ הדר כנראה שזה חושחש שהרכיבו עליו ולא הצליח. מה שיש עכשיו זה כמה ענפים די עבים, בערך כ-3-4 צול כל אחד שגדל מהחושחש. הדיירים בבית צריכים את האזור של העץ מפונה בשביל לעשות שם מעבר ליחידת דיור שלא יעברו דרך החצר של הבית. רציתי לדעת מה אפשר לעשות במקרה שכזה? חשוב להגיד שמדובר במשפחה יראת שמים שחשוב להם הדין לחומרא.

בנוסף יש מאחורי יחידת הדיור שני שיחים של רימון [בכוונה רשמתי שיחים כי כך הם נראים בגובה של פחות ממטר], שהפרי שלהם שיוצא כבר הוא מתבקע ונופל, הם יש דרך 'להיפטר' מהם?

תשובה: שלום וברכה, למעשה חושחש הוא אכן מטריד, שאין תועלת מפירותיו, וכשיש צורך היה נראה למצוא את ההיתרים כדי לעוקרו, וכגון כאן שהוא לצורך מעבר לצרכי מגורים. אולם הנכון יותר שהגם שלא נחייב מחמת זה להוציא עם הגוש וכו' כמפורט להלן, מכל מקום יש להזמין קבלן גוי, שהוא יעשה העבודה הזו.

מאיך לגבי הרימונים, הם צמח שאפשר בהחלט לטפח ולסדר אותם, ויתנו פרים כדבעי ופירות טובים, וזה בגדר איסור עקירת עץ מאכל מניב. ואם בכל אופן יש צורך להסירם מחמת שמפריעים שם, יש לנהוג בכל החומרות גם יחד:

- ❖ להסיר עם גודל אדמה שהעץ יכול להמשך לחיות [גודל הגוש מותנה בגודל העץ, וכשהוא ממש בוגר יהיה הגוש בגודל פח אשפה גדול, וכך הולך ויורד].
- ❖ שהגוש לא יתפורר, מייד לאחר ההוצאה להעביר לכלי קיבול עם חור בתחתית של 2.5 ס"מ ויישאר מונח על קרקע עולם עד העברה למקום אחר.
- ❖ לתאם מקום אחר שאפשר לשתול את העצים ולשתול שם עם הגוש בלי שיתפורר. כך שממשך את מנין שנות הערלה מהשתילה הקודמת.
- ❖ כל הנ"ל ייעשה על ידי נכרי, בפיקוח ישראל שעושה כדת.
- ❖ בקיום כל האמור כנזכר, לא נכנסים חלילה לאיסור עקירת עצי פרי.

לינת לילה בחלבונים

שאלה: שלום כבוד הרב, אם יש חלבונים שעבר עליהם לילה ואנחנו לא בטוחים אם שמו בהם סוכר או לא. אני בגדול מנחה את מי שעובדת איתי לשים אבל לא בטוח שהיא זכרה [בקשתי לטעום ולראות אם זה מתוק, וטעמו ואמרו שלא מתוק]. האם יש בעיה להשתמש בהם למשהו שעובר אפיה?

תשובה: כיון שמקפידים על לינת לילה וחוששים מסכנה, אז כן להכין מחדש.

מחבת שטיגנו בו דגים וחלבי

שאלה: שלום כבוד הרב, האם יש בעיה לאכול משהו חלבי שטוגן במטגנת שמטגנים בה גם דגים וגם חלב במהלך היום?

תשובה: חלב ודגים תלוי במנהגי העדות יש מתירים לכתחילה בכל האופנים, ויש שנהגו להחמיר בכל האופנים, ויש שהחמירו עם כלל מוצרי חלב חוץ מחמאה שמתירים עם דגים. לדעת האוסרים, המדובר משום סכנה, וזה אסור רק בחיבור של ממשות בין הדגים לחלב, אולם אם זה רק טעם, וכגון שבישלו בסיר דגים, יהיה מותר לאחר ניקוי הסיר, גם שהוא בן יומו, לבשל בו חלבי ולאכול אותו, לכל הדעות והמנהגים.

מכירת מצות פדיון פטר חמור

שאלה: יש לי עייר לפטר חמור מאתון, האם אני יכול למכור את המצווה? והאם אפשר לשתף במצווה עוד אנשים?

תשובה: אשריך וטוב חלקך, זכית למצווה חשובה מאד. גם עייר השייך לשותפים חייב במצוות פדיון פטר חמור. ולכן אתה יכול לשתף איתך עוד אנשים במצווה זו, והם ישתתפו באחד הקנינים ההלכתיים לקנות בהמה. וכמובן שאתה יכול לתת מתנה לאיש חשוב שיזכה במצווה זו ויעשנה כדת וכדין.

השתתפות אבל בסעודת ברית לנכד

שאלה: מה נוהגים בקשר להשתתפות לאבל בתוך שלושים בסעודת ברית לנכדו, היה נראה לי שלא נשארם לסעודה בתוך השלושים, אבל אני שומע שיש מקילים?

תשובה: אם אין מוסיקה, אכן כתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ח סי' ר) להתיר לו להשתתף בסעודת ברית.

כשרות 'פטל קראנץ'

שאלה: ידוע לנו שכל מוצר עם גידול 'פטל' הוא בעייתי, נשמח ללמוד איך יש כשרות של בד"ץ על המוצר 'פטל קראנץ'?

תשובה: פטל קראנץ הוא כמו קורנפלקס העשוי מאבקת תירס. גם המוצר שיש בידך מיוצר מאבקה גמורה, ולכן לאחר שהפך להיות אבקה המוצר האבקתי כבר מותר, ומה שמייצרים את המוצר הנוכחי הוא משאיר אותו בהיתרו.

אצות במסעדת 'סושי' בד"ץ

שאלה: האם ניתן לסמוך על מסעדת סושי בהשגחת בד"ץ, והאם השתנה משהו בנושא כשרות האצות?

תשובה: עדה חרדית מאשרת נכון להיום רק אצות בייצור מיוחד מיפן, ונכון להיום בבדיקות שעשינו זה בחזקת נקי לחלוטין.

♦ אבן העזר

כתובה שנשאר ריווח ריק לאחר כתיבת הסכום

שאלה: בוקר טוב הרב, שאלה בכתובה, נשאר מקום ריק לאחר כתיבת הסכום וביקשו ממני לכתוב כתובה מחדש. או שמספיק כעת לעשות קו במקום הריק?

תשובה: שלום וברכה, ידוע שנחלקו בזה חכמי הדורות האחרונים [בעבר שהיו כותבים כתובה מיוחדת לכל זוג וזוג, לא היה חללים, אולם בימינו עם הכתובות המודפסות, יש שאלות אלו], שדעת מרן רבינו עובדיה שחוסר טיטוס לאחר הסכום איננו חשיב יכול להזדייף, שאפשר להכירו ע"י שינוי הכתב ועוד ויבואו לברר. מאידך מרן הגריש"א חשש לזה. אבל הלכה למעשה כל שהשטר לא נראה לפני בית דין לגבייה עדיין אפשר לתקן, וכן דעת רבותינו בעלי התוספות. וכן הכרעת מרן השו"ע בחו"מ. ואכמ"ל. ולכן למעשה אפשר לטייט כעת, אם לא הגיעה לבית הדין עדיין.

כתובה שכתבו רק שם אחד של הכלה

שאלה: שלום וברכה כבוד הרב. כלה שיש לה שני שמות, וכך קוראים לה הוריה בשני השמות [והחברות קוראות בשם האחד שנכתב בכתובה]. בכתובה הרב כתב רק השם הראשון. אני הייתי עד

והיה להם רב מארגון 'צוהר'. בגלל שאני מכיר את המשפחה ראיתי את הבעיה, עדיין לא אמרתי לאבא של הכלה על הבעיה הזו, אני מתלבט אם לומר לו. מה אפשר וכדאי לעשות?

תשובה: כאשר לאדם יש שני שמות שנקרא בעריסתו, והוא משתמש בו אפילו לפעמים כגון במסמכים רשמיים, אלו השנים שם אחד הם, ויש לכתוב את שניהם בדווקא. בדיעבד שכתבו שם אחד, תלוי איך הרגילות לקרוא לו, ורבים הם הדוגמאות, וראה מש"כ מעלת ידידנו הגאון בעל משפט הכתובה בספרו בחלק השני. אולם בדוגמא שלך שההורים קוראים בשני השמות, כי מקפידים הם על השם השני, אולם בין החברות היא נקראת רק בשמה הראשון, ראה בשו"ע בהל' שטרות (סי' מו סעי' א) שכתב שדי לכתוב את השם העיקרי. אלא שמנהג רוב ישראל להחמיר בשמות בכתובה ובנידוד"ד כמבואר שם (בסי' קכט) יש לכתוב את שני השמות [ואמנם י"א שבנדוד"ד לכתוב את השם העיקרי ולפני השם השני להוסיף 'דמיתקרי', מכל מקום לאידך גיסא יש המקפידים שלא לכתוב 'דמיתקרי' בכתובה. אולם כבר כתבו האחרונים שעדיף לכתחילה לכתוב את שני השמות גם יחד].

אלא שכל זה לכתחילה, אולם בדיעבד הלכה כעיקר הדין שכיון שלכלה זו קוראים הרוב רק השם הראשון, גם אם השמיטו את השם השני, כשר הוא בשטרות וכמבואר לעיל. ולשאלתך האם צריך להודיע להם כדי שיחליפו את הכתובה, הנה למעשה אם שני השמות של האשה הוא נפוץ הגם שלא הרוב קורא לה, אולם ההורים שמקפידים לקרוא לה בשני שמות ואולי עוד מבני משפחה נוספים, בהחלט שיש מקום להחליף את הכתובה, בפרט שיש חשיבות לכתוב שם מלא של אדם בכתובה, אולם אין זה מעכב, וכמבואר לעיל.

הרה"ג לירון דיעי שליט"א

הפרשת חלה ע"י קטן

שאלה: כיבדתי ילד לקיים בעצמו את המצווה להפריש חלה. האם נהגתי בזה כראוי לכתחילה?

תשובה: לכתחילה אין לעשות כן. לגבי דיעבד תלוי בגיל הקטן. בשו"ע (שלא, לג) מבואר שקטן אשר כבר הגיע לעונת הנדרים והפריש זה מועיל, אמנם לכתחילה לא, כיון שיש שמחמירים בכך ואומרים שכל דברי השו"ע הם רק בדיעבד. אך אם זה קטן שלא הגיע לעונת הנדרים [קטן - 12, קטנה - 11], זה לא מועיל.

לולב עם 'הימנק' בחול המועד

שאלה: לולב שיש בעלה האמצעי שלו הימנק, האם כשר לכתחילה ליטול בברכה בחול המועד?

תשובה: למנהג הספרדים יש להקל ולמנהג האשכנזים יש להחמיר, כדלהלן: בעניין הימנק ישנם כמה נידונים: א. האם לדעת השו"ע הימנק שייך רק כשיחלקו כל העלים או אף בעלה האמצעי (בר"ן מבואר שאף לסוברים שנחלקה התיזמת נוהג רק כשזה בכל העלים, בהימנק נוהג בעלה האמצעי לבד, ואמנם יש מקילים בזה). ב. האם פסול הימנק זה מדין חסר וא"כ כשר בשאר הימים לכו"ע, ואף אם זה משום הדר, לדעת השו"ע (תקמ"ט ס"ה) כשר בשאר ימים. ג. באול"צ כתב להכשיר ע"פ הט"ז שמשמע מדבריו שרק כאשר הגיע עד לשידרה פסול (ולא כשעה"צ סק"ל שכתב שאף ל"ז פסול גם במעט).

לאור זאת כתבנו שלמנהג הספרדים יש להקל בשופי, ואף לברך. אמנם יש מקום לומר שאם יש לו בנקל אפשרות יברך מראש על לולב אחר משום מהיות טוב. אך למנהג האשכנזים נראה שיש להחמיר בזה (שהרי טעם א' ודאי לא שייך שהלא לרמ"א אף בנחלקה התיזמת פוסל בעלה האמצעי לבד. וטעם הג' י"כ לא שייך וכו' שכתב בשעה"צ הנ"ל. ולעניין טעם הב' הנה אם זה מצד הדר ודאי שאין להכשיר לבני אשכנז וכמבואר בהג"ה בסי' תקמ"ט ס"ה, ואם זה מצד חסר יש להכשיר. וברעת המ"ב צ"ע בזה שלגבי נחלקה התיזמת כתב את טעם חסר ואילו בהימנק השמים וייתכן שס"ל לחלק ביניהם, ומ"מ יש שכתבו בכל מקרה לחוש לסוברים שזה מצד הדר) היות ולמנהג אשכנז אין עוד צירופים בזה.

מח

הברכה האלוקית המובטחת:
 "ובחנוני נא בזאת... והריקתי לכם ברכה עד בלי די"

תצטרף, תהדר בית המעשר!

עם המעבר לשנת תשפ"ה מתחיל 'מעשר עני' וזה הזמן להצטרף כחבר ל'בית המעשר'
 שע"י המכון למצוות התלויות בארץ בראשות הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

קונים פירות וירקות בשוק? בעלי גינה פרטית? בעלי עסק למכר פירות וירקות?
 הצטרפו עוד היום ל'בית המעשר' ותוכלו לעשר בהידור ובקלות
 מהיום אינך צריך לייחד מטבע לחילול מעשר שני ורבעי ואינך צריך לחפש לוי ועני
 בחתימתך כמנוי הממונה דואג לכל השאר!

אל תחמיצו!! חייגו כעת:

03-9030580

hamachon.co.il | b.m@macon.co.il

תרומות ומעשרות בדרך הנכונה והקלה

055 - 6685554

מכון למצוות התלויות בארץ
 בנין ארץ